

Jaume DE PUIG I OLIVER

EL TRACTATUS DE QUATTUOR SENSIBUS SACRAE SCRIPTURAE
DE FELIP RIBOT, O.S.C.
EDICIÓ I ESTUDI

En presentar un tractat de la segona meitat del segle XIV sobre els quatre sentits de l'Escriptura, l'autor ha de confessar que la lectura que aquí en serà oferta no és diacrònica, encara que no hi faltaran referències indispensables a obres anteriors, algunes perquè són citades en el text, d'altres perquè hem cregut que en podien aclarir determinats aspectes.

En no haver pogut efectuar una valoració diacrònica del contingut del tractat ribotià, no ha estat tampoc possible d'abordar en profunditat el problema de la teologia que hi ha sota les seves línies, només aparentment neutres. Pensem que una valoració d'aquest tipus hauria de fer-se amb el recurs ineludible a d'altres textos —comentaris bíblics, qüestions teològiques, sermonaris—, en la mesura que un pensament teològic sempre és un esdeveniment que s'inscriu en el si de la comunitat eclesial. Per raons que el lector comprendrà fàcilment, el recurs a la massa de documentació que hauria fet possible d'abordar el problema no ha pogut ésser ni tan solament pres en consideració en aquest treball.

Tampoc no ha entrat dins els nostres propòsits d'explorar el tractat de Ribot en el context català de l'exegesi medieval, sector de recerca tothora mal conegut.

Per tant, ens limitarem ací a explicar els propòsits de Ribot i la manera com els reflecteix en la seva obreta, sempre que la comprensió que n'hàgim pogut copsar hagi estat adequada, i deixant per a estudis ulteriors els problemes de tot ordre que una primera lectura purament 'filològica' no podria de cap manera solucionar.

Amb tot, bé cal dir d'antuvi que el tractat del nostre Ribot no és pas, ni de bon tros, un escrit aïllat, ben al contrari. Encara que només ens centrem en els darrers segles medievals, i deixant de banda els nombrosos *Principia in scripturam* i ja no diguem la massa d'escrits teològics i de comentaris bíblics on es debaten problemes hermenèutics, no són pas pocs els tractats sobre els quatre sentits de l'Escriptura que precedeixen i segueixen el de Ribot.

Del segle XII hi ha dos tractats anònims: *De sensibus scripturae*, conservat a l'Ambrosiana de Milà,¹ i *De modis exponendi et intelligendi sacram Scripturam*, manuscrit 72 de Kaisheim, actualment a la BSB, clm 7972.²

1. F. STEGMÜLLER, *Repertorium Biblicum Medii Aevi*, VI, Matriti 1958, 397, n° 9791.

2. *Ib.*, 440, n° 9923.

Del segle XIII, cal esmentar el *De significationibus et expositione sacrarum Scripturarum* d'Alexandre d'Hales,³ i dos tractadets anònims: *De sensibus sacrae Scripturae*, conservat a Oxford⁴ i un altre a Cambridge, *De triplici sensu sacrae Scripturae*.⁵ A finals d'aquest segle, o potser a començaments del catorze, hom atribuïa a Ramon Lull un escrit *Super quattuor sensus sacrae Scripturae*, que sembla únicament conegut per citació.⁶

El segle XIV i el XV són molt freqüents aquesta mena d'obres. Del segle XIV cal esmentar *Litteralis sacrae Scripturae sensus* i *De figuris historiarum sacrae Scripturae* del carmelità Hug de Virley (†1344).⁷ L'augustinia Hermann de Schildesche (†1357) va escriure el *Compendium de quattuor sensibus sacrae Scripturae*,⁸ i el minorita Joan de Colònia és autor del *Tractatus de posituris, id est, de figuris ad distinguendos sensus*, conservat a Einsiedeln.⁹ Enric de Fricmar, agustinia com Schildesche, va escriure *De quattuor modis intelligendi Scripturam*.¹⁰ El canonge regular Policarp Orsi és citat com autor d'un *De sensibus sacrae Scripturae*.¹¹ Deixem de banda escrits, segurament relacionables amb la temàtica hermenèutica, de Pierre d'Ailly,¹² John Wiclif,¹³ Matias de Janow,¹⁴ Enric Totting d'Oyta.¹⁵ A Joan Hus també li és atribuït un *De quadruplici sensu sacrae Scripturae*,¹⁶ finalment cal que esmentem dos anònims: el *Fragmentum de intelligentia sacrae Scripturae*, conservat a la Biblioteca Nacional de Viena, ms. 1368¹⁷ i l'*Opusculum de intelligentia sacrarum Scripturarum*, ms. 128 de la biblioteca Communale de Cortona.¹⁸

3. *Ib.*, II, Matriti 1950, 70, n° 1157.

4. *Ib.*, VI, 502, n° 10095.

5. *Ib.*, VI, 183-184, n° 8966.

6. *Ib.*, V, Matriti 1955, 56, n° 7153.

7. *Ib.*, III, Matriti 1951, 191, n° 3855.

8. *Ib.*, III, 42, n° 3242, i IX, Matriti 1977, 115-116, nos. 3242, 3242-1.

9. *Ib.*, III, 323, n° 4417-2.

10. *Ib.*, III, 27, n° 3171.

11. *Ib.*, IV, 405, n° 6983.

12. *Recommendatio sacrae Scripturae in magisterio theologiae*, editada per E. BROWN en el *Fasciculus rerum expetendarum et fugiendarum*, I, Londres 1680, 277-281.

13. *De veritate sacrae Scripturae*, editada per BUDDENSIEG, *John Wiclif Latin Works* 21,1 (1905) 21,2 (1906) 21,3 (1907).

14. *De regulis Novi et Veteris Testamenti libri I-VI* (1389-92), editat per V. KYBAL, Innsbruck 1908-1913 (I-IV) i per O. ODLOZILIK, Innsbruck 1926 (V), restant inèdit per ara, i que nosaltres sapiguem, el sisè.

15. Cf. STEGMÜLLER, *Repertorium*, III, 37, n° 3218.

16. *Ib.*, IX, 199, n° 4579-8.

17. *Ib.*, VII, Matriti 1961, 469, n° 11665.

18. *Ib.*, VI, 225, n° 9057.

El segle XV l'obriria Jean Gerson amb l'opuscle *De sensu litterali sacrae Scripturae*.¹⁹ Nicolas Doidonanus O.P. (†1469) és citat com autor d'un *De modis interpretandi sacras Scripturas*,²⁰ així com el seu company d'ordre Enric Kalteisen ho seria d'unes *Regulae ad intelligentiam Sacrae Scripturae*,²¹ i Rafael de Pornaxio (†1467) igualment.²² El carmelità Johannes de Stamberg (†1474) hauria escrit *De vario Scripturae sensu*,²³ i Joan de Hagen (†1475) és autor del *De quattuor sensibus et expositionibus sacrae Scripturae* i de la *Declaratio quadruplicis expositionis super tota Biblia*, obres conservades en ms. respectivament a Oxford i Edimburg.²⁴ Finalment cal esmentar tres anònims: el *De sensibus sacrae Scripturae* conservat a Uppsala,²⁵ el *Fragmentum de expositione sacrae Scripturae* de la BNP, ms. lat. 614,²⁶ i un tractat que té el mateix títol que el del nostre Ribot, *De quattuor sensibus sacrae scripturae*, conservat a la Biblioteca Nacional de Florència.²⁷

Davant tanta riquesa bibliogràfica d'accés no immediat, i malgrat el menyscapte que la seva ignorància produirà en el nostre treball, es podrà comprendre perquè hem optat per a dur a terme una presentació sumària i principalment descriptiva del text que editem, esperant que algun dia sigui possible de llegir-lo en el seu context històric degudament compès i explorat, tasca que en els moments presents requereix una dedicació plural i interdisciplinària, de la qual, potser, un dia no remot d'altres podran beneficiar-se.

L'autor i el destinatari del tractat

El tractat que és objecte de la present edició ha estat transmès, en còpia per ara única, en el ms. de la BAV, Ottoboni lat. 396, del qual es dona descripció més avall.²⁸ Del seu autor, el carmelità Felip Ribot, no en sabríem

19. Editat per Palémon GLORIEUX, *Jean Gerson. Oeuvres Complètes, Volume III, L'Ouvre magistrale (87-105)*, Desclée, 334-340.

20. STEGMÜLLER, *Repertorium*, IV, 27, n° 5726.

21. *Ib.*, III, 30, n° 3183.

22. *Ib.*, V, 61, n° 7173.

23. *Ib.*, III, 430, n° 4968-1.

24. *Ib.*, IX, 201, nos. 4593, 4598.

25. *Ib.*, VII, Matriti 1961, 376-377, n° 11405. Cfr M. ANDERSSON-SCHMITT, M. HEDLUND, *Mittelalterliche Handschriften der Universitätsbibliothek Uppsala. Katalog über die C-Sammlung*, Band 2. Handschriften C51-200, Uppsala 1989, 266-267, ms. C 186, f. 123v-125r, que transmet les regles de Ticoni.

26. *Ib.*, VII, 47, n° 10298. Cf. *Bibliothèque Nationale. Catalogue général des manuscrits latins*. Tome 1er (n° 1-1438), publié sous la direction de Ph. LAUER, Paris 1939, 218.

27. *Ib.*, VI, 264, n° 9231.

28. Cf. Josep PERARNAU I ESPELT, *El volum manuscrit lul·lià de la biblioteca Apostòlica Vaticana, Ottob. lat. 396*, infra, p. 393ss.

dir gaire res més del que ja en vam dir en una altra ocasió.²⁹ Pel que fa al seu destinatari, Bertran de Mont-rodon, tenim ara més notícies.³⁰ En documentació de l'Arxiu Diocesà de Girona és repetidament anomenat ardiaca de la Selva a partir del 7 de setembre del 1339, data del seu nomenament, fins al 3 de juny de 1349, en què apareix com a ardiaca de Besalú.³¹ Aquesta dignitat la conserva fins que és promogut bisbe, el 1373, afegint-hi ara i adés la de vicari general en seu vacant.³² Per tant, el tractat que editem avui va poder ésser escrit de 1349 a 1373. El fet que Ribot dediqui els seus tractats a l'ardiaca de Besalú de la diòcesi gironina suggereix una possible relació personal, al marge de les jurisdiccionals en què haurien pogut coincidir. En tot cas, Bertran de Mont-rodon era home de formació jurídica, Ribot era teòleg.

Ultra aquest destinatari conspicu, és possible que el tractat ribotià hagi nascut com a resultat d'un seu possible mestratge teològic. Això ho deduiríem de la forma escolàstica de tractar la matèria, amb l'argumentació sil·lògística típica i la corresponent aportació —i discussió— d'autoritats. Però per ara no tenim constància d'activitats docents de Felip Ribot.

29. Cf. Jaume DE PUIG I OLIVER, *El "Tractatus de Haeresi et de infidelium incredulitate et de horum criminum iudice", de Felip Ribot, O. Carm. Edició i estudi*, dins ATCA 1 (1982) 127-190. En tot cas caldria precisar alguna dada a propòsit de les seves obres. Pel que fa a *De institutione et peculiaribus gestis religiosorum Carmelitarum*, ultra el ms. 779 de la Bibliothèque de l'Arsenal que assenyalàvem, n'hi ha exemplars també a Semur (cf. *Catalogue général des manuscrits des bibliothèques publiques de France. Départements*, t. VI, París 1887, 309, ms. n° 28, f. 62-131), Clermont-Ferrand (cf. *Catalogue général des manuscrits des bibliothèques publiques de France. Départements*, t. XIV, París 1890, 58, ms. n° 156, 73 f.), Gand, Lovaina, Liège, Namur, Malines i Zelem. N'hi hauria també traducció francesa del 1470, i edició a Antwerpen 1680 [*Speculum Carmelitarum*]; hom li atribueix uns *Sermons* i dos llibres d'*Epístoles*; cf. *Biblioteca Carmelitana*, t. I, Orléans 1752, 639-640.

30. Cf. Antoni PLADEVALL I FONT, *Arnau i Bertran de Mont-rodon, dos grans bisbes gironins del segle XIV*, dins AIEG 34 (1994) 395-425.

31. Cf. ADG, *Notularum* (G) 14, f. 34r-v; G 15, f. 92v-93r; G 16, f. 41v-42v; f. 47-48; f. 152; G 16, f. 175; G 17, f. 14v-15; f. 56v-58v; f. 71v-72; f. 128; f. 146v-147; G 18, f. 106v-107; f. 149-150v; f. 154r-v; G 19, f. 17; f. 20r-v; f. 50; G 20, f. 28v-29; f. 106v-107r; G 21, f. 165r-166v; G 22, f. 12-13v; *Manuale* 5 (1348) f. 1v, 4v, 5, 7; *Litterarum* (U) 8 f, 50; U 10, f. 13v; U 11, f. 157; U 12, f. 5.

32. Cfr. ADG *Manuale* 5 (1348) f. 16, 20v, 21, 24; *Manuale* 6 (1348) f. 4, 5v, 6, 7, 8v-9, 9v-10, 25, 26, 27-28; *Manuale* 7 (1348) f. 1, 2, 3, 4, 5, 16, 21, 22; *Manuale* 8 (1362) f. 74, 129v, 134v; *Manuale* 9 (1349) f. 114v-115; *Manuale* 14 (1373) f. 68 v; *Notularum* (G) 22, f. 137v-138r; G 23, f. 123v; G 24, f. 139v; G 26, f. 25r-v; f. 45v; G 28, f. 53; G 36, f. 16v; f. 36; f. 67; G 40, f. 79v; f. 121v; f. 135v-136; G 41, f. 184-185v; G 43, f. 20v; f. 36; G 54, f. 175v-178; f. 150r-v; *Litterarum* (U) 31, f. 178v.

Esquema del tractat

- 1-4: Invocació
 5-9: Dedicatòria
 10-11: Lema
 12-48: Els homes espirituals que s'eleven fins al coneixement dels diversos sentits de l'escriptura posseeixen la plenitud de la ciència.
 49-71: Els diversos sentits de l'Esriptura tenen una unitat orgànica.
 72-91: Enumeració dels set capítols del tractat.
 92-97: Protesta de recta intenció d'ortodòxia.
 100-102: Títol del capítol primer
 103-108: La sagrada Esriptura té un sentit literal i un sentit místic.
 Proves:
 109-136: Mt 11,14; 17, 10-13
 137-149: Jo 19, 33-36
 150-168: Mt 2, 14-15
 169-184: Gal 4, 22-23
 185-187: Conclusió
 188-190: Títol del capítol segon
 191-195: L'Esriptura té quatre sentits: un de literal i tres de místics.
 Proves:
 196-206: Glossa ordinària
 207-212: Agustí
 213-221: Sentits de l'Esriptura i unitat i Trinitat de Déu
 222-231: Perquè són quatre
 232-249: L'Esriptura té diversos sentits per dues raons:
 234-239: Per tal d'adaptar-se millor a l'esperit humà, que és divers
 240-249: Perquè es pugui defensar millor l'Esriptura contra els infidels.
 250-267: Els sentits de l'Esriptura són manifestos o ocults per dues raons:
 252-257: Perquè el lector no s'hi avorreixi
 258-267: Perquè el lector hi exerciti el seu enteniment
 268-269: Conclusió
 270-272: Títol del capítol tercer
 273-293: Descripció i etimologia del sentit històric
 294-301: Descripció i etimologia del sentit místic
 302-310: Definició i etimologia del sentit tropològic
 311-320: Definició i etimologia del sentit anagògic
 321-345: Definició i etimologia del sentit al·legòric
 346-371: Caràcter bàsic del sentit històric

- 372-378: Error sobre aquesta matèria
 379-380: Conclusió
- 381-383: Títol del capítol quart
 384-389: Exemples dels diversos sentits escripturístics
 390-399: Text de Mt 2, 9-11
 400-402: Sentit històric de la perícopa
 403-429: Sentit allegòric de la glossa ordinària
 430-467: En sentit anagògic
 468-505: En sentit tropològic
 506-509: Conclusió
- 510-512: Títol del capítol cinquè
 513-531: Els quinze modes en què es pot entendre un text escripturístic
 532-542: Quan només conté el sentit històric
 547-554: Quan conté dos sentits
 559-568: Quan conté tres sentits
 569-575: Quan els conté tots quatre
 579-618: Exemples de sentit literal exclusiu:
 585-607: Mt 15, 11-16
 608-613: Pseudo-Agustí
 614-618: Cassià
 619-672: Exemples de sentit tropològic exclusiu:
 619-638: Mt 5, 29
 639-649: Agustí
 650-655: Objecció
 656-672: Resposta
 673-700: Exemple de sentit anagògic exclusiu: Ps 109 (110), 1
 701-724: Exemple de sentit allegòric exclusiu: Lc 22, 38
 725-727: Hi ha d'altres exemples
 728-733: Conclusió
- 734-736: Títol del capítol sisè
 737-738: Regles per a conèixer els sentits escripturístics que cal evitar
 739-792: Primera regla: L'Esriptura no pot contenir falsedats
 793-798: Segona regla: Qualsevol sentit fals n'ha d'ésser exclòs
 799-833: Tercera regla: No s'ha d'entendre cap sentit escripturístic de manera que sigui evidentment contrari a la recta raó
 834-848: Quarta regla: No es pot admetre cap sentit escripturístic que s'oposi a l'amor de Déu i del pròxim
 849-875: Cinquena regla: No es pot admetre cap sentit escripturístic que repugni a l'honestedat dels costums
 876-906: Sisena regla: No es pot entendre cap text escripturístic de manera que repugni a un altre text de sentit literal inequívoc

- 907-920: Setena regla: Qualsevol sentit que s'oposi al context del text ha d'ésser evitat
- 921-942: Vuitena regla: En cap text no s'ha de mantenir el sentit literal, si aquest sentit repugna a la cosa de què tracta.
- 943-945: Títol del capítol setè
- 946-948: Regles per a saber quins sentits han d'ésser admesos en cada text escripturístic
- 949-984: Primera regla: S'ha de mantenir sempre el sentit literal, si no consta que sigui fals o contrari als bons costums
- 985-997: Segona regla: Quan el sentit literal és evident, no ha d'ésser desenvolupat
- 998-1027: Tercera regla: Els textos escripturístics sense sentit històric el tenen místic
- 1028-1067: Quarta regla: Només s'ha d'admetre aquell sentit místic que es pot demostrar clarament per altres textos escripturístics
- 1068-1079: Cinquena regla: En cada text s'ha de buscar i mantenir el sentit que li va donar qui el va escriure, si és possible de saber-ho.
- 1080-1094: Sisena regla: Si la intenció de l'autor és incerta, cal donar al text aquell sentit que a través d'altres textos es pot demostrar que li escau
- 1095-110: Setena regla: Quan es desconeix la intenció de l'autor, cal donar al text el sentit que escau millor al context de la lletra i que es deriva clarament d'altres textos escripturístics.
- 1111-1134: Ordre que s'ha de seguir en la investigació dels sentits de l'Esriptura.
- 1135-1153: Set criteris que ha de tenir en compte el qui vol extreure el sentit místic d'un text escripturístic.
- 1156-1157: Explicit.

Ja es veu, doncs, pel títol i per l'organització del tractat, que Ribot se centra en la qüestió dels quatre sentits de l'escriptura. Una nota de modernitat és que el tractat és deliberadament breu.³³ Malgrat aquest caràcter, i atès que la doctrina dels quatre sentits escripturístics és el mètode tradicional d'interpretació de la Bíblia,³⁴ el tractat de Ribot és una tractat d'hermenèutica bíblica en tota regla. Per això l'esguardarem exclusivament sota aquest aspecte.

33. Cf. infra, línia 1154: "Et hec de sensibus sacre scripture pro nunc dicta breviter sufficiant".

34. Per a la història de l'exègesi medieval són fonamentals les obres següents: C. SPICQ, *Esquisse d'une histoire de l'exégèse latine au Moyen Age*, París, Vrin 1944, 403 p.; Beryl SMALLEY, *The Study of the Bible in the Middle Ages*, London 1952; B. BISCHOFF, *Wendepunkte in der Geschichte der lateinische Exegese im Frühmittelalter*, dins "Sacris Erudiri" 6 (1954) 189-279; R. McNALLY, *The Bible in the Early Middle Ages*, Westminster, Maryland 1959; H. DE LUBAC, *Exégèse Médiévale. Les quatre sens de l'Écriture*, París, 2 p. en 4 t., 1959-1964; J. BEUMER, *Biblische Grundlage und dialektische Methode im Widerstreit innerhalb der mittelalterlichen Scholastik*, dins "Franziskanische

El tractat es divideix clarament en dues parts. Els cinc primers capítols tracten de tots i cadascun dels sentits de l'escriptura. Els dos darrers capítols proposen les regles hermenèutiques que n'haurien de regular l'ús. Les dues parts han estat ben lligades entre elles per un fil conductor que, a parer nostre, recorre tot el tractat de forma implícita, fins a esclatar en les seves darreres tres línies.

Els sentits de l'Esriptura

Res més clàssic ni més tradicional que els dos primers capítols del tractat de Ribot, tant pel tema, com per la manera de tractar-lo. L'afirmació del sentit místic de l'escriptura, a més del literal o històric i la divisió del primer en tropològic, anagògic i allegòric, recolza en autoritats bíbliques i patrístiques que tothom ha citat. Només dos esments en aquests capítols cridarien la nostra atenció: un de la *Summa* d'Alexandre d'Hales,³⁵ i un altre que, no sabem perquè, Ribot creu manllevar al *De vera religione* d'Agustí, i en canvi és un fragment de les *Quaestiones disputatae de Potentia* de st. Tomàs.³⁶ Com anirem veient, Ribot té una traça especial a fer lligar autoritats patrístiques amb grans noms de la tradició teològica dels segles XII i XIII, la qual cosa és un símptoma que cal recollir.

En el capítol tercer comencen les petites sorpreses. La definició de cadascun dels quatre sentits escripturístics és ben tradicional, així com llur derivació etimològica.³⁷ En canvi no deixa de sobtar l'ordre en què els exposa, deixant el sentit allegòric per al final. És possible que això estigui relacionat amb les dues precisions que fa tot seguit.

Studien" 48 (1966) 233-224; G.A. BENRATH, *Neure Arbeiten zur mittelalterlichen Schriftauslegung*, dins "Verkündigung und Forschung" 16,1 (1971) 25-55; J.M. TODD, *The Bible, from te Eleventh to the Sixteenth Century*, dins Todd, *Reformation*, Londres 1972, 20-52; P. ALTIERI, *La lettura della Bibbia nel Medioevo*, dins "Palestra del Clero" 52 (1973) 959-965; M. JAVELET, *Exégèse spirituelle aux XIe et XIIe siècles*, dins "Sprache und Erkenntnis im Mittelalter" 1977-81, 873-880; H. FREYTAG, *Die Theorie der allegorischen Schriftdeutung und die Allegorie in deutschen Texten besonders des 11. und 12. Jahrhunderts*, Bern 1982 (Bibliotheca Germanica, 24), 312 p.; W.J. COURTENAY, *The Bible in the fourteenth century: some observations*, dins "Church History" 54 (1985) 176-187; Beryl SMALLEY, *Use of the "spiritual" senses of Scripture in persuasion and argument by scholars in the Middle Ages*, dins "Recherches de Théologie Ancienne et Médiévale" 52 (1985) 44-63; P. RICHIÉ-G. LOBRICHON, *Le Moyen Âge et la Bible*, Paris, Beauchesne 1984, 639 p.; J.H. MARTIN, *The four senses of Scripture: lessons from the thirteenth century*, dins "Pacifica" 2 (1989) 87-106; Gilbert DAHAN, *La connaissance de l'exégèse juive par les chrétiens du XIIIe aux XIVe siècle*, dins "Revue des Études juives" 149 (1990) 483; G. PANI, *La tradizione esegetica dei quattro sensi biblici tra Medio Evo ed Età Moderna*, dins "Annali di Storia dell'Esegesi" 8,7 (1990/1) 657-676. ANDREAS SPEER, "Secundum phisicam". *Die entdeckte Natur und die Begründung einer "scientia naturalis" im 12. Jahrhundert*, dins "Documenti e studi sulla tradizione filosofica medievale" VI (1995) 1-37.

35. Cfr infra, línies 213-221 i nota corresponent a l'aparat de fonts.

36. Cfr infra, línies 243-249 i nota corresponent a l'aparat de fonts.

37. Cf. infra, notes a les línies 294-325.

La primera és per a remarcar que antigament l'allegoria havia servit per a denominar els tres sentits místics que es reconeixen a més del literal, sempre en la perspectiva d'un doble sentit escripturístic, l'històric o literal i l'espiritual, també dit misteri, allegoria, sagrament, etc.³⁸

La segona li serveix per a subratllar que el sentit místic o espiritual de l'escriptura, en la mesura que és diferent del literal, és un sentit ocult.³⁹ Mai no es pot confondre el sentit literal directe, immediat i patent, amb el o els sentits ocults que amaga o pot amagar l'Esriptura. El caràcter secret, ocult i recòndit del sentit espiritual de l'Esriptura és afirmat en general⁴⁰ i en tractar de cadascuna de les seves parts o divisions.⁴¹ De Lubac ja havia remarcat que per als medievals, en general, el sentit històric no oferia dificultats majors i que, en canvi, tenien una preocupació evident per a les dificultats inherents a la interpretació espiritual de l'Esriptura.⁴² Per la seva banda, Ribot deixa molt clar que el sentit espiritual és un sentit amagat i secret. I, com qui diu una cosa tot passant, estampa la primera afirmació important del seu tractat: "Sensus mystici presupponunt in Scriptura sensum litteralem".⁴³

En aquesta primera part, doncs, Ribot no innova. La seva definició dels sentits escripturístics està molt en línia del que n'han dit la major part dels seus predecessors, dels quals només es desmarca en dues qüestions de terminologia i en la precisió conceptual que el sentit literal no s'ha de diferenciar mai

38. La qual cosa és patent en la identificació d'allegoria i sentit espiritual (oposat a literal) de l'Esriptura, tal com es pot veure en GREGORI EL GRAN, *Homiliarum in Ezechielem*, l. I, h. 3, n. 4 (PL 76, 807 BC); h. 6, n. 7 (PL 76, 831 BC); l. II, h. 3, n. 18 (PL 76, 968 AB); *Moralium in Iob*, l. XI, c. 17, n. 26 (PL 75, 966 AB); BEDA EL VENERABLE, *In Samuelem propheta allegorica expositio*, l. I, c. 11 (PL 91, 534 A); SEDULI SCOT, *Collectanea in Epistolam ad Galatas*, c.5 (PL 103, 192 D); RÀBAN MAUR, *Commentariorum in Ezechielem*, l. I, c. 1 (PL 110, 510 D-511A); *Epistola 37* ("Monumenta Germaniae Historica", *Epistolarum* t. V, Berlin 1899, 473); ERMENRIC D'ELWANG, *Epistola ad Grimaldum abbatem* ("Monumenta Germaniae Historica", *Epistolarum* t. V, Berlin 1899, 575); PASCASI RADBERT, *Expositio in Lamentationes Jeremiae*, l. I, Num (PL 120, 1089 B); PÈRE DAMIÀ, *Opusculum 11*, c. 17 (PL 145, 245 D); *Opusculum 48*, c. 2 (PL 145, 718 AB); [deixeble de Pere Damia], *Collectanea in Vetus Testamentum. Liber testimoniorum Veteris ac Novi Testamenti*, prol. (PL 145, 988 D-989 A); GUIBERT DE NOGENT, *Proemium ad tropologias in prophetas Osee et Amos ac Lamentationes Jeremiae*, PL 156, 339 D; RUPERT DE DEUTZ, *De Trinitate et operibus eius* l. 42, c. 10 (PL 167, 930B); *ib.*, c. 15 (PL 167, 934B-935B); *In Ezechielem Prophetam* l. I, c. 11 (PL 167, 1433 C); *In librum Ecclesiastes Commentarium*, c. 9, vers. 5-6 (PL 168, 1279 A); HONORI D'AUTUN, *Elucidarium*, l. II, c. 27 (PL 172, 1154 A); FELIP D'HARVENG, *Moralitates in Cantica* (PL 203, 498 C. 511 C); BALDUÍ DE CANTORBERY, *Liber de Sacramento altaris* (PL 204, 645 BC); PÈRE DE CELLE, *Liber de panibus Scripturae divinae*, c. 2 (PL 202, 937 A).

39. Cfr infra, línies 346-362 i notes corresponents.

40. Cfr infra, línies 294-300.

41. Cfr infra, línies 302-303, 311-312.

42. DE LUBAC, *o. c.*, I p., II 472-475.

43. Cfr infra, línies 369-370 i notes corresponents.

dels altres per la temàtica o contingut, sinó per la manera com es produeix el sentit, immediata i patent en el literal, oculta i secreta en els altres tres.

En tot cas, si hi ha innovació, s'ha de buscar en el silenci de Ribot sobre com s'accedeix al sentit espiritual. Quan defineix la tropologia, l'anagogia i l'allegoria, es limita a remetre als exemples que en proposa en el capítol quart. En la primera part, doncs, només queda clar llur caràcter ocult.

Això s'ha de dir i repetir, perquè al final del capítol quart, després dels exemples que ofereix, Ribot conclou: "Et ita patet ... qualiter potest de quolibet cognosci an sit historicus aut allegoricus vel anagogicus seu tropologicus".⁴⁴ El coneixement que n'ha donat Ribot és purament mostratiu: És repeteix en cada cas la definició que ha donat de cadascun dels diversos sentits i les contrasta les unes amb les altres; d'aquesta manera dedueix en cadascun dels exemples que aporta el caràcter tropològic, anagògic o allegòric de les diverses exposicions d'un text escripturístic donat. És a dir, Ribot ensenya a *reconèixer* els diversos sentits de l'Escriptura en unes glosses ja donades. En cap cas no diu ni un mot de com es fa per a *construir-los*.

A l'inrevés. Ja en el capítol cinquè començaran les restriccions.

El càlcul dels sentits de l'escriptura

El cinquè capítol és dedicat a esbrinar si en cada part de l'escriptura s'hi han de o s'hi poden llegir els quatre sentits. I abans d'assajar una resposta, Ribot es lliura a l'operació de calcular *a priori* quants i quins sentits pot tenir qualsevol text escripturístic. Atès que els sentits són quatre, la manera de combinar-se entre ells és matemàticament clara: o no es combinen (4 possibilitats) o es combinen de dos en dos (6 possibilitats), o es combinen de tres en tres (4 possibilitats), o es combinen tots quatre (1 possibilitat): total, 15 possibilitats:

---

44. Cfr infra, línies 506-509.

1)	1.2.3.4.	Hist.	Tr.	An.	Al.
2)	5.	Hist. +	Tr.		
	6.	Hist. +		An.	
	7.	Hist. +			Al.
	8.		Tr. +	An.	
	9.		Tr. +		Al.
	10.			An. +	Al.
3)	11.	Hist. +	Tr. +	An.	
	12.	Hist. +		An. +	Al.
	13.	Hist. +	Tr. +		Al.
	14.		Tr. +	An. +	Al.
4)	15.	Hist. +	Tr. +	An. +	Al.

Tot seguit, Ribot comença a posar impediments a aquest ventall tan ample de possibilitats. D'antuvi demostra que hi ha textos que només es poden entendre en sentit literal, d'altres només en sentit tropològic, d'altres només en sentit analògic i d'altres només en sentit allegòric, amb la típica argumentació escolàstica a base d'autoritats bíbliques i patristiques. Pel que fa als textos que només es poden entendre en sentit literal, no es presenten dificultats. En canvi, havent quedat establert anteriorment que els sentits místics són uns sentits ocults que l'Escriptura conté a més a més del sentit literal i que el presuposen, es presenta la dificultat de saber com és possible que un text escripturístic tingui sentit tropològic, anagògic o allegòric sense tenir-ne de literal. Ribot resol la dificultat distingint entre sentit literal gramatical i sentit literal segons la intenció de l'autor: sempre hi ha un sentit literal a nivell de significants,⁴⁵ encara que no sempre aquest sentit sigui el que buscava l'autor.

Fins aquí Ribot no diu res que no hagués dit en substància, per exemple, sant Tomàs.⁴⁶ Allà on comença d'anar pel seu compte, en tant que nosaltres en podem jutjar, és a partir del capítol sisè. Els dos darrers capítols del trac-

45. Cfr infra, línies 665-668. Les expressions *dictio*, *significatio*, *complexio dictionum* són típiques de la gramàtica especulativa, i per això diem que Ribot es refereix al sentit gramatical per a distingir-lo del sentit tenidor, de vocació normativa.

46. Cf. *Quodlibet VII*, a. 14, in c.: "...quattuor isti sensus non attribuuntur sacrae Scripturae, ut in qualibet eius parte sit in istis quatuor exponenda; sed quandoque istis quatuor, quandoque tribus, quandoque duobus, quandoque uno tantum" (*Doctoris angelici divi Thomae Aquinatis... Opera omnia... studio ac labore Stanislai Eduardi FRETTE et Pauli MARÉ*, ed. Vivès, t. 15, Paris 1875, 515 a).

tat són dedicats a establir una sèrie de regles; les del capítol sisè volen establir quins són els sentits escripturístics que cal evitar, les del setè els que poden ésser admesos. No és pas casual que Ribot es lliuri d'antuvi a fer neteja de sentits inadmissibles. Com veurem, la neteja prèvia és el proemi obligatori a la seva tesi bàsica.

Els sentits inadmissibles

La història de les regles per a una hermenèutica cristiana i adequada de l'Escriptura es confon amb la història mateixa de l'exegesi, i nosaltres no l'hem pas d'evocar ací. Sí que hem de remarcar que Ribot enceta les seves regles hermenèutiques, proposant-ne tres en relació amb la veritat, *tout court*. Aquest començament ja ens situa en un context molt llunyà en relació amb el *De doctrina christiana* de st. Agustí, per exemple, manual clàssic d'hermenèutica bíblica cristiana. Precisament aquesta obra d'Agustí fornirà algunes regles a Ribot, però el cert és que les regles ribotianes del capítol sisè indiquen que la preocupació de l'hermeneuta es dirigeix primordialment a dibuixar amb precisió el quadre de relacions que cal establir entre la veritat revelada, que és la de l'Escriptura, i la veritat racional o científica.

Les tres primeres regles desenvolupen el principi que l'Escriptura no pot contenir res més que la veritat, principi recollit en el *Decret de Gracià*.⁴⁷ En la primera regla, de reminiscències tomistes evidents,⁴⁸ la formulació és negativa. L'objecció salta tot seguit: I aquelles coses que són falses (per exemple, quan hom llegeix als evangelis que alguns deien que Crist estava posseït pels dimonis) i que l'Escriptura reporta? La resposta serveix a Ribot per a establir el principi de jerarquia de les autoritats que apareixen en el text sagrat. Tres possibilitats: que l'autoritat sigui major que la de l'autor que escriu: Déu mateix. Que l'autoritat sigui equivalent a la de l'autor que escriu: un profeta, un apòstol. Que l'autoritat sigui inferior a la de l'autor: qualsevol altre personatge esmentat en l'Escriptura. En els dos primers casos, els textos tenen tota la força de la veritat, per definició. En el tercer cas, tenen la força que raonablement se'ls ha de reconèixer, i prou.

Desactivada l'objecció, la segona regla és l'aplicació hermenèutica de la primera: qualsevol sentit que sigui manifestament fals ha d'ésser exclòs de l'Escriptura. I la tercera regla precisa les condicions de la falsedat: és fals el que s'oposa a una recta raó evident. En el seu lloc⁴⁹ ja fem notar les fortes influències tomistes dels punts de vista de Ribot. Gairebé es podria parlar de racio-

47. *Decret*. I, dist. 9, c. 5 i 7 (FRIEDBERG I, 17).

48. Cfr infra, línia 740 i notes corresponents.

49. Cfr infra, notes a les línies 740-801.

nalisme, si aquest mot evocàssim únicament el respecte que la recta raó humana causa en l'escola de pensament tomista. Per això mateix, Ribot precisa que la recta raó humana no és qualsevol raó, una raó probable o merament dialèctica;⁵⁰ en aquest cas, sempre té més pes l'autoritat de l'Escriptura, tal com ensenyà Agustí, del qual són citats tres textos pertinents.

Les regles quarta i cinquena són d'encuny típicament augustiniana: no es poden acceptar sentits escripturístics contraris a l'amor de Déu i del pròxim, o contraris a la moral. Agustí afegeix: i a la fe,⁵¹ aspecte que Ribot omet perquè per ventura es pot entendre subsumit en les tres primeres regles.

També té filiació augustiniana la regla sisena, encara que no sigui tan immediatament evident. La regla és, com totes les d'aquest capítol, clarament restrictiva: rebutja qualsevol interpretació d'un text escripturístic que s'oposi a un altre text amb un sentit literal d'acceptació indiscutible. En el rebuig tant s'hi pot entendre inclòs un sentit literal com un sentit místic, encara que en l'exemple que retraurà Ribot el conflicte es plantejarà entre els sentits literals de dos textos que donen informacions contradictòries. Aquesta temàtica havia estat tocada també per Agustí, encara que no precisament en el context en què la planteja Ribot,⁵² i havia estat recollida per Tomàs d'Aquino.⁵³ Ribot la reformula des d'un angle precís: la defensa acèrrima del sentit literal quan aquest és indiscutible. Si un text escripturístic s'oposa, des del sentit que sigui, a un text amb sentit literal inatacable, ha d'ésser reconduït a un sentit que no s'oposi a un sentit literal evident donat. La qual cosa suposa, en aquest cas almenys, que la multiplicitat de sentits escripturístics forma part d'una economia de la qual es va precisant el pern entorn del qual es mou: el caràcter fonamental del sentit literal.

La regla setena és una conseqüència de l'anterior. En les regles que precedeixen Ribot exposava l'articulació del(s) sentit(s) de l'Escriptura amb la veritat. Exclòs qualsevol sentit contrari a la raó i a la revelació, emergia el problema de possibles contradiccions internes entre textos i/o sentits, resolt a favor de la primacia del sentit literal evident. Falta circumscriure els criteris que defineixen tal sentit. En circumstàncies normals, el sentit literal és definit pel context i per la recta interpretació del llenguatge figurat: això és el que estableixen les regles setena i octava. La setena obliga a tenir en compte el context, principi augustiniana de primera fila,⁵⁴ i la octava, amb una citació expli-

50. Cfr. infra, línies 820-822.

51. AGUSTÍ, *De doctrina christiana*, III, X, 14 (CC SL 32, 86, línies 6-9).

52. Cfr. AGUSTÍ, *De doctrina christiana* III, 25, 36; 27, 38 (CC SL 32, 98-99 i 99-100). Agustí tracta en el capítol 25 de les diverses significacions que un mot pot tenir d'un text a l'altre: significacions adés diverses, adés contradictòries; i en el capítol 27 estableix que a l'interior d'un mateix text s'hi pot amagar més d'un sentit.

53. *De Potentia*, q. IV, c. 1, in c.; ed. VIVÈS, t. 13, París 1875, 118 b.

54. Cfr. infra, nota a la línia 899.

cita del *De doctrina christiana*,⁵⁵ es refereix a la necessitat de tenir en compte les figures literàries emprades en el text sagrat, figures comunes a tot llenguatge i que estudien gramàtics i retòrics.

Per tant el capítol sisè, amb les seves regles, estableix alguns dels límits hermenèutics que afecten el joc dels sentits escripturístics. Aquests no han d'entrar en conflicte ni amb la veritat científica, ni amb la veritat revelada, ni amb la veritat literària, al contrari. Aparentment simples, aquests principis contenen un munt de conseqüències no explicitades de gran envergadura. Ribot no ho diu, però suposa que una interpretació de l'Escriptura al marge dels coneixements científics, és a dir, sobretot filosòfics del seu temps, no té validesa, com no la tindrà una exegesi arbitrària o excessivament rude. Gramàtica i lògica, ciència i filosofia, s'instal·len al cor de l'exegesi, al costat de la *regula fidei*, és a dir, a l'interior de la comunitat eclesial que es reconeix en la dita *regula*. No deixa de ser molt significatiu que en aquest capítol sisè el sentit literal prengui un relleu molt eminent, tant que els sentits espirituals queden pràcticament relegats a ser un recurs de sortida per al cas d'un sentit literal que sigui difícilment admissible. És a dir, el que és precisament significatiu és que s'estengui explícitament als dominis de la lògica, de la ciència i de la filosofia el que des de sempre s'havia observat respecte de les figures literàries: reconduir el text sagrat al llenguatge de la veritat *amb llur ajuda*.

Els sentits admissibles

El capítol setè conté, a parer nostre, la clau del secret del tractat de Felip Ribot. En aquest darrer capítol són donades les regles per a saber quins són els sentits que poden ésser admesos en els textos escripturístics. De fet, els capítols sisè i setè són com la cara i la creu d'una moneda, com veurem tot seguit.

La primera regla estableix que en l'Escriptura el sentit històric o literal ha de ser respectat i observat, sempre que no sigui contrari a la veritat i a la revelació, cosa de la qual s'ha parlat prou en el capítol anterior. El que allà es deia negativament, ara s'afirma positivament, lligant-ho al sentit històric o literal. Només es pot prescindir d'aquest sentit quan es verifiquen les regles 1^a, 2^a, 3^a, 4^a, 5^a o 6ª anteriors, és a dir, quan es tracti d'un sentit inadmissible. La primera regla del capítol setè recull, doncs, i concentra la pràctica totalitat de les regles del capítol anterior, cosa que Ribot fa formalment explícit.⁵⁶

La segona regla és que quan el sentit literal és clar, no ha d'ésser ulteriorment desenvolupat, i Ribot, manllivant uns mots d'Agustí, precisa com:

55. Cfr infra, nota de l'aparat de fonts a les línies 939-942.

56. Cfr infra, línies 969-980.

“sensum nostrum addere non debemus”.⁵⁷ És a dir, quan un text de l'Escriptura és clar, l'Escriptura no conté sentits ocults. En aquesta regla hi ha una mena de “navalla d'Ockham” pel que fa a l'exposició de l'Escriptura segons els quatre sentits. Defïnits els sentits espirituals com a sentits ocults i latents, si quan el sentit literal és patent no cal buscar-ne d'altre, és que ja no existeix ni en estat latent el sentit espiritual. Les conseqüències són òbvies.

La tercera regla explicita que l'Escriptura té sentit espiritual quan no en té (= quan no en pot tenir) de literal. És a dir, el sentit espiritual es precisa com a sentit *suplent* per als casos defïnits en la regla primera d'aquest capítol, com ja es veia venir des del capítol anterior.

Més encara. Quan s'ha de recórrer a un sentit espiritual, cal tenir en compte algunes precaucions. La primera és expressada en la regla quarta, on es recull un ensenyament taxatiu de st. Agustí, recollit per st. Tomàs:⁵⁸ el sentit espiritual d'un pas de l'Escriptura s'ha de poder demostrar mitjançant altres textos escripturístics. I la segona s'expressa en la cinquena regla: quan cal buscar un sentit a un text de l'Escriptura, cal retenir el que s'adigui a la intenció de l'autor, en la mesura que això sigui discernible, principi exposat també per Agustí en el *De Doctrina christiana*.⁵⁹

Les dues últimes regles esguarden el problema de la intenció de l'autor quan aquesta no és clara o no es pot saber. Acudint altre cop a l'hermenèutica augustiniana, la regla sisena recomana que hom doni un o altre sentit a textos obscurs, sempre que es pugui demostrar mitjançant altres textos (clars) que el o els sentits proposats són congruents amb aquells textos obscurs.⁶⁰ I la setena recomana d'extreure el sentit de textos incerts tant del context com d'altres textos indiscutibles.

Les dues notes finals

El tractat de Ribot s'acaba amb dues notes, que en són com la seva conclusió general.

En la primera exposa com cal procedir per tal de saber quin és el sentit dels textos de l'Escriptura. I ara posa com a principi conductor la intenció de l'autor, aprofitant la regla cinquena del capítol setè: si la intenció de l'autor és clara, és a dir, si és clar que parla en sentit literal o en sentit espiritual, no cal esbrinar altres sentits. Si la intenció de l'autor no és clara, és el context el qui

57. Cfr *infra*, línia 990 i nota de l'aparat de fonts.

58. *De doctrina christiana* III, c. 26, 37 i c. 28, 39 (CC SL 32, 99 i 100); *Quodlibet* VII, q. VI, art. 14, ad 3; ed. Vivès, t. 15, París 1875, 513 b.

59. Cfr *infra*, nota de l'aparat de fonts a les línies 1075-1079.

60. Cfr *infra*, notes de l'aparat de fonts a les línies 1080-1094.

indicarà en quin sentit s'ha d'interpretar un text obscur, ajudant-se, tal com preveu la regla setena del capítol setè, amb d'altres textos més clars. Quan la intenció no és clara i el context tampoc no aporta ulteriors llums, hom ha d'escatir i retenir aquell sentit que altres textos més clars ajudaran a considerar com més adient. En darrer terme, com ensenya Agustí, cal escollir aquell sentit o interpretació que sigui més congruent amb la fe que professa l'Església.⁶¹

En la segona nota, finalment, Ribot expressa com s'ha de procedir per a extreure, és a dir, per a construir un sentit topològic, anagògic o al·legòric dels textos escripturístics. Dóna set regles, que no són més que l'aplicació de les regles, 2^a, 3^a, 4^a, 5^a, 6^a i 7ª del capítol sisè i la 4ª del capítol setè. És a dir, és l'aplicació pura i simple dels límits imposats a l'hermenèutica dels quatre sentits. I Ribot és formal: "...nisi ab hiis omnibus fuerit predictus sensus immunis, non potest recte ab aliqua parte sacre scripture erui ... nec aliqua pars scripture contineret ipsum".⁶² Si es respecta la normativa indicada, és possible de construir sentits espirituals de l'Esriptura amb seguretat i amb garantia d'obtenir una exposició recta.

I tot seguit, i sense que vingui massa a tomb, Ribot precisa: "Quando autem scriptura contineat sensum historicum, dictum est in prima regula huius capituli".⁶³ I ja hem vist el que dictaminava la regla: "Ubique in sacra scriptura est sensus historicus tenendus, nisi deprehendatur clare quod sit falsus vel honestati morum contrarius".⁶⁴ És a dir, sempre hi ha sentit literal. Per tant, és evident que els sentits místics o espirituals de l'Esriptura queden resituats en la funció de suplència que ja hem indicat.

Conclusió

Arribada l'hora de fer balanç, cal dir que el petit tractat de Ribot que editem avui té més d'una semblança amb el que vam editar fa alguns anys.⁶⁵ Hi ha el mateix esforç d'anàlisi i de definició precisa dels conceptes que són objecte d'estudi, sense sortir mai de la tradició eclesiàstica més aquilotada. El recurs a les autoritats patrístiques, sobretot Agustí, i la influència de sant Tomàs s'hi equilibren a parts sensiblement iguals. El dret eclesiàstic és evocat quan convé, encara que en la matèria estudiada en aquest tractat el dret és poc decisiu.

Ribot hi apareix com un home del seu temps, amb la formació escolàstica típica i el gust per al rigor lògic. La seva doctrina sobre els quatre sentits de

61. Cfr infra, línies 1111-1134.

62. Cfr infra, línies 1145-1147.

63. Cfr infra, línies 1151-1153.

64. Cfr infra, línies 950-951.

65. Cfr supra, nota 29.

l'Escriptura, emperò, apareix clarament decantada cap a la defensa del sentit literal com a sentit bàsic i universal del text sagrat. Els altres sentits són suplementaris per al cas que la intenció de l'autor no sigui clara o ben coneguda. La recerca de la intenció de l'autor, si és un tret característic de les preocupacions exegètiques dels segles XII i XIII,⁶⁶ amb la qual es combina ben naturalment l'anàlisi del context, la *circumstantia litterae*, té una importància capital en el tractat de Ribot, encara que només aparegui al final, en la nota de les línies 1111-1134. I per això hom s'ha de preguntar on va el moviment intern de l'obra i quin és el seu fil conductor.

Si ens hi fixem, en la dedicatòria del tractat i en el primer capítol, Ribot sembla immers en el corrent més antic de l'exegesi bíblica medieval. Tant pel llenguatge com pel relleu que hi prenen les allegories factuais que hi són retretes en defensa del sentit místic o espiritual de l'Escriptura, hom esperaria alguna cosa més que el que vindrà més endavant. En el seu lloc ja fem notar que en el concepte d'anagogia i d'allegoria de Ribot s'hi atenuen respectivament els elements pròpiament escatològic i l'element típic, que és l'allegoria dels fets.⁶⁷ El quadre exhaustiu que dibuixa en el capítol cinquè dels sentits que teòricament poden gravitar sobre un text escripturístic és reduït a no-res quan exposa les seves regles hermenèutiques en els capítols sisè i setè. En tot el tractat no hi ha ni la més mínima al·lusió a les relacions pròpiament hermenèutiques entre el Vell i el Nou Testament. Som lluny fins i tot de Nicolau de Lyra, quan encara recollia les regles del donatista Ticoni, transmeses per Agustí i per Isidor.⁶⁸ Ja hem vist fins a quin punt eren restrictives les regles dels dos darrers capítols, fins a dibuixar una única possibilitat de suplència per als sentits espirituals de l'Escriptura. Finalment, en la primera de les notes conclusives, la intenció de l'autor esdevé el pern hermenèutic dels quatre sentits: si el sentit és clar, no cal cercar-ne d'altre. I els altres s'han de buscar en defecte d'aquella claredat.

És a dir, dins un to i algunes convencions molt tradicionals, Ribot es mostra un exegeta modern, partidari del sentit literal de l'Escriptura com a via d'accés a la intenció de l'autor, llevat d'aquells casos en què el veritable sentit literal és figurat. L'exploració de l'Escriptura segons els quatre sentits resta sempre possible, dins unes limitacions evidents, que es resumeixen en una sola: el veritable problema hermenèutic no són els quatre sentits, sinó la recta intel·ligència del sentit que transmet la intenció de l'autor, el qual, fora d'alguns casos perfectament controlables, és el sentit literal. En aquest aspecte, cal remarcar ara que en el capítol primer, quan Ribot demostra que a més del sen-

66. Cf. SPICQ, *o. c.*, 104, 110, 131, 215, 249-250.

67. Cfr. *infra*, notes complementàries a les línies 311ss i 337-343.

68. Cf. AGUSTÍ, *De doctrina christiana*, III, XXX,42-XXXVII,56 (CC SL 32, 102-116); ISIDOR, *Sententiarum* lib I, c. 19 (PL 83, 581-582).

tit històric o literal l'Escriptura en conté un d'espiritual o místic, el carmelità de Peralada segueix l'ensenyament mateix dels evangelis, sense afegir-hi, però sense tampoc treure'n res.

Intenció de l'autor, context i sentit literal esdevenen per tant, les tasques de l'hermenèutica o exegesi que proposaria Ribot. És una exegesi medieval en el to, en el procediment escolàstic, en les autoritats observades. Això no obstant, dins l'exegesi medieval es tracta d'uns punts de vista molt tocats per la irrupció del pensament greco-àrab a l'occident llatí i per l'evolució intel·lectual que hi desvetllà. És evident, d'altra banda, que aquesta exegesi ja no esguarda el text sagrat com a pauta de l'ensenyament teològic, però també és evident que es tracta d'una exegesi que necessàriament havia d'obrir-se camí en un món que s'havia deixat impregnar pels hàbits científics de la cultura filosòfica grega. Justament aquest fet assenyala, potser, el límit major de l'hermenèutica de Ribot i de tota l'exegesi medieval. L'aplicació de la filosofia antiga al treball teològic, amb la conseqüència inevitable de convertir la Bíblia en un gran i decisiu rebost d'autoritats, va fer passar a segon terme el caràcter històric de la revelació bíblica, i aquest oblit fou fatal per a l'hermenèutica. Certament, la recuperació del sentit literal com a sentit bàsic de l'Escriptura era el pas previ obligat per a la recuperació del sentit històric de la revelació. El tractat de Ribot es queda en el pas previ, però s'hi veu clarament indicada la direcció. El respecte a l'hermenèutica que es desprèn de la mateixa Escriptura i la importància, més que donada, suggerida pel que fa a copsar la intenció de l'autor sagrat són característiques essencials de l'ensenyament hermenèutic de Ribot, les quals apunten a un objectiu precís i detallat: la qüestió del sentit de l'Escriptura és la qüestió del seu sentit darrer, que és el que volia el seu Autor. I aquí hi ha la llavor principal d'aquest petit i dens tractat.

La nostra edició

Hem normalitzat l'ús de *c/t*, *u/v*, *i/y* i *h*. Llevat de pocs casos, hem verbalitzat les xifres romanes o àrabs del text. Enviem a l'aparat crític totes les formes de les altres lliçons que hem normalitzat, així com les omissions i les lliçons desestimades. Els signes de puntuació també són nostres. Els aparats són els normals en l'anuari.

PHILIPPUS RIBOT, O.S.C.

TRACTATUS DE QUATTUOR SENSIBUS SACRE SCRIPTURE

BAV, ms. Ottoboni lat. 396

[Titulus] 1

[f. 2r] Deus, qui te desid[eran]tibus et in te fideliter confidentibus te ipsum manifestas, ad laudem tuam incipit tractatus quidam de quattuor sensibus sacre scripture.

[Prologus] 5

Reverendo in Christo patri domino Bertrando de Monte Rotundo, archidiacono bisuldunensi ecclesie Gerundensis, frater Philippus Riboti, ordinis fratrum beate Marie de monte Carmeli, se ipsum cum promptitudine serviendi.

Sacra scriptura pulchre in suis sensibus nedum monti, sed rotundo monti similis reperitur. 10

Primo quidem monti, quia sicut propter eius altitudinem non omnium hominum, sed tantum robustorum, est ad montem conscendere, quibus tamen cum ad eius cacumen pervenerint omnia im patent, propter quod diabolus Christum assumpsit in montem excelsum valde, ostendens inde ei omnia regna mundi et gloriam eorum, ut dicitur *Matthæi*, quarto capitulo, ita non omnium hominum, quia non terrenorum neque carnalium, est ad altitudinem sensuum sacre scripture intelligendam pervenire, hoc testante sapiente, nono capitulo libri *Sapientie*: «Corpus quod corrumpitur aggravat animam et terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem, et difficile estimantes que in terra sunt et que in prospectu sunt invenimus cum labore, que autem in celis sunt quis investigabit?» Quasi dicat: non

---

7 bisuldunensi 8 Philipus

15-16 Mt 4,8 20-23 Sap 9, 15-16

2-4 Per la valoració luliana d'aquesta invocació, cf. J. PERARNAU I ESPELT, *El volum manuscrit de la Biblioteca Apostolica Vaticana, Ottob. lat. 316*, publicat més avall, p. 393ss.

5-6 Per a Bertran de Mont-rodon, cf. supra, p. 302.

- homo qui a Spiritu Sancto est de[stitu]tus, nam consequenter dirigen-
 25 gens sermonem Deo ait: «Sensum autem tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam et miseris Spiritum Sanctum tuum de altissimis?» Certe non homo animalis et terrenis infixus, quia ut ait Apostolus *prime Corinthiorum*, secundo capitulo: «Animalis homo non percipit ea que Spiritus Dei sunt. Stultitia enim est illi et non
 30 potest intelligere». Vir autem in suo corde terrenis et vitiis exutus et a Spiritu Sancto erudiri cupidus conscendere valet ad montem intelligendorum sensuum sacre scripture. Sic enim sapiens, septimo capitulo libri *Sapientie*, ait: «Optavi et datus est mihi sensus et invocavi et venit in me spiritus sapientie et preposui illam regnis et sedibus,
 35 et divitias nihil esse duxi in comparatione illius». Ad huius autem culmen quis cum fuerit a Spiritu Sancto perductus, omnes inferiores scientie sibi patebunt, quia testante beato Augustino, *secundo De Doctrina Christiana*, capitulo ultimo: «Quidquid homo extra didicerit, si noxium est, hic damnatur, si utile est, hic invenitur, et cum
 40 invenerit, omnia que utiliter alibi didicit multo abundantius hic inveniet ea que nusquam alibi invenire potuit». Bene ergo sacra scriptura in suis sensibus mons dicitur, nam sicut pervenientes ad verticem montis omnia inferiora vident, ita viris a Spiritu Sancto elevatis ad culmen intelligendorum sensuum scripture sacre ime omnes
 45 scientie patent. Hinc est quod nullus eam docere debet priusquam ad montem intelligendorum sensuum eius ascenderit. Nam eius doctori per Dominum, *Isaie*, quadragesimo capitulo, dicitur: «Super montem excelsum ascende, tu qui evangelizas Sion».

[f. 2v] Hec autem scriptura sacra in suis sensibus nedum monti,

24 post Sancto seq questio cancel 35 nihil ms nichil | duxi ms dixi 40-41 habundancius
 49 in suis sensibus interlin

25-27 Sap 9, 17 28-30 2 Cor 2,14 33-35 Sap 7, 7-8 38-41 AUGUSTINUS,
De Doctrina christiana II, XLII, 63 (CC SL 32, 76, lín. 7-10) 48 Is 40,9

35-37 Bastit sobre l'artifici retòric de glossar el nom del destinatari del tractat, el pròleg recupera dues idees profundament tradicionals des de l'alta edat mitjana: la primera és que l'Escriptura conté totes les altres ciències, i Ribot no s'esmerça pas a posar límits a tal idea: "ime omnes scientie patent." La "sacra doctrina" conté totes les altres ciències i coneixements, ja sigui perquè del seu nucli en brollen totes les altres arts liberals, ja sigui perquè s'avança en antiguitat a les especulacions de grecs i egipcis. Per als precedents d'aquesta doctrina, cf. HENRI DE LUBAC, *Exégèse médiévale, Les quatre sens de l'écriture*, Première partie, I, París, Aubier Montaigne 1959, 74-82; Seconde partie, I, ib. 1961, 361-364; II, ib., 1964, 313-314.

ut dictum est, sed proprius rotundo monti similis dicitur. 50
 Quemadmodum enim nulla pars montis rotundi propter sui rotundi-
 tatem ultra aliam protenditur, sed quelibet in aliam flectitur et ei
 unitur, ita nulla pars sacre scripture in sensibus ab altera seiungitur,
 sed in eis quelibet alteri unitur. Propter quod ait glossa *Ezechielis*,
 primo: «Quod predicat lex hoc etiam prophete, quod prophete 55
 annuntiant hoc exhibet evangelium, hoc et apostoli predicant per
 mundum». Divina enim eloquia, etsi temporibus disiuncta sunt,
 sensibus sunt unita. Et sicut ubicumque volueris alicui parti montis
 rotundi imponere terminum, illic necessario alteri parti dabis ini-
 tium, sic quod nusquam in eo reperies finem, ita cum ad finem ali-
 cuius sensus intelligendi divinas scripturas quis se pervenisse putave-
 rit, tunc necessario alteri sensui earum initium dabit et numquam ad
 finem sensuum earum perveniet, quod pulchre declarans beatus
 Augustinus in *Epistola ad Volusianum* ait: «Cum quisque ibi fidem 60
 tenuerit sine qua pie recteque non vivitur, tam multa tamque multi-
 plicibus mysteriorum umbraculis opacata intelligenda proficientibus
 restant, tantaque non solum in verbis quibus i[s]ta dicta sunt, verum
 etiam in rebus que intelligende sunt latet altitudo sapientie ut anno-
 sissimis, acutissimis, flagrantissimis cupiditate discendi hoc contin-
 gat quod eadem Scriptura quodam loco habet: 'Cum consummaverit 70
 homo, tunc incipiet'».

Et ita patet quam pulchre sacra scriptura in suis sensibus nedum
 mons, sed etiam mons rotundus proprie dicitur.

Exilem igitur notitiam huius montis rotundi sensuum quam
 habeo in quodam brevi tractatu reseravi, quem convenientius nemini 75

---

50 ut dictum est *interlin* 54 glosa
 72 in suis sensibus *in marg*
 74 sensum *in marg dext* | quam *in marg sin*

54-57 *Glossa ordinaria*; cf. *Biblie iam pridem renouate... pars IV*, Strasburg, Froben
 1501, f. 211r, lín. 76-78; idem ac GREGORIUS MAGNUS, *Homiliarum in Ezequielem*,
 lib. I, hom. VI (CC SL 142, 75, lin. 269-274) 64-71 AUGUSTINUS, *Epistola*
 CXXXVII 1,3 (PL 33, 516-517) 70-71 Eccli 18,6

51-58 La segona idea del pròleg, la de la unitat i continuïtat entre els quatre sen-
 tits de l'Escriptura, és exposada per Ribot en clau històrico-teològica, tal com fa sen-
 sible el text de la glossa que cita: l'obra de Déu es desplega en el temps amb una
 continuïtat de sentit progressiva, contrapuntada pels fets històrics que la constituei-
 xen, i centrada en el Crist. És perquè tota la història i la substància de l'ensenyament
 bíblic convergeixen cap al Crist, que l'Escriptura pot ser i ha de ser compresa en un
 sentit cristològic, base del sentit espiritual de la lletra, segons Lc 24,27.

destinandum existimavi quam vobis, pater reverende, qui de Monte Rotundo nuncupamini.

Reperietis autem ipsum in septem capitula distinctum.

80 In quorum primo ostenditur preter litteralem sensum alium in sacra scriptura esse tenendum.

In secundo capitulo enumerantur genera sensuum sacre scripture.

In tertio capitulo unumquodque genus illorum sensuum describitur.

85 In quarto capitulo monstratur in exemplo qualiter sacra scriptura illos sensus continet.

In quinto capitulo probatur quod non in qualibet parte sacre scripture sunt omnes illi sensus tenendi.

In sexto capitulo dantur regule docentes vitare ineptos sensus in sacra scriptura.

90 In septimo capitulo ponuntur regule docentes applicare debitos sensus cuilibet parti sacre scripture.

Si quid igitur indignum in hoc opusculo reperiatur, illud est defectui meo imputandum. Si vero aliquid dignum in eo inveniatur, hoc est Patri luminum attribuendum a quo, ut ait beatus Iacobus,

95 «omne datum optimum et omne donum perfectum descendit».

Cui Patri cum Filio et Spiritu Sancto est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

[Tractatus]

[f. 3r] Incipit tractatus de sensibus sacre scripture.

100

Capitulum primum

Quod in sacra scriptura preter sensum historicum est alius sensus mysticus querendus et tenendus.

Sacra scriptura, sicut se extrinsece prospicientibus sensum litteralem frequenter exhibet, ita interdum se intrinsece considerantibus

---

90 applicare

94 attribuendum

103 sicut

---

95 Iac 1,17

103-105 La dependència de Ribot a l'esguard de Nicolau de Lyra es manifesta en la primera gran afirmació del tractat: la qüestió dels sentits de l'Escriptura és la dels

sensum mysticum latenter prebet. Nam quod preter sensum litteralem seu historicum sit interdum in ea querendus et tenendus alius sensus occultus seu mysticus probatur tam per Christum quam per doctrinam apostolorum. 105

Et primo per Christum. Scribitur enim *Malachie*, quarto capitulo: «Ecce ego mittam vobis Eliam prophetam antequam veniat dies Domini magnus et horribilis». Hanc scripturam que ad litteram loquitur de Elia, ut patet diligenter intuenti, eam docet Christus esse mystice intelligendam de Johanne baptista, *Matthei*, undecimo capitulo, dicens: «Si vultis accipere, ipse», scilicet Johannes, «est 110

---

110 Heliam 112 Helia 115 Helias

110-111 Mal 4,5 114-115 Mt 11,14

---

seus dos sentits essencials: el literal i l'espiritual. Nicolau de Lyra ho havia dit amb els mateixos mots: "Scriptura exterior est sensus litteralis, qui est patentior, quia per voces immediate significatur; scriptura vero interior est sensus mysticus, vel spiritualis, qui est latentior, quia per res significatas vocibus designatur": cf. *Prologus ven. fratris N. de Lyra ... de commendatione sacrae scripturae in generali*, PL 113, 29 A. Per a l'extensió del terme *mysticum*, cf. HENRI DE LUBAC, *o. c.*, Première Partie, II, 396-408, amb els textos que s'hi citen. La terminologia de Ribot no pot ser més tradicional: cf. GREGORI, *Hom. in Ezechielem* 1. II, hom. III, 18: "Si vero portam Scripturam sacram hoc in loco accipimus, ipsa quoque duo limina habet exterius et interius, quia in litteram dividitur et allegoriam. Limen quippe Scripturae sacrae exterius littera; limen vero eius interius, allegoria. Quia enim per litteram ad allegoriam tendimus, quasi e limine quod est exterius, ad hoc quod est interius venimus" (PL 76, 968 A).

107 *probatur*. Ribot fa servir un mètode típicament escolàstic de demostració, que suposa resoltes totes les qüestions relatives a l'autoritat de l'Escriptura. El que és característic del seu mètode és que procedeix a demostrar el sentit espiritual que conté o pot contenir l'Escriptura, ultra el literal. És a dir, i els capítols posteriors ho confirmaran, el sentit espiritual de l'Escriptura és *problemàtic*, i ha de ser demostrat. Això implica que l'Escriptura ha perdut la relació íntima que havia tingut amb la teologia, quan aquesta derivava directament de la "lectio divina", basada en la multiplicat dels sentits escripturístics. Tal com es veu per l'ús que en fa Ribot, a les mans d'un teòleg l'Escriptura és de bell antuvi una *auctoritas*, a partir de la qual la teologia es constitueix. Però d'acord amb uns paràmetres que ja no són els bíblics.

109 *ss.* Els tres arguments neotestamentaris de Ribot per a demostrar el sentit al·legòric de l'Escriptura tenen un tret en comú: es tracta d'al·legories entre fets. L'al·legoria o sentit espiritual de l'Escriptura guarda sempre la vigència i la veritat de la lletra. Cf. st. AMBRÓS, *De Abraham*, l. I, c. 1, n. 28 (PL 14, 432); AGUSTÍ, *De divinis questionibus* 83, q. 65 (PL 40, 59); *De utilitate credendi*, c. 3, n. 8 (PL 42, 70); *De Trinitate*, l. XV, c. 9, n. 1 (PL 42, 1069); BEDA, *De schemis et tropis*, c. 12 (PL 90, 185 C-D); Joan ESCOT ERIGENA, *In Johannem*, fragm. 3 (PL 122, 344-5), etc.

- 115 Elias qui venturus est». Per predictam scripturam *Malachie* constabat quod Elias esset venturus. Sed quod etiam in predicta scriptura per Eliam intelligeretur mystice Johannes venturus, hoc docuit Christus dicendo de Johanne: «Si vultis accipere, ipse est Elias qui venturus est». Unde Hieronymus super isto verbo ait: «Hoc autem, scilicet Johannem esse Eliam, spiritualiter fore dictum sequens Domini sermo demonstrat, quia sequitur in *Matthei* undecimo capitulo: 'Qui habet aures audiendi audiat'». Super quo ait Remigius: «Qui habet aures cordis audiendi, id est, intelligendi, audiat, id est, intelligat, quia non dixi Johannem esse Eliam in persona, sed in spiritu». Et *Matthei*, decimo septimo capitulo, interrogantibus discipulis Christum: «Quid dicunt scribe quod Eliam oporteat primo venire?», respondit Ihesus: «Elias quidem venturus est et restituet omnia. Dico autem vobis quod Elias iam venit... Tunc intellexerunt discipuli quod de Johanne Baptista dixisset».
- 130 Ex hiis verbis patet quod scripturam *Malachie* «Ecce ego mittam»

---

116 Helias   117 Heliam   118 Helias   120 Heliam   126 Heliam
 128 Helias
 131 Helia

118-119 Mt 11,14   119-122 HIERONYMUS, *In Matthaeum* II (CC SL 77, 81, lin. 117-120)

122 Mt 11,15   122-125 REMIGIUS ALTISSIODORENSIS, *Expositio Remigii super Matthaeum*, c. 42; Biblioteca de Catalunya, ms. 548, f. 160 r a-b.

125-129 Mt 17, 10-13.

130 Mal 4,5

122-125 Segons A. WILLMART, *Un commentaire des Psaumes restitué à Anselme de Laon*, dins "Recherches de Théologie ancienne et médiévale" 8 (1936) 326, nota 5, existeix un comentari inèdit sobre st. Mateu de Rémy d'Auxerre, del qual Willmart afirma que en coneix una desena d'exemplars manuscrits, sense detallar-ne cap. Encara el 1948, els editors de la *Summa Theologica* d'ALEXANDRE D'HALES no poden documentar una cita d'aquest comentari de Rémy a l'evangeli de st. Mateu: cf. Doctoris irrefragabilis ALEXANDRI DE HALES *Summa Theologica*, t. IV, Ad Claras Aquas (Quaracchi) 1948, 308 a, n. 5 (*Inquisitio unica de Verbo Incarnato*, tract. VIII, membrum IV, c. 1, resp.). Friedrich STEGMÜLLER donava el 1955 diverses llistes de manuscrits de Rémy d'Auxerre sota el títol genèric *In Evangelia*, que són comentaris o homilies sobre el text de Mateu: cf. *Repertorium Biblicum Medii Aevi*, t. V: *Commentaria. Auctores R-Z*, Matriti 1955, 74-78, nos. 7226-7227, 2. Pel que fa al ms. on hem identificat la citació, cf. Joan VILLAR, L'"*Expositio Remigii super Matthaeum*" en el còdex 548 de la Biblioteca de Catalunya, dins "Estudis Universitaris Catalans" 22 (1936) 263-281. Cf. també R. GRÉGOIRE, *Nouveau témoin du commentaire de Remi d'Auxerre sur S. Matthieu*, dins "Revue d'études augustiniennes" 19 (1970) 283-287. És probable que Ribot hagi trobat el text de Rémy, com els que citarà de Crisòstom, a la *Catena Aurea* de st. TOMÀS D'AQUINO: cf. ed. Vivès, t. 16, París 1876, 215 b.

etc., intellexit Christus ad litteram verificandam de Elia cum dixit: «Elias quidem venturus est et restituet omnia». Et eandem scripturam ostendit iam mystice verificatam in Johanne Baptista cum addidit: «Dico autem vobis quod Elias iam venit». Et sic patet qualiter secundum doctrinam Christi preter sensum litteralem est tenendus 135 alius sensus mysticus in illa scriptura «Ecce ego mittam vobis» etc.

Secundo hoc idem declaratur per beatum Johannem evangelistam. Scribitur enim *Exodi*, duodecimo capitulo: «Nec os illius confringetis». Que scriptura ad litteram intelligitur de osse agni paschalis, ut patet bene intuenti dictum duodecimum capitulum libri 140 *Exodi*. Et tamen [f. 3v] Johannes docet eam de Christo esse intelligendam decimo nono capitulo sui evangelii dicens: «Ad Ihesum autem cum venissent, ut viderunt eum iam mortuum non fregerunt eius crura». Et sequitur: «Facta sunt enim hec ut scriptura impleretur: 'Os non comminuetis ex eo'». Ecce qualiter illam scripturam 145 duodecimi capituli libri *Exodi*, «Os illius non confringetis», ostendit Johannes de Christo esse intelligendam. Et tamen non intelligitur ad litteram de Christo, sed de paschali agno. Quare patet quod preter sensum litteralem recipit alium sensum mysticum.

Tertio hoc idem declaratur per beatum Mattheum. Nam scribitur 150 *Osee*, undecimo capitulo: «Ex Egypto vocavi filium meum». Que scriptura ad litteram intelligitur de populo Israel per Deum ex Egypto vocato, qui dicitur filius Dei, sicut patet *Exodi*, quarto capitulo, ubi dicitur: «Hec dicit Dominus: Filius primogenitus meus Israel». Et tamen illam scripturam, «Ex Egypto» etc., docet Mattheus 155 de Christo intelligendam, secundo capitulo sui evangelii, dicens: «Joseph consurgens accepit Ihesum et matrem eius nocte et secessit in Egyptum et erat ibi usque ad obitum Herodis, ut adimpleretur quod dictum est a Domino per prophetam dicentem: 'Ex Egypto vocavi filium meum'». Ecce qualiter Mattheus dicit hanc scripturam 160 'Ex Egypto' etc., esse intelligendam de Christo, que tamen ad litteram non de Christo, sed de populo Israel est intelligenda. Ex quo patet quod preter sensum litteralem recipit alium sensum mysticum.

---

132 Helias 134 Helias

145 cominuetis

150 Matheum 155 Matheus 160 Matheus

---

132 Mt 17,11 134 Mt 17,12 136 Mal 4,5 138-139 Ex 12,46 142-144 Io 19,33 144-145 Io 19,36
146 Ex 12,46
151 Os 11,1 154-155 Ex 4,22 157-160 Mt 2, 14-15
161 Os 11,1

Unde Hieronymus *super Mattheum* ait: «Hoc testimonio, scilicet, 'ex
165 Egypto' etc., utitur evangelista, quia hec typice referuntur ad
Christum. In hac enim prophetia, scilicet *Osee*, et in aliis ita de
adventu Christi et vocatione gentium pronuntiatur, ut radix historie
penitus non deseratur».

Quarto propositum declaratur per apostolum Paulum. Nam
170 *Geneseos*, decimo sexto capitulo, scribitur quod Abraham habuit
unum filium, scilicet Ismaelem, de Agar ancilla sua. Et vicesimo
primo capitulo scribitur quod habuit alium filium, scilicet Isaac, de
Sarrah uxore sua libera. «Cumque vidisset Sarrah filium Agar egyptie
175 Abraham: Ecce ancillam et filium eius. Non erit heres filius ancille
cum filio meo Isaac». Hec ad litteram sic se habuerunt. Que tamen
trahit Paulus ad sensum alium, scilicet allegoricum, *ad Galatas*,
quarto capitulo, dicens: «Scriptum est quoniam Abraham duos filios
habuit: unum de ancilla et unum de libera. Sed qui de ancilla secun-
180 dum carnem natus est, qui autem de libera per repromissionem». Hucusque
recitavit predictam historiam libri *Geneseos*. Consequenter ponit
sensem mysticum dicens: «Que per allegoriam sunt dicta. Hec enim
sunt duo testamenta, unum quidem in monte Syna in servitutem
generans» etc., vide allegoriam ibi.

185 Et sic patet primum principale, scilicet, quod secundum
Christum [f. 4r] et doctrinam apostolorum in sacra scriptura preter
sensem litteralem est querendus et tenendus alius sensus mysticus.

Secundum capitulum

190 *De numero sensuum sacre scripture et quare in eadem littera plures sensus
continet.*

Consequenter videndum est quot sunt in universo sensus sacre
scripture. Et dico, sicut communiter doctores moderni tenent, quod

---

164 Matheum

171 Hysmaelem

164-167 HIERONYMUS, *In Osee* III, 14 (CC SL 76, 121-122, lin. 70-72, 87-89)
170-171 Gn 16,15 173-176 Gn 21, 9-10 178-180 Gal 4, 22-23
182-183 Gal 4, 24

---

192 *doctores moderni*: No deixa de ser sorprenent que Ribot faci referència a una opinió comuna entre els doctors moderns i que després la recolzi amb textos d'autors evidentment no moderns, Agustí i Beda. Cal remarcar el detall que Ribot esmenta

quattuor sunt sensus seu genera sensuum scripture, scilicet, unus historicus sive litteralis et tres mystici, scilicet, allegoricus, tropologicus et anagogicus.

195

Hoc autem probatur primo per Bedam in glossa, *in principio Geneseos*, dicentem: «Quattuor sunt sensus sacre scripture: historia, que res gestas loquitur: allegoria, in qua aliud ex alio intelligitur; tropologia, id est, moralis locutio in qua de moribus ordinandis tractatur; anagogia, per quam de summis et celestibus tractaturi ad superiora ducimur. Hiis quattuor quasi quibusdam rotis tota divina scriptura volvitur. Verbi gratia, Jherusalem secundum historiam est civitas, allegorice significat ecclesiam; secundum tropologiam et

200

---

193 quatuor 194-195 [historicus ... anagogicus] *in marg.*: nota
197 quatuor

197-206 WALAFRIDUS STRABO, *Glossa ordinaria. Prothemata glossae ordinariae*, PL 113, 65 B-C

els quatre sentits de l'Escriptura emmarcant-los molt precisament en una única divisió bipartita: sentit literal, sentit místic, com subratllaven autors moderns com és ara BONAVENTURA, *De reductione artium ad theologiam*, n. 5 (edició Quaracchi, t. V. 321), sant TOMÀS, *Summa theologia*, I, q. 1, a. 10, i el mateix NICOLAU DE LYRA, *l. c.*, PL 113, 28 CD. Per les citacions que li manlleva tot seguit, és segur que un d'aquest doctors moderns és Alexandre d'Hales, del qual pot provenir també l'expressió ací emprada per Ribot, «unus historicus sive litteralis et tres mystici»; cf. ALEXANDRI DE HALES *Summa theologica. Tractatus introductorius*, q. I, c. IV, art. IV, sed contra 3; ed. Ad Claras Aquas 1924, t. I, 11b.

196-206 Ni en l'*Hexaemeron sive libri quatuor in principium Genesis* (PL 91, 10-190) ni en els *In Pentateuchum Commentarii. Expositio in primum librum Moysi* de BEDA, no hi ha el text que ací Ribot li atribueix, el qual és recollit, en canvi, per GUIBERT DE NOGENT, en el *Liber quo ordine sermo fieri debeat*, inclòs a continuació del proemi als *Moralium in Genesin* (PL 156, 26-26) i per ALEXANDRE D'HALES, *ib.*, 10 a. Per als segles posteriors Beda és una autoritat en qüestions bíbliques, històriques i científiques, i per això no és gens sorprenent de trobar-lo citat en el tractat de Ribot. Encara que a finals del segle XIV, si més no per l'autoritat i la influència de Nicolau de Lyra, ja ningú no discutia que els sentits escripturístics fossin quatre i no tres, en la tradició patristica i medieval i en Beda mateix molt sovint només són esmentats tres sentits escripturístics, marginant ara el moral, adés l'anagògic; per a BEDA, cf. *Hexaemeron*, l. IV, PL 91, 168 B; *In Leviticum*, c. 6 (PL 91, 343 A); *De Tabernaculo et vasis eius*, l. III, c. 13 (PL 91, 462 B); *In Proverbiorum librum*, in c. 7, PL 91, 1053 BC. De tota manera, el que recullen els *Prothemata* de la glossa ordinària i que Ribot cita, pot haver estat inspirat per textos de BEDA: *De Tabernaculo et vasis eius*, l. I, c. 6 (PL 91, 410 B-411 A); *In Cantica Cantecorum allegorica expositio*, IV (PL 91, 1142). Sobre la qüestió de les llistes de tres i de quatre sentits de l'Escriptura en la tradició patristica i medieval, cf. HENRI DE LUBAC, *o. c.*, Première partie, I, 139-157.

205 moraliter animam cuiuslibet fidelis que ad pacem eternam anhelat; secundum anagogiam celestium omnium vitam qui revelata facie Deum vident». Hec Beda.

Secundo hoc idem probatur per Augustinum, *primo super Genesim ad litteram*, capitulo primo, dicentem: «In libris omnibus sanctis intueri oportet que ibi eterna intimentur», scilicet, quoad sensum anagogicum, «que futura prenuntientur», quoad sensum allegoricum, «que facta narrentur», quoad sensum historicum, «que agenda precipiantur vel moneantur» quoad sensum tropologicum.

210 Notandum ergo quod cum veritas prima, que Deus est, sit trina et una, manifesta quidem in unitate, occulta autem in trinitate, ita 215 modus scientie illius veritatis est trinus et unus. Unus quidem manifestus, scilicet historicus, trinus vero occultus, scilicet anagogicus, qui est sursum in primum principium ductivus: allegoricus, qui est arcanorum Christi et militantis ecclesie enuntiativus; tropologicus, qui est morum ad summam bonitatem ordinativus. Unde historicus 220 ad Dei unitatem, anagogicus autem ad Patrem, allegoricus vero ad Filium, sed tropologicus refertur ad Spiritum Sanctum.

Horum autem sensuum sufficientia numeri accipitur hoc modo. Nam sensus sacre scripture aut est exterior et prima facie apparens, aut est interior et latens. Si est exterior et prima facie apparens, sic 225 est sensus litteralis seu historicus. Si vero sit interior et latens, hoc dupliciter: quia aut refertur ad agenda seu vitanda, aut ad credenda. Si ad agenda seu vitanda, sic est sensus tropologicus. Si refertur ad credenda, hoc dupliciter: quia aut refertur ad credenda de militante ecclesia, et sic est sensus allegoricus, aut refertur ad credenda de 230 triumphante ecclesia, et sic est anagogicus. Et ita patet sufficientia numeri dictorum sensuum.

Continet autem sacra scriptura in eadem littera plures sensus propter duo.

---

204 hanelat

214 oclulta

226 reffertur   227 reffertur   228 reffertur

229 reffertur

208-212 AUGUSTINUS, *De Genesi ad litteram*, I c. 1,1 (PL 34, 247)

213-221 ALEXANDRI DE HALES, *Summa theologica, Tractatus introductorius*, q. I, c. IV, art. IV, resp.; ed. Ad Claras Aquas 1924, t. I, 12.

213-221 La relació entre els dos sentits fonamentals de l'escriptura, el literal i el triple místic, amb la unitat i la trinitat de persones en Déu és un dels simbolismes escripturístics tematitzat per BONAVENTURA: cf. *In Hexaemeron*, coll. 13, n. 11; éd. Quaracchi, t. V, 389 i per ULRICH D'ESTRASBURG, *Liber de summo bono*, I. tr. 2, c. 10.

Primo quidem ut sic fe-[f. 4v]-cunda sensibus melius se coaptet simplicibus intellectibus et acutissimis hominum. Hinc Gregorius 235 in prologo *primi moralium*, capitulo quarto, ait: «Divinus sermo sicut mysteriis prudentes exercet, sic plerumque superficie simplices refovet, habet in publico unde parvulos nutriat, et servat in secreto unde mentes sublimium in admiratione suspendat».

Secundo etiam ideo plures sensus in eadem littera continet, ut sic 240 melius contra infideles defendatur, quatinus si in uno sensu falsa videretur, ad alium recursus habeatur. Et hanc rationem simul cum prima assignans Augustinus in libro *De vera religione*, ait: «Ad dignitatem scripture pertinet ut sub una littera multos sensus contineat, ut sic diversis intellectibus hominum conveniens unusquisque miretur 245 se in divina scriptura posse invenire veritatem quam mente concepit. Ac per hoc facilius contra infideles defenditur, dum si aliquid quod quisque ex sacra scriptura velit intelligere falsum apparuerit, ad alium sensum recursum habere possit».

Continet etiam sacra scriptura in eadem littera quosdam sensus 250 manifeste, aliquos autem occulte, propter duo.

Primo ut lectori non vilescat et ab eo fastidium tollatur. Hinc Augustinus, *secundo De doctrina Christiana*, capitulo sexto, ait: «In hiis verborum signis quedam obscure dicta densissimam caliginem obducunt. Quod totum provisum esse divinitus non dubitandum est 255 ad edomandam labore superbiam et intellectum a fastidio revocandum, cui facile investigata plerumque vilescunt».

Secundo etiam non omnes sensus manifeste, sed quosdam continet occulte, ut per hoc intellectum lectoris exercitet melius, et id quod cum difficultate in ea invenerit retineat iocundius. Et hanc 260 rationem simul cum prima tangens Augustinus in libro *Contra mendacium*, ait: «Locutiones actionesque propheticæ... Propterea figuris velut amictibus obteguntur ut sensum pie querentis exercent et ne

---

247 *facilius in marg*

251 *oculte*

259 *oculte*   262 *propheticæ ms prophetisæ*   263 *velud*

236-239 GREGORIUS, *Moralium libri sive Expositio in librum b. Iob. Epistola missoria*, c 4 (PL 75, 515)   243-249 Textus non inventus apud Augustinum, sed apud THOMAM DE AQUINO, *Quaestiones disputatae de potentia*, q. 4, a. 1, sed contra, n. 8; ed. Vivès, t. 13, Parisiis 1875, 118b.

253-257 AUGUSTINUS, *De Doctrina christiana*, lib II, c. VI, 7 (CC SL 32, 35, lin. 4-7)

261-267 AUGUSTINUS, *Contra mendacium* 10,24 (PL 40, 534)

---

nuda ac prompta vilescant». Et subdit: «Non invident discentibus
265 quod hiis modis obscurantur sed commendantur magis, ut quasi
subtracta desiderentur ardentius et inveniantur desiderata iocun-
dus».

Et sic patet secundum principale, scilicet, numerus sensuum
sacre scripture et quare in eadem littera plures sensus continet.

270

Tertium capitulum

*Ubi describuntur sensus sacre scripture et ostenditur quid sit unusquisque
illorum sensuum.*

Ordine consequenti est videndum quid sit unusquisque predicto-
rum sensuum. Et primo de historia.

275 Secundum ergo Hugonem de Sancto Victore, *tertio libro* suarum
Sententiarum, «historia est rerum gestarum narratio que in prima lit-
tere significatione continetur». Et, ut ait Isidorus primo
Etymologiarum: «Dicitur historia ab istorin grece, quod est videre
latine vel cognoscere, quia apud veteres nemo conscribebat histo-
280 riam, nisi is qui interfuisset et ea que scribenda erant vidisset».

---

265 comendantur

275-277 HUGO DE SANCTO VICTORE, *De Sacramentis*, prologus c. IV (PL 176,
184) 277-280 ISIDORUS, *Etymologiarum* lib. I, c.41,1 (PL 82, 122)

---

275 ss. Per a la importància i la significació de l'obra d'Hug de Sant Víctor en l'exegesi bíblica medieval, cf. C. SPICQ, *Esquisse d'une histoire de l'Exégèse latine au moyen âge*, Paris, Vrin 1944, 120-122; B. SMALLEY, *Lo Studio della Biblia nel Medioevo*, Bologna, Il Mulino 1972 [traducció de l'obra original apareguda en anglès el 1952], 129-158; HENRI DE LUBAC, *o. c.*, Seconde partie I, 287-359, 418-435, 497-500. Per a HUG DE SANT VÍCTOR i la seva definició, cf. encara *De Sacramentis*, pròleg, c. 4 (PL 176, 185 A); *Eruditio Didascalica*, l. VI, c. 3 (PL 176, 801 A); *De scriptoribus*, c. III (PL 175, 12 A). Citem aquests textos complementaris, perquè fan veure que per a Ribot el que és essencial en la definició d'Hug és la referència a la primera o fonamental significació de la lletra. Efectivament, la lletra de l'Escriptura pot fer referència directa a fets històrics, a manaments, a ensenyaments, a anuncis de coses futures. Per això, a la vegada que identifica lletra i història, Ribot distingeix els diversos sentits de la lletra, que pot ésser moral, profètica, etc. Una cosa és la *historia*, l'altra el *sensus historicus*, segons la vella determinació dels tres nivells d'intel·ligència que hom pot trobar en l'Escriptura: *ad litteram*, *ad sensum*, *ad sententiam*, tal com havia recollit el mateix HUG DE SANT VÍCTOR: cf. *Eruditio Didascalica*, l. VI, c. 8 (PL 176, 806 D).

Sensus ergo historicus seu litteralis sacre scripture est ille quem ipsa in prima littere significatione continet [f. 5r] seu quem, supposita dictionum significatione, scriptura in nobis prima facie generat. Vide de hoc exemplum quarto capitulo, § *Huius*. Non quod proprie sensus litteralis in plus se habeat quam historicus, quia omnis sensus historicus est litteralis et non e converso. Continet enim interdum scriptura sensum litteralem qui nihil narrat de gestis, sed forte de agendis vel de aliis. Sed quia communiter in sacra scriptura hii sensus confunduntur, ita quod unus pro alio recipitur et e converso, ideo descripsi sensum historicum prout descriptio est communis sibi et sensui litterali, quia doctores moderni nullam inter eos faciunt differentiam.

Patet igitur quid est historia et quid sensus historicus.

Per oppositum autem ad sensum historicum sensus mysticus sacre scripture est ille quem scriptura non in prima littere significatione, sed occulte in secreta sui intelligentia continet. Et dicitur a mysticen grece, quod est secretum latine; inde mysticus, id est, occultus, quia in se secretam et reconditam habeat intelligentiam. Et, ut dictum est in precedenti capitulo, dividitur sensus mysticus in tropologicum, anagogicum et allegoricum. De quibus nunc per ordinem est dicendum.

Tropologia ergo est locutio que id quod verbis palam sonat occulte convertit ad mores anime ordinandos. Et dicitur tropologia a tropos, quod est conversio, et logos, quod est sermo, quasi conversus sermo, quia id quod in prima facie littere dicitur occulte ad mores convertitur. Sensus ergo tropologicus sacre scripture est ille quem ipsa post litteralem occulte nobis parit de moribus anime ordinandis,

---

290 comunis

296 oculte | continet *ms* continet 296-298 Et dicitur ... habeat intelligentiam *in marg*
302-303 oculte 305 oculte 307 oculte | anime *iter in marg*

---

284 Cf. infra, línies 396-399.

294 *ss.* Ribot continua deduint la definició dels quatre sentits de l'Escriptura a partir de l'etimologia dels mots, la qual cosa és un fet de matís conservador. Pel que fa a aquest text, cf. B. SMALLEY, *Studies on the Commentaries of Stephen Langton*, dins "Archives d'histoire doctrinale et littéraire du Moyen Age" V (1930) 168-169.

296-298 Cf. JOHANNES BALBUS, *Catholicon*, Venècia, P. Liechtenstein-J. Herzog, 1497/98, s.v. *mystis* vel *mysticum*.

302-306 Cf. *Catholicon*, s.v. *Tropus*. Per a l'etimologia i significació del mot tropologia, cf. *Speculum de mysteriis Ecclesiae*, c. 8 (PL 177, 375 A); PETRUS COMESTOR, *Historia Scholastica*, PL 198, 1055 A.

idem de agendis vel vitandis. Vide de hoc exemplum quarto capitulo, § *Adbuc*. Et ita patet quid est tropologia et quid sensus tropologicus.

310 Anagogia autem est locutio que per id quod verbis manifeste sonat secrete ducit ad intelligenda celestia. Et dicitur anagogia ab ana, quod est sursum, et gogos, quod est ductio, quasi sursum ductio, quia id quod de terrenis dicit ad intelligenda ea que sursum sunt

315 ducit. Sensus ergo anagogicus sacre scripture est ille quem super literalem scriptura secrete nobis prodit de excelsis credendis sive de credendis et sperandis pertinentibus ad triumphantem ecclesiam. Vide de hoc exemplum quarto capitulo, § *Aliter*.

320 Et sic patet quid est anagogia et quid sensus anagogicus sacre scripture.

Ut vero ait Augustinus, *super psalmum CIII*, «allegoria est locutio que aliud in verbis sonat et aliud intellectu significat». Et dicitur allegoria ab alleon, quod est alienum, et gore, quod est dicere vel locutio, quasi aliena dictio vel locutio, quia per eam aliud dicitur et

325 aliud intelligitur. Sumendo autem tam generaliter allegoriam, alii

307-308 ordinandis ... vitandis in marg

321-322 AUGUSTINUS, *Enarratio in Psalmum C III. Sermo I*, 13 (CC SL 40, 1486, lin. 14-16)

308-309 L'exemple al qual es refereix Ribot, infra, línies 467 ss., fa veure que comprenia la tropologia no com una simple moralitat, sinó més aviat com allò que després se n'ha dit la perfecció cristiana, és a dir, l'esforç per a desenvolupar l'antropologia i l'espiritualitat que es deriven del dogma.

311 ss En la definició ribotiana de l'anagogia queda atenuat l'element escatològic, mantenint-s'hi únicament l'aspecte místic o contemplatiu. Amb tot, l'aspecte escatològic s'hi troba forçosament implícit, en la mesura que les "intelligenda celestia" de la línia 312 són les mateixes coses "credendis et sperandis pertinentibus ad triumphantem ecclesiam" de la línia 317. L'anagogia, doncs, no és el sentit que desvela *idees o veritats especulatives* d'ordre superior, sinó el que desvela l'herència futura de la vida eterna, guanyada pel Crist.

312-314 Cf. *Catholicon*, s.v. *Anagoge*.

322-324 Cf. *Catholicon*, s.v. *Allegoria* in 4ª parte, *De Tropis*, sign. g 2 [f. 50]. La definició remunta, com a mínim, a QUINTILLÀ, *Institutiones oratoriae*, l. 8, c. 6, n. 44: cf. M. FABII QUINTILIANI *Institutionis oratoriae libri XII*. Recognovit brevisque adnotatione critica instruxit M. WINTERBROTTOM, tomus II, Oxonii 1970, 472; ISIDOR, *Etymologiarum*, lib. I, *De grammatica*, c. 37 n. 22; ed. W. M. LINDSAY, t. I, Oxonii 1911; i BEDA, *De Schematis et tropis Sacrae Scripturae liber*, pars II, n. 12 (PL 90, 184 A).

325-337 Ribot reconeix aquí l'evolució que hi ha hagut en la doctrina dels quatre sentits escripturífics. Sense explicitar massa, posa la frontera entre els *antiqui* i

sensus mystici sacre scripture, scilicet, tropologicus et anagogicus ab allegorico non distinguntur, sed magis in eo includuntur. Nam in sacra scriptura ubi super sensum litteralem additur sensus tropologicus vel anagogicus, aliud scriptura in verbis sonat et aliud intellectu significat. Et propter hoc multotiens doctores antiqui hos sensus ad invicem confundunt, quemcumque sensum mysticum additum post litteralem scripture vocantes allegoricum. Sed quia doctores moderni predictos sensus [f. 5v] ab invicem condividunt, ideo restringendo allegoriam ut distinguitur contra tropologiam et anagogiam, dico quod allegoria est locutio que preter id quod aperte in verbis sonat latenter significat aliud credendum pertinens ad militantem ecclesiam. Sensus ergo allegoricus sacre scripture est ille quem preter litteralem scriptura latenter exprimit nobis de credendis pertinentibus ad militantem ecclesiam, ut cum significat aliquid de synagoga seu de ecclesia, vel de veteri lege seu nova, vel de Christo seu de eius membris, vel de iudaico populo seu de gentili, vel de aliquo horum seu de pertinentibus ad hec. Vide de hoc exemplum quarto capitulo, § *Mystice*.

Et ita patet quid est allegoria et quid sensus allegoricus sacre scripture.

Notandum circa premissa quod non ubicumque scriptura exprimit sensum de moribus anime ordinandis debet propterea ille sensus reputari tropologicus, saltem mysticus de quo hic agitur, nisi scriptura post sensum litteralem occulte pariat illum sensum de moribus. Verbi gratia, scribitur *Psalmo trigesimo tertio*: «Declina a malo et fac

333 ab *ms* ad 348 saltem ... agitur *in marg* 349 occulte *interlin*

350-351 Ps 33,15

els *moderni* en el reconeixement de tres espècies dins d'un sentit al·legòric genèric. Si abans havia oposat el sentit històric al místic, aquí identifica el que ell anomena sentit místic amb allò que els antics anomenaren sentit al·legòric. I és veritat que antigament l'al·legoria havia tingut un sentit genèric i designava el sentit espiritual de l'escriptura, diferent del literal, d'acord amb Gal 4, 24. Però almenys a partir d'Hug de Sant Víctor l'al·legoria ja és compresa sempre en sentits específics diversos, fins arribar a la fixació del triple sentit espiritual oposat al literal. Cf. HENRI DE LUBAC, *o. c.*, Première partie II, 421-423.

337-343 En la definició tècnica de l'al·legoria s'atenua un element que en la tradició anterior és vigorosament remarcat: l'al·legoria bíblica és *allegoria facti et dicti*. La definició ribotiana no l'exclou i, de fet, en les línies 339-341, apareixen termes clàssics en les consideracions sobre l'al·legoria típica. Ribot no s'aparta de la tradició,

- bonum, inquire pacem et perseguere eam». Clarum est quod hec scriptura exprimit nobis sensum de moribus anime ordinandis, sed quia hunc sensum manifeste continet et non occulte nec ante hunc sensum parit illa scriptura alium sensum manifestiorem, ideo patet
- 355 ex descriptione tam tropologie quam sensus tropologici supra in hoc capitulo posita, quod predictus sensus, quamvis sit de moribus anime, non debet reputari tropologicus mysticus, quia non est occultus, nec ante se presupponit alium sensum illius scripture manifestiorem. Immo, cum prefatus sensus contineatur in prima littere significatione illius scripture, ideo debet reputari historicus seu litteralis, ut patet per descriptionem sensus historici supra in hoc capitulo positam. Et sicut dictum est de tropologico, ita est intelligendum de allegorico et anagogico, quia non ubicumque scriptura exprimit sensum de pertinentibus ad militantem ecclesiam debet ille sensus
- 360 reputari allegoricus, nec ubicumque exprimit sensum de pertinentibus ad triumphantem ecclesiam debet talis sensus reputari anagogicus mysticus, nisi illum sensum scriptura occulte pariat post alium sensum patientiorem, sicut potest deduci ex descriptione tam sensus allegorici quam sensus anagogici supra in hoc capitulo posita. Sensus
- 370 enim mystici presupponunt in scriptura sensum litteralem, quod

---

357 mysticus *interlin* 367 mysticus *interlin*

---

però se situa en el corrent modern que subratlla la primacia del sentit literal i, per tant, limita les expressions que podrien vincular la interpretació *cristiana* de l'Esriptura al sentit al·legòric.

346-369 Ribot segueix aquí el que ensenya TOMÀS D'AQUINO en el *Quodlibet VII*, a. 15, ad 3: "Ad tertium dicendum quod moralis sensus non dicitur omnis sensus per quem mores instruuntur, sed per quem instructio morum sumitur ex similitudine aliquarum rerum gestarum; sic enim moralis sensus est pars spiritualis, unde patet quod nunquam est idem sensus moralis et litteralis" (*Opera omnia*, ed. Vivès, París 1875, 515 a). Ribot generalitzarà l'observació de Tomàs a propòsit del sentit moral o tropològic als altres dos sentits espirituals o místics, l'al·legòric i l'anagògic, infra, línies 372-378.

369-370 Afirmació tradicional bàsica, que recolza en l'ensenyament d'AGUSTÍ (PL 33, 334) i de JERONI (PL 22, 1105): cf. HENRI DE LUBAC, *o. c.*, Première partie, II, Aubier Montaigne 1959, 434-439, 465-466, 473-474; P. C. SPICQ, *Esquisse ... o. c.*, 20, 45-97, 271-273, 277, 335, 340. Tomàs d'Aquino el reprèn amb contundència: "... varietas sensuum, quorum unus ab alio non procedit, facit multiplicitem locutionis; sed *sensus spiritualis semper fundatur super litteralem*, et procedit ex eo ..."; cf. *Quodlibet VII*, art. 14, ad 1; ed Vivès, t. 15, París 1875, 513 a-b; *Summa theologica*, I, q. 1, a. 10, in c.

qualiter sit intelligendum vide capitulo quinto, § *Sed contra*.

Et multi premissa non considerantes erraverunt absurde circa hanc materiam, putantes quod quemcumque sensum scriptura parit de moribus anime esse tropologicum, prout distinguitur contra litteralem, et quemcumque parit de triumphante ecclesia esse anagogicum, prout etiam distinguitur contra litteralem, et quemcumque prodit de militante ecclesia esse allegoricum; que omnia sunt falsa, ut liquet ex premissis. 375

Et ita patet tertium principale, scilicet, quid sit unusquisque quattuor sensuum sacre scripture. 380

Quartum capitulum

In quo exemplariter ostenditur qualiter sacra scriptura continet unumquemque predictorum quattuor sensuum.

[f. 6r] Ut autem ea que in precedenti capitulo dicta sunt lucidiora fiant, dandum est in hoc unum exemplum scripture in quo prelibati quattuor sensus valeant succinte et breviter investigari, per quod exemplum studiosus lector facilius dirigatur ad contemplantum prefatos sensus in ceteris scripture partibus, in quibus sunt reperibiles, et sciat eos ab invicem discernere. 385

Et pro hoc adduco scripturam que habetur *Matthei*, secundo capitulo: «Cum audissent regem abierunt. Et ecce stella quam viderant in oriente antecedebat eos usque dum veniens staret supra ubi erat puer. Videntes autem stellam gavisus sunt gaudio magno valde. Et intrantes domum invenerunt puerum cum Maria matre eius. Et procidentes adoraverunt eum. Et apertis thesauris suis obtulerunt ei 390 395

---

374 prout ... litteralem *in marg*

380 quatuor

383 quatuor

386 quatuor

390 Mathei 395 optulerunt

391-396 Mt 2, 9-11

---

372 Ribot es refereix molt probablement als mateixos que blasma Nicolau de Lyra en evocar la "sufocació" del sentit literal: "Sciendum etiam quod sensus litteralis est multum obumbratus propter modum exponendi communiter traditum ab aliis: qui, licet multa bona dixerint, tamen parum tetigerunt litteralem sensum, et sensus mysticos in tantum multiplicaverunt, quod sensus litteralis inter tot expositiones mysticas interceptus, partim suffocatur" (*Prologus secundus ...*, PL 113, 30 C).

munera: aurum, thus et myrrham». Huius scripture sensus litteralis satis clarus est. Intelligitur enim ipsa ad litteram de magis qui a stella directi invenerunt Ihesum, quem adoraverunt et cui munera obtulerunt.

400 Et quia hic sensus continetur in prima littere significatione dicte scripture, ideo patet per descriptionem sensus historici in tertio capitulo positam quod predictus sensus est historicus.

Mystice vero exponit *glossa* predictam scripturam sic: «Tres reges significant gentilem populum de tribus Noe filiis procreatum ad
405 Christi fidem venientem. Stella significat propheticum sermonem ortum Christi veraciter profitentem. Herodes significat diabolum, qui cognita Christi divinitate eum in membris suis persequitur. A quo magi perrexerunt, dum ab idolatria gentes recesserunt et ad domum in qua Christus est, id est, ad catholicam ecclesiam pervenerunt.
410 In quam per fidem intrantes invenerunt Christum cum Maria matre sua, id est, cum ecclesia, Joseph semoto, id est, populo iudeorum, propter eius perfidiam. Et apertis thesauris suis, id est, litterarum peritia, obtulerunt ei munera: aurum, thus et myrrham, id est, physicam, ethicam et logicam, vel trinitatis fidem catholicam». Hec
415 *glossa*.

---

396 *mirram* 399 optulerunt
403 *glosa* 413 optulerunt | *mirram*

403-405 BEDAE VENERABILIS, *In Matthaei Evangelium Expositio*, lib I, C. 2 (PL 92, 13A); CHRISTIANUS DRUTHMARUS CORBEIENSIS, *Expositio in Mattheum*, c. 2 (PL 106, 1285A) 403-414 *Glossa ordinaria*; cf. *Biblie iam pridem renouate...Pars Quinta*, Strasburg, Froben 1501, vol. V, f. 12r, lin. 39-50; WERNERUS, abbas Sancti Blasii in Silva Nigra, *Liber Deflorationum sive excerptionum super evangelia de tempore per anni circulum*, In Ephiphania Domini, PL 157, 807 C-D; ZACHARIAS CHRYSOPOLITANUS, *In unum ex quatuor liber primus*, c. VIII (PL 186, 83 C-D).

403-414 ZACHARIAS DE BESANÇON atribueix aquesta glossa a Hilari en el seu *In unum ex quatuor sive de Concordia Evangelistarum*, c. 8 (PL 186, 83 CD). L'al·lusió a Josep com al·legoria del poble jueu i la seva manca de fe no es troba en la glossa de Zacarias, però sí a la glossa ordinària. Cf. també ANSELM DE LAON, *Enarrationes in Mattheum* c. 2 (PL 162, 1257); PSEUDO-BEDA, *In Mattheum*, c. 2 (PL 92, 12-13); RĀBAN MAUR, *Commentariorum in Mattheum* lib. I, c. 2 (PL 107, 760 D-761 A).

414 La divisió de la filosofia profana en física, ètica i lògica, d'arrel estoica, és formulada en l'occident llatí per SÈNECA, *Epistola* 89, 9ss; ed. L.D. REYNOLDS, t. II, Oxonii 1965, 327-329, i QUINTILIÀ, *Institutionis oratoriae lib. XII*, c. 2. n. 10-23; ed. c., 703-706. ORÍGENES, *In Canticum Canticorum*, prolog. (PG, 13, 73 B-C), AGUSTÍ, *De Civitate Dei* VIII, c. 4 (PL 41, 227-229), XI, c. 25 (PL 41, 338-339), JERONI, *In Ecclesiasten* (PL 23, 1012 C) i CASSIÀ, *Formularum spiritalis intelligentiae ad Uranium*

Iste autem sensus a *glossa* positus est allegoricus, quod sic declaratur: Nam cum predictus sensus non contineatur in prima littere significatione illius scripture, ut notum est intuenti eam, propterea patet per descriptionem sensus historici in tertio capitulo positam quod predictus sensus non est historicus. Cum etiam predictus sensus nihil loquatur de agendis vel vitandis nec etiam de celestibus seu de hiis que pertinent ad triumphantem ecclesiam, ut patet consideranti predictum sensum, propterea sequitur per descriptionem tam sensus tropologici quam sensus anagogici in tertio capitulo positam quod predictus sensus non est tropologicus nec anagogicus. Cum vero predictus sensus loquatur de gentili et iudaico populo et de hiis que pertinent ad militantem ecclesiam, ideo patet per descriptionem sensus allegorici in tertio capitulo positam quod predictus sensus est allegoricus.

Aliter exponitur mystice predicta scriptura sic: Herodes rex significat Deum, de quo *psalmo quadragesimo sexto* dicitur: «Rex [f. 6v] omnis terre Deus». Tres reges significant eos qui ex triplici statu gentium, scilicet coniugatorum, continentium et virginum, ad regnum celeste perveniunt. Dicti reges quia, ut dicitur *Apocalypsis*, vicesimo secundo capitulo, «regnabunt in secula seculorum». Qui

---

421 nichil

431-432 Ps 46,8   434-435 Apoc 22,5

---

liber unus, ed. K. WOTKE, C.S.E.L. XXXI, 5, la transmeten als medievals: BEDA, *In Matthaei evangelium expositio*, lib. I, c. 2 (PL 92, 13 C); ANSELMUS LAUDUNENSIS, *Enarrationes in Matthaeum*, c. 2 (PL 162, 1257 C), etc. Per a la posteritat d'aquesta idea, cf. SPICQ, *o.c.*, 24-25; HENRI DE LUBAC, *o.c.*, Première partie, I, 193-195. 205-207, amb els textos que s'hi esmenten.

423-425 Cf. supra, línies 335-342.

430-459 La glossa és molt probablement obra de Ribot, amb més d'una reminiscència. La identificació de l'estrella dels mags amb Crist es troba en RÀBAN MAUR, *Allegoriae in sacram scripturam* (PL 112, 1052), PASCASI RADBERT, *Expositio in Matthaeum*, lib. II, c. 2 (PL 120, 120 A); la idea és patristica, com hom pot veure en la *Catena aurea* de TOMÀS D'AQUINO, *ed. c.*, vol. 16, París 1876, 38 b, 39 b, 42 a, i el mateix TOMÀS D'AQUINO la recull en el *Commentarium super Matthaeum*, *ed. c.*, vol 19, París 1882, 261 b, on cita el mateix text de l'Apocalipsi que esmenta Ribot. També és recollit en aquest comentari el tema de la reverència que els mags manifesten a Crist infant i la identificació dels tres dons amb la confessió de la fe trinitària, *ib.*, 262 b-263 a. La relació entre els dons dels mags i la confessió de fe trinitària també és una idea tradicional: cf. WALAFRIDUS STRABO, *Glossa ordinaria*, PL 114, 75 A; ANSELMUS LAUDUNENSIS, *Enarrationes in Matthaeum C. 2* (PL 162, 1257 C).

- cum audissent regem Deum in hoc mundo abierunt in beatitudinem, quia, ut dicitur Luce, undecimo capitulo, «beati qui audiunt verbum Dei». Stella significat Christum, qui ait *Apocalypsis*, vicesimo secundo capitulo: «Ego sum radix et genus David, stella splendida».
- 440 Et ecce stella hec quam viderant beati per fidem in oriente, id est, in baptisate, in quo ortu spirituali fuerunt renovati, antecederat eos usque dum veniens staret corporaliter supra in celis ubi erat iam secundum deitatem ipsemet puer, scilicet Christus. Quod enim Christus ita beatos antecesserit testatur ipsemet *Johannis*, decimo
- 445 quarto capitulo, dicens: «Vado vobis parare locum, et si abiero et preparavero vobis locum, iterum veniam et accipiam vos ad meipsum, ut ubi sum ego et vos sitis». Videntes autem beati stellam, scilicet Christum, gavisissimi sunt gaudio magno valde, quia in hac Christi visione beatificantur et vitam eternam obtinent, Christo dicente
- 450 *Johannis*, decimo septimo capitulo: «Hec est vita eterna ut cognoscant te, solum Deum verum, et quem misisti, Ihesum Christum». Et intrantes domum celestem invenerunt per claram visionem puerum Ihesum cum Maria matre eius. Et procidentes impendendo ei reverentiam se eius comparatione nihil reputantes, adoraverunt eum,
- 455 divinum honorem ei attribuendo. Et apertis thesauris suis, id est, conscientiis, obtulerunt ei munera laudis, scilicet, aurum, thus et myrrham, id est, trinitatis confessionem continuam, nam «requiem non habent die ac nocte dicentes: Sanctus, sanctus, sanctus, dominus Deus omnipotens», ut dicitur *Apocalypsis*, quarto capitulo.
- 460 Iste autem sensus non est historicus, cum non contineatur in prima littere significatione predictae scripture; nec est tropologicus, cum nihil loquatur de agendis vel vitandis, ut patet diligenter consideranti eum; nec est allegoricus, cum non loquatur de pertinentibus ad militantem ecclesiam. Sed est anagogicus, cum loquatur de excelsis sive de pertinentibus ad triumphantem ecclesiam, ut patet attente eum intuente.

Adhuc aliter exponitur mystice predicta scriptura sic: Herodes

---

449 optinent 454 nichil 455 attribuendo
 456 optulerunt 457 mirram 458 abent
 462 nichil

437-438 Lc 11,28 439-440 Apoc 22,16 440-443 cf Mt 2,9 445-447 Io 14, 2-3
 447-448 Mt 2,10 450-451 Io 17,3 451-453 Mt 2,11
 457-459 Apoc 4,8

467-486 Glossa probablement també de Ribot, construïda amb materials fàcilment recognoscibles. La identificació d'Herodes amb el diable no pot ser més tradi-

rex significat diabolum, de quo *Job*, quadragesimo primo capitulo, dicitur: «Ipse est rex super universos filios superbie». Magi qui Herodi illuserunt significant penitentes qui, cum audissent regem diabolum consentiendo ei per peccatum, tandem ei illudunt, cum per penitentiam ab eo recedunt, sicut magi ab Herode abierunt. Stella significat gratiam Dei, qui dirigit penitentes ad Christum, sicut stella direxit magos ad eum. Et ecce stella quam viderunt, id est, perceperant penitentes in oriente, hoc autem in baptisate, et quomodo perdidit stando cum Herode, id est, cum diabolo, antecedit eos in bonis operibus usque dum veniens stet supra in conscientia ubi erat puer Ihesus, antequam peccarent. Videntes autem stellam in conscientia gavisi sunt gaudio magno valde, nec mirum, quia Ihesum prius per peccatum perditum recuperaverunt per eam, nam sequitur: Et intrantes domum ecclesie per penitentiam invenerunt puerum cum Maria matre eius, de quo ei gratias agere debent eum adorando ad modum magorum, de quibus subditur: Et procidentes adoraverunt eum. Et apertis ad bonum [f. 7r] thesauris suis, id est, conscientiis, sicut magi obtulerunt ei, ita isti debent offerre munera: aurum, thus et myrrham. Que sic exponit Gregorius in *Homilia*: «Auro sapientia designatur, Salamone attestante, qui ait: 'Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis'. Thure autem quod Deo incenditur virtus orationis exprimitur, *psalmista* testante, qui dicit: 'Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo'. Per myrrham vero carnis nostre mortificatio figuratur. Unde sancta ecclesia de suis operariis usque ad mortem pro Christo certantibus dicit: 'Manus mee

---

485 optulerunt 486 mirram 490 mirram

468-469 Iob 41,25 470-471 Mt 2,9 474-478 Cf. Mt 2,9
 478-479 Mt 2,10 481-486 Mt 2,11 487-498 GREGORIUS, *XL Homiliarum in Euangelia lib. I, Homilia X*, 6 (PL 76, 1113)
 487 Prov 21,20 490 Ps 141 (140), 2 492-493 Cant 5,5

---

cional: cf. CHRISTIANUS DRUTHMARUS, *Expositio in Matthaeum*, c. 2 (PL 106, 1285); RABAN MAUR, *Allegoriae in sacram scripturam*, PL 112, 961; RÉMY D'AUXERRE, *Homilia VII*, PL 131, 905 B; ANSELM DE LAON, *Enarrationes in Matthaeum*, c. 2 (PL 162, 125 A). HUG DE SAINT CHER, *In Evangelium secundum Matthaeum, Marcum, Lucam, Iohannem*, Lugduni 1645 [t. VI], f. 7b. També ho és la identificació de l'estrella amb la gràcia de Déu: RÉMY D'AUXERRE, *Homilia VII*, PL 131, 905 B; HUG DE SAINT CHER, *ib.*, f. 6d-7a. Ambdues idees i, a més, la identificació de la casa de Jesús infant amb l'Església, es retroben a la *Catena Aurea* de TOMÀS D'AQUINO, *ed. c.*, vol 16, París 1876, 43 a; i en HUG DE SAINT CHER, *ib.*, f. 7d.

distillaverunt myrrham'. Nato ergo regi offerimus aurum, si in conspectu illius claritate superne sapientie resplendemus. Thus offerimus, si cogitationes carnis per sancta orationum studia in ara cordis incendimus, ut suave Domino aliquid per celeste desiderium redolere valeamus. Myrrham offerimus, si carnis vitia per abstinentiam mortificamus».

Iste autem sensus predictae scripturae non est historicus, cum non contineatur in prima littere significatione. Nec est anagogicus, cum non loquatur de excelsis, sive de pertinentibus ad triumphantem ecclesiam. Nec est allegoricus, cum non trahatur ad credenda de militante ecclesia, ut hec omnia patent eum diligenter intuenti. Sed est tropologicus, cum convertatur ad mores anime ordinandos, ut patet intuenti bene eum.

Et ita patet quartum principale in exemplo, scilicet qualiter sacra scriptura continet et recipit in se quattuor sensus prefatos, et qualiter potest de quolibet cognosci an sit historicus aut allegoricus vel anagogicus seu tropologicus.

510 Quintum capitulum

Quod non in qualibet parte sacre scripture sunt omnes quattuor prefati sensus indagandi neque tenendi.

Nunc superest ostendere quod non in qualibet parte sacre scripture sunt omnes predicti quattuor sensus querendi neque tenendi. Nam in diversis sui partibus secundum prelibatos sensus habet scriptura in universo quindecim modos intelligendi.

- 515 Primo historice tantum.
- Secundo tropologice tantum.
- Tertio anagogice tantum.
- 520 Quarto allegorice tantum.
- Quinto historice et tropologice solum.
- Sexto historice et anagogice solum.

493 mirram 497 mirram
507 quatuor
516 modos *ms* modis

511-514: El títol del capítol ja traeix influències tomistes evidents. Diu, en efecte, TOMÀS D'AQUINO: "... quattuor isti sensus non attribuuntur sacrae Scripture ut in qualibet eius parte sit in istis quattuor exponenda": *Quodlibet VII*, art. 15, ad 5; ed. Vivès, vol 15, París 1875, 515 a.

- Septimo historice et allegorice solum.
 Octavo tropologice et anagogice solum.
 Nono tropologice et allegorice solum. 525
 Decimo anagogice et allegorice solum.
 Undecimo precise historice et tropologice et anagogice.
 Duodecimo precise historice et anagogice et allegorice.
 Tertio decimo precise historice et tropologice et allegorice.
 Quarto decimo precise tropologice et anagogice et allegorice. 530
 Quinto decimo historice et tropologice et anagogice et allegorice.

Horum autem modorum sufficientia numeri sic accipitur. Quia
 quecumque pars sacre scripture aut continet in se solum unum sen-
 sum, aut plures. Si unum solum, hoc potest esse precise quadruplici-
 ter: 535

- Primo ut contineat solum sensum historicum.
 Secundo ut contineat solum tropo-[f. 7v]-logicum.
 Tertio ut contineat solum anagogicum.
 Quarto ut contineat solum allegoricum.

Quia pluribus modis non potest variari in unitate sensus. Nam in 540
 universo non sunt nisi quattuor sensus eius, ut ostensum est in secun-
 do capitulo. Et sic habemus ergo quattuor modos.

Si autem contineat plures sensus, hoc potest esse tripliciter:

Quia aut continet duos tantum, aut tres tantum, aut quattuor tan-
 tum. Nam quinque continere non potest, quia non sunt nisi quattuor 545
 sensus eius, ut ostensum est in secundo capitulo.

Si contineat tantum duos sensus, hoc potest esse solum sextupli-
 citer:

- Primo ut contineat historicum et tropologicum.
 Secundo ut contineat historicum et anagogicum. 550
 Tertio ut contineat historicum et allegoricum.
 Quarto ut contineat tropologicum et anagogicum.
 Quinto ut contineat tropologicum et allegoricum.
 Sexto ut contineat anagogicum et allegoricum.

Nec pluribus modis potest variari in dualitate sensuum, quia plu- 555
 ribus modis non possunt ad invicem in dualitate combinari. Et sic
 habemus alios sex modos, quibus si additi fuerint primi quattuor,
 habebimus decem.

---

541 quattuor   542 quattuor
 544 quattuor   545 quattuor
 557 quattuor

Si autem scriptura continet tres sensus tantum, hoc potest esse
560 solum quadrupliciter:

Primo ut contineat historicum et tropologicum et anagogicum.

Secundo ut contineat historicum et anagogicum et allegoricum.

Tertio ut contineat historicum et tropologicum et allegoricum.

Quarto ut contineat tropologicum et anagogicum et allegoricum.

565 Nam non potest in trinitate pluribus modis variari, quia pluribus
modis non possunt ad invicem predicti sensus in trinitate combinari.
Et ita habemus alios quattuor modos, quibus additis decem primis,
habemus quattuordecim

Si autem scriptura contineat quattuor sensus, hoc potest esse tan-
570 tum uno modo, scilicet, ut contineat historicum, tropologicum, ana-
gogicum et allegoricum. Nec potest aliter in quaternitate sensuum
variari, quia, ut ostensum est in secundo capitulo, nullos alios sensus
habet.

Et sic patet quod secundum predictos quattuor sensus potest scrip-
575 tura varie intelligi solum quindecim modis.

Et de ultimo quidem modo datum est exemplum in quarto capitu-
lo. De quinto autem et de aliis sequentibus poterit studiosus lector
reperire exempla legendo expositores sacre scripture.

Nunc vero intendo solum dare exempla de primis quattuor modis.

580 Et primo ostendam quod sacra scriptura in quibusdam sui partibus
continet solum sensum litteralem. Secundo quod in plerisque sui par-
tibus retinet tantum sensum tropologicum. Tertio quod in nonnullis
eius partibus habet precise sensum anagogicum. Quarto quod in ali-
quibus sui partibus retinet sensum dumtaxat allegoricum.

585 Primum ergo scilicet quod sacra scriptura in quibusdam sui parti-

---

567 quatuor

569 quatuor

574 quatuor

579 quatuor

---

579 ss El principi de la restricció dels sentits escripturístics és una conseqüència de l'afirmació de les línies 369-370, on Ribot recollia la tesi de la primacia del sentit literal, vigorosament afirmat pels dominicans (ALBERT MAGNE, *Summa theologia*, I, tract 1, q. 5, m. 4; ed. BORGNET, XXXI, 29-30; per a Tomàs, cf. supra, nota a les línies 369-370), i també per BONAVENTURA, *Breviloquium*, proemium, 6; ed. Quaracchi, V, 205 ss. La restricció aquí exemplificada i només parcialment justificada en les línies 250-267, fressarà el camí a les regles per a restringir els sentits de l'Esriptura (cap. sisè) i a les regles per a determinar els que es poden retenir (cap. setè).

bus solum sensum litteralem contineat probatur per Christum. Nam iudeis credentibus quod esce per legem prohibite, si tempore evangelii gustarentur, coinquinarent hominem spiritualiter, reprobans hoc Christus *Matthaei*, quinto decimo capitulo, ait: «Non quod intrat in os coinquinat hominem». Estimantibus autem discipulis Christi latere in predictis eius verbis aliquod mysticum, Petrus pro eis dicit Christo: «Edissere nobis parabolam istam». *Glossa*: «Quasi in predictis verbis sit mystica intelligentia requirenda». Quos Christus increpans dixit: «Adhuc vos sine intellectu estis?» *Glossa*: «Quia putatis mysticum quod est proprie dictum». Querebant enim discipuli sensum mysticum ubi querendus non erat, quia litteralis sensus [f. 8r] mores instruebat. Unde volens Christus eos sistere in litterali sensu predictorum verborum et nullum alium in eis querere, subiunxit: «Non intelligitis quia omne quod in os intrat in ventrem vadit et in secessum emittitur?» Quasi dicat, cum vadat in ventrem et non in mentem non coinquinat spiritualiter hominem, quia non attingit in eius nobiliorrem partem, in qua sola homo potest spiritualiter coinquinari. Unde *Marci*, septimo, dicitur: «Omne extrinsecus introiens in hominem non potest eum coinquinare», quia non introiit in cor eius, sed in ventrem. Patet ergo quod Christus preter litteralem sensum non vult alium mysticum esse querendum in predicta scriptura, «Non quod intrat» etc.

Secundo idem probatur per Augustinum, in *Sermone de Assumptione beate Marie*, dicentem: «Sacra scriptura quandoque non habet aliud querendum in ea quam quod littera sonat, quandoque habet litteram pariter et mysterium. Sed ubi scriptura non habet aliud querendum in ea quam quod littera sonat, ibi non continet nisi solum litteralem sensum».

---

587 esce ms esce 602-604 Unde Marci ... in ventrem in marg

589-590 Mt 15,11 592 Mt 15,15 592-594 *Glossa Interlinearis*; cf. *Biblie iam pridem renouate... Pars Quinta*, Strasburg, Froben 1501, f. 40v, ad lin. 17 594-595 *Ib.*, ad lin. 18 598-600 Mt 15,17 603-604 Mc 7, 18-19 606 Mt 15,11

608-613 INCERTI AUCTORIS, *De assumptione beatae Mariae Virginis liber unus*, c. I (PL 40, 1143)

---

586 *probat*. La tesi que defensa Ribot és moderna no tant pel seu contingut, sinó pel nou context en què es formula.

600-602 Cf. TOMAS D'AQUINO, *Catena Aurea. In Matthaei evangelium. In Marci evangelium*, ed. Vivès, t. 16 París, 1876, 562 a-b.

Patet ergo quod in quibusdam sui partibus nullum alium continet
615 sensum. Exemplum de hoc ponitur in libro *Collationum*: primum illud
Matthaei, vicesimo secundo capitulo: «Diliges dominum Deum tuum
ex toto corde tuo» etc. Que scriptura nullum alium sensum preter lit-
teralem recipit, ut ibidem ostenditur tertio capitulo *Octave Collationis*.

Secundum autem scilicet quod scriptura in plerisque sui partibus
620 retineat tantum sensum tropologicum probo. Nam ait Christus
Matthaei, quinto capitulo: «Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue
eum et proice abs te. Expedit enim tibi ut pereat unum membrorum
tuorum quam totum corpus tuum mittatur in gehennam». Que uti-
que scriptura non continet sensum historicum sive litteralem. Unde

625 *glossa* ait: «Si quis hoc predicat de membris affectu pietatis, non debet
audiri», quia ut alia *glossa* ait: «ad litteram nullum membrum erui
precipitur». Et Chrysostomus, *super Mattheum*, ait: «Maledicto est
obnoxius qui membrum abscidit; etenim que homicidarum sunt talis
presumit; abscidere enim membra inique et demoniace temptationis

---

616 vicesimo secundo capitulo *in marg* 618 tertio... *Collationis in marg*
621 *Mathei* 623 *mitatur* 627 *Matheum*

616-617 Mt 22,37 618 JOHANNES CASSIANUS, *Collatio VIII*, c.3 (PL 49, 724-725)

621-623 Mt 5,29 625-626 WALAFRIDUS STRABO, *Glossa ordinaria Evangelii Matthaei* 5,30 (PL 114,95) 626-627 *Id.*, *ib.*, 5,29 (PL 114, 94) 627-630 JOHANNES CHRYSOSTOMUS, *Homilia LXII al. LXIII in Mattheum*, 3 (PG 58, 599)

615-617 En el text citat Cassià sembla referir-se a Dt 6, 5, text certament reprès a Mt 22, 37.

627-630 La lliçó *maledicto* no fa sentit ni es troba en les fonts de Ribot. Diu, en efecte, el text de st Joan Crisòstom: "Nam qui membrum abscidit, maledictioni obnoxius est, ut Paulus ait: *Utinam abscindantur qui vos conturbant* (Gal 5,12). Ac jure merito; nam qui talis est, eadem aggreditur quae homicidae, et iis qui Dei creationem calumniantur dat occasionem, Manichaeorumque ora aperit, ac perinde peccat atque ii apud gentiles qui mutilantur. Membra enim amputare diabolicæ est operationis et satanicarum insidiarum opus fuit ab initio ..." (*l. c.*). En canvi, en la *Catena aurea* St TOMÀS cita aquest mateix pas de Crisòstom en una forma que fa pensar que Ribot la'n va extreure: "Maledictioni enim est obnoxius qui membrum abscidit; etenim quae homicidarum sunt talis praesumit; et Manichaeis, qui detrahunt creaturis, tribuit occasionem et eadem cum gentibus membra detrucentibus inique agit, abscidere enim membra demoniacæ tentationis est" (*Opera Omnia*, v. 16, París, Vivès 1987, 332 a). Ja es veu que la lliçó *maledicto* és un esguerro de *maledictioni*, sigui l'errada de Ribot, sigui del copista. El text aquí citat de Crisòstom no comenta Mt 5, 21 sinó Mt 19,12.

est». Ex hiis patet quod nullum sensum litteralem continet predicta scriptura «si oculus tuus» etc., cum etiam ipsa ex suo modo loquendi nihil doceat de credendis, ut patet eam intuenti. Ideo sequitur ex descriptione tam sensus allegorici quam sensus anagogici in tertio capitulo posita quod predicta scriptura non continet sensum allegoricum nec anagogicum. Sed cum predicta scriptura loquatur de agendis que non manifeste, sed occulte in ea continentur, propterea est intelligenda tantum secundum sensum tropologicum. Unde et multipliciter exponitur tropologice.

Sed nunc precise ponam expositionem Augustini. Nam secundum Augustinum oculus dexter significat amicum vel consiliarium. Solemus enim dicere de multum dilecto: diligo eum ut oculum meum, ad cuius dilectionis vim augendam additus est *dexter*, quia dextrum oculum magis formidant homines amittere. Si ergo «*oculus tuus dexter*», id est, amicus vel consiliarius, *scandalizat te*, id est, si in impedimento est tibi ad veram beatitudinem, *erue eum et proice abs te*, ne tibi noceat exemplo vel errore. *Expedit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum*, id est, amicus quem habes ut unum tuorum membrorum, *quam totum corpus tuum*, id est, quidquid in te est, *mittatur in gehennam*.

Sed contra iam dicta obicitur: Dictum est enim in tertio capitulo quod tropologicus sensus est ille quem scriptura post litteralem nobis occulte parit de moribus. Ex quo sequitur quod tropologicus sensus presupponit litteralem, et per consequens, si hec scriptura «*si oculus tuus*» etc., non habet sensum litteralem, sequitur quod non habet sensum tropologicum.

---

632 nichil   639 precise ... secundum *in marg*
652 occulte

---

631 Mt 5,29   640-649 cf. AUGUSTINUS, *De Sermone Domini in monte*, lib. I, 13, 37-38 (CC SL 35, 40-41)   643-649 Mt 5,29
653-654 Mt 5,29

637-638 Ribot en tenia una mostra ben clara en la *Catena aurea* on TOMÀS D'AQUINO no recull pas menys de deu exposicions morals del text de Mt 5, 29: cf, *ed. c.*, t. 16, 102-103.

639-649 Interpretació recollida també per TOMÀS D'AQUINO, *ib.*, 102 b.

650-655 L'autoobjecció no pot ser més pertinent, atesa l'afirmació de les línies 369-370, on s'establia que els sentits espirituals o místics presuposen (i es funden en) un sentit literal.

Ad hoc dico: Quod scriptura non [f. 8v] habeat sensum litteralem potest intelligi dupliciter. Primo sic: quod non habeat sensum litteralem tenendum, neque recipiendum, nec qui sit de mente auctoris eius. Et sic dico quod in multis sui partibus non habet scriptura sensum litteralem, quia non est tenenda ad sensum litteralem, nec ille sensus est de mente auctoris, ut patuit de hac scriptura *si oculus tuus* etc. Nec oportet semper quod sensus tropologicus vel alii sensus mystici presupponant in scriptura talem sensum litteralem recipiendum. Secundo modo potest intelligi quod scriptura nullum penitus habeat sensum litteralem, sive ille fuerit recipiendus sive non. Et sic dico quod in nulla parte scripture est negandus sensus literalis, quia sicut dictiones aliquid significant, ita cognita significatione earum complexio earum aliquem sensum in nobis generat. Et saltem hunc sensum litteralem presupponunt in scriptura sensus mystici. Cum ergo dixi quod hec scriptura *si oculus tuus* etc. non habet sensum litteralem, hoc debet intelligi primo modo. Et cum dixi quod sensus mystici presupponunt in scriptura sensum litteralem, hoc debet intelligi secundo modo.

Tertium autem, scilicet, quod scriptura in aliquibus sui partibus habeat sensum precise anagogicum probatur. Nam scribitur, *psalmo* 675 *centesimo nono*: «Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis». Hec scriptura intelligitur de Deo Patre loquente ad Filium, que sensum litteralem non habet, quia Deus Pater, cum sit in sua natura

---

657 actoris   661 actoris

---

661 Mt 5,29   670 Mt 5,29
674-675 Ps 109 (110),1

---

657 *de mente auctoris eius*. L'autor de l'Escriptura és Déu. Per això Ribot ha demostrat apropiadament mitjançant una paraula de Jesús que en moltes parts de l'Escriptura no s'ha de retenir el sentit literal. La conseqüència és automàtica: en aquests casos no es verifica la regla que el(s) sentit(s) espiritual(s) en presuposi(n) un de literal que hagi de ser retingut, línies 661-623.

665-669 Ribot tradueix en llenguatge del segle XIV el que havia dit st. TOMÀS: "Illa ergo prima significatio, qua voces significant res, pertinet ad primum sensum, qui est sensus historicus vel literalis": cf. *Summa Theologica*, I, q. 1, c. 10, in c. No hi pot haver en cap cas manca de sentit literal gramatical. La *dictio* i la *complexio dictio-num* engendren necessàriament un *sensum*, mai no poden deixar d'ésser significatives.

669-672 Una cosa és que el sentit literal no hagi de ser retingut, una altra és que no n'hi hagi. Sempre n'hi ha, i en el cas que no hagi d'ésser retingut, els sentits espirituals s'hi han de fonamentar.

677-679 TOMÀS D'AQUINO atribueix a Rémy d'Auxerre la mateixa idea amb paraules molt semblants, que no es troben a les *Enarrationes in Psalmos* publicades a PL 131, 709-710; cf. *Catena aurea*, ed. c., 16, París 1876, 383 b.

incorporeus, non habet os ut dicat, nec dexteram vel sinistram in qua Filium collocet. Filio etiam secundum divinam naturam non competit sedere vel stare, cum secundum eam sit incorporeus. Et si dicas: saltem sibi competit sedere secundum naturam humanam, dico quod hec scriptura non loquitur de Filio secundum naturam humanam, sed secundum divinam. Nam phariseos putantes Christum esse purum hominem convincit Ihesus, *Matthei*, vicesimo secundo capitulo, per hanc scripturam, ostendens Christum esse Deum, quod non potuisset si hec scriptura de Christo secundum quod est homo intelligenda esset. Et ita patet quod non habet sensum litteralem. Non habet etiam sensum tropologicum, quia bono modo non est convertibilis ad mores. Nec habet sensum allegoricum, cum nihil loquatur de pertinentibus ad militantem ecclesiam. Sed cum loquatur de excelsis, ideo habet sensum anagogicum, qui talis est: *Dixit*, non ore sed generatione, quia Patre Filio dicere est per generationem Filio dare esse. Ergo *dixit*, id est, per generationem esse dedit. *Dominus*, Pater, *Domino meo*, scilicet, suo Filio qui meus immo omnium est Dominus. Et ostendens Pater Filium per illam generationem consequi equalem sibi dignitatem honorifice, ait: *Sede*, id est, mane a *dextris meis*, id est, in potioribus bonis meis, hoc est, esto mihi in omnibus equalis. Nam per dexteram equalitas dignitatis et honoris significatur quam habet Filius cum Patre. Quos enim equales nobis censemus hos ad dexteram nostram collocamus. Et sic patet sensus anagogicus predictae scripture.

---

684 Mathei 689 nichil 694 ymo

684-685 Cf. Mt 22, 41-46 691-696 Ps 109 (110), 1

693-694 *Dominus Pater Domino meo*, etc.; cf. BEDA VENERABILIS (en realitat, Manegold), *In Psalmorum librum Exegesis*, PL 92, 133 D; HAYMO HALBERSTATENSIS, *Explanatio in Psalmos*, PL 116, 579 A; GERHOH REICHERSPERGENSIS, *Commentarium in Psalmos*, pars IX, Psalmus CIX, PL 194, 694; RÉMY D'AUXERRE, *Enarrationes in Psalmos*, PL 131, 710 A.

696-697 *in potioribus bonis meis*: cf. WALAFRIDUS STRABO, *Glossa ordinaria*, PL 113, 1030; HAYMO HALBERSTATENSIS, *Explanatio in Psalmos*, PL 116, 579 C; BRUNO CART., *Expositio in Psalmos*, PL 152, 1225 B; BRUNO DE SEGNI, *Expositio in Psalmos*, PL 164, 1126 A; PETRUS LOMBARDUS, *Commentarium in Psalmos*, PL 191, 998 C; GERHOH REICHERSPERGENSIS, *Commentarium in psalmos*, pars IX, Psalmus CIX, PL 194, 694. Aquesta interpretació és rebutjada per TOMÀS D'AQUINO, *Commentarium super Matthaeum*, c. 22; ed. c., t. 19, París 1882, 553 b. NICOLAU DE LYRA la reprèn: cf. *Biblie iam pridem renouate ... Pars quinta*, Strasburg, Froben 1501, vol V, f. 70r, lin. 65-66.

697 *esto mihi in omnibus equalis*: cf. BRUNO DE SEGNI, *Expositio in Psalmos*, PL 164, 1126 A; NICOLAU DE LYRA, *ib.*

697-699 Cf. *Catena aurea*, ed. c., 383 b.

Quartum vero, scilicet, quod scriptura in nonnullis eius partibus habeat sensum dumtaxat allegoricum probo.

- Nam, ut habetur *Luce*, vicesimo secundo capitulo, imminente Christi passione et captione, dixerunt ei discipuli: *Domine, ecce duo gladii hic. At ille dixit: Satis est*. Que scriptura non potest ad litteram intelligi. «Si enim Christus volebat cum gladiis dis-[f. 9r]-cipulos humano uti auxilio, nec centum gladii tunc suffecissent ad resistendum capientibus eum», ut ait Chrysostomus. Quare propositis sibi duobus gladiis non convenienter respondisset dicendo: «Satis est». Si autem nolebat eos cum gladiis humano uti auxilio, multo minus convenienter respondisset dicendo: «Satis est»; quia tunc gladii supervacui fuissent, ut ait Chrysostomus. Dicendo ergo «Satis est» non intellexit ad litteram de gladiis materialibus. Non habet etiam predicta scriptura sensum anagogicum, cum interius in ea nihil proprie lateat de excelsis. Nec etiam directe habet sensum tropologicum, cum non videatur prima facie ad mores convertibilis. Habet autem sensum allegoricum. Gladius enim in scriptura significat verbum dei. Hinc apostolus, *ad Ephesios*, sexto capitulo, ait: «Assumite et gladium spiritus, quod est verbum Dei». Duo ergo gladii significant verba Dei in duobus testamentis contenta quibus velut gladiis armatur ecclesia contra insidias diaboli. *Ecce ergo duo gladii*, id est, duo testamenta, *hic*, scilicet in ecclesia. De quibus ait Christus: *Satis est*, quia nihil deest ecclesie que utriusque testamenti doctrina munitur. Et sic patet sensus allegoricus predictae scripture.

---

703 iminente 714 nichil 722 nichil

703-705 Lc 22,38 706-708 Textus non inventus apud Chrysostomum, sed apud THOMAM DE AQUINO, *Catena Aurea. In Lucae evangelium*; ed. Vivès, t. 17, Parisiis 1876, 343 b 709, Lc 22,38 710-712 Textus non inventus apud Chrysostomum, sed apud THOMAM AQUINATEM, *Catena Aurea. In Lucae evangelium*; ed. Vivès, t. 17, Parisiis 1876, 343 b 717-719 Eph 6,17 721 Lc 22,38 722 Lc 22,38 719-721 WALAFRIDUS STRABO, *Glossa ordinaria*, PL 114, 340 B 722-723 *Glossa ordinaria*; cf. *Biblie iam pridem renouate ...* pars V, Strasburg, Froben 1501, f. 178r, lin. 6-8

---

717 *Gladius ... verbum Dei*: RÀBAN MAUR, *Allegoriae in Sacram Scripturam*, PL 112, 942 C; *Glossa ordinaria* PL 114, 600 C-D.

719-720 cf. *Glossa ordinaria* PL 114, 600 C-D; HUG DE SAINT CHER, *o.c.*, 261 d.

722-723 La glossa ordinària diu: "quia nihil deest ei quem utriusque Testamenti doctrina munierit". En el nostre manuscrit la lliçó *ecclesie* és clara, i per això, i atès el context eclesiològic en el qual Ribot interpreta el verset de Lluc, l'hem deixada intacta.

Non est autem dubium quin alia exempla propositum magis ostendentia reperiantur in sacra scriptura, sed premissa hic inducta occurrerunt prima facie mihi. 725

Ex premissis patet quod sacra scriptura in quibusdam sui partibus est intelligenda solum litteraliter sive historice. In aliis autem partibus tantum tropologice. In aliquibus vero precise anagogice. In nonnullis vero partibus dumtaxat allegorice. Et ex hiis sequitur declaratum quintum principale, scilicet, quod non omnes quattuor sensus sacre scripture sunt in qualibet parte eius querendi neque tenendi. 730

Sextum capitulum

De regulis per quas dinoscitur qui sensus sunt in qualibet parte sacre scripture vitandi. 735

In hoc capitulo sunt ponende regule per quas dinoscatur qui sensus sunt in qualibet parte sacre scripture vitandi et non admittendi.

Pro quo sit ista prima regula.

Inconcusse est tenendum nulli parti sacre scripture subesse falsum. Hec patet per Augustinum, in libro *De Predestinatione divina*, dicentem: «Quilibet lector qui expositurus sacram scripturam agreditur, cum in sacrarum voluminibus litterarum... aliqua velut diversum sonante sententia sollicitatur..., certa et inconcussa fide... tenere debet... nusquam deesse veritatem, etsi non facile propter magnitudinem rei intel- 740 745

---

732 quatuor

740 in marg Prima regula 743 velud 744 certa ... debet in marg

---

742-746 PSEUDO AUGUSTINUS, *De Praedestinatione et gratia*, c. I, 1 (PL 45, 165)

---

740 Ribot generalitza el principi proposat a propòsit del sentit literal per sant TOMÀS: "... sensui litterali sacrae scripturae nunquam potest subesse falsum": *Summa Theologica*, I, q. 1, c. 10, ad. 3; "... Scripturae enim divinae a Spiritu Sancto traditae non potest falsum subesse, sicut nec fidei, quae per eam docetur": *De Potentia*, q. IV, a. 1, in c.; ed. Vivès, t. 13, París, 118 b. El principi no pot ésser més tradicional i durant l'Edat Mitjana els victorins, entre d'altres, se n'havien fet ressó: cf. RICARD DE SANT VICTOR, *Expositio difficultatum suborientium in expositione tabernaculi foederis*, tractatus III (PL 196, 241).

741-751 Els textos d'Agustí són donats o bé molt extractats o bé resumint llur contingut.

lectus querentibus occurrat». Et *decimo octavo De Civitate Dei*, capitulo quadragesimo, ait: «Nos in nostre religionis historia fulcti auctoritate divina quidquid ei resistit non dubitamus esse falsissimum». Et *undecimo Contra Faustum*, capitulo octavo, ait: «Quod si scriptura sacra in uno loco falsa reperiretur, tota suspecta esset nec remaneret fides qua illis litteris crederetur». Et idem in sententia dicit, *septimo Confessionum*, capitulo decimo nono.

Sed contra obicitur: Nam *Johannis*, octavo capitulo, scribitur quod iudei dixerunt Christo: «Bene dicimus [f. 9v] nos quia samaritanus es et demonium habes». Et tamen hec scriptura est falsa, quia Christus demonium non habuit. Ergo alicui parti sacre scripture subest falsum. Et *Matthei*, vicesimo octavo capitulo, scribitur milites dixisse quod eis dormientibus discipuli Christi venerunt et furati fuerunt de monumento corpus eius. Et tamen hoc est falsum. Et innumerabilia talia sunt in scriptura. Ergo aliquibus eius partibus subest falsum.

Pro solutione horum notandum quod scriptores sacre scripture quedam dicunt ex se proprie, quedam vero dicta ab aliis referunt recitative. Ea que ex se dicunt proprie sunt absque ulla falsitate vera. Hinc Augustinus in *Epistola ad Hieronymum* ait: «Mihi videtur exitiosissime credi aliquod in sanctis libris haberi mendacium; vel eos homines per quos nobis illa scriptura ministrata est atque conscripta aliquid in sanctis libris fuisse mentitos». Ea autem que scriptores ab aliis dicta referunt recitative sunt in triplici differentia. Quia quidam

---

762 refferunt 764 Jeronimum | michi 768 refferunt

746-748 AUGUSTINUS, *De Civitate Dei* XVIII, 40 (CC SL XLVIII, 635 749-751 AUGUSTINUS, *Confessiones* VII, c. 19,25 (CC SL XXVII, 109) 751-752 Cf. AUGUSTINUS, *Contra Faustum Manichaeum*, l. XI, c. 5 (PL 42, 249) 753-755 Io 8,48 757-759 Mt 28,13

764-767 AUGUSTINUS, *Epistola ad Hieronymum* (XXVIIb) (PL 33,112) 786 Io 8,48 786-787 Mt 28,13 788-792 AUGUSTINUS, *Epistola ad Hieronymum* (LXX-XII[b]) (PL 33, 277)

749-752 Ribot confon les seves pròpies fonts. Llegim, en efecte, al capítol citat de les *Confessiones*: "Quae si falso de illo scripta essent, etiam omnia periclitarentur mendacio, neque in illis litteris ulla fidei generi humano remaneret". No hi ha res d'aquest tenor al llibre XI, cap. 8 del *Contra Faustum Manichaeum*. En canvi, sí que s'hi llegeix "in sententia" el mateix contingut de la cita de les *Confessiones*, però més amunt, en el capítol 5 d'aquell llibre XI: "In illa vero canonica eminentia sacrarum litterarum, etiamsi unus propheta, seu apostolus, aut evangelista aliquid in suis litteris posuisse ipsa canonis confirmatione declaratur, non licet dubitare quod verum sit: alioquin nulla erit pagina, qua humanae imperitiae regatur infirmitas, si librorum canonicorum saluberrima auctoritas, aut contempta penitus aboletur, aut interminata confunditur" (PL 42, 249).

illorum quorum scriptores dicta referunt fuerunt maioris auctoritatis
 quam ipsi scriptores; quidam vero equalis auctoritatis; quidam autem 770
 minoris. Ea ergo que scriptores referunt ab eis dicta qui fuerunt maio-
 ris auctoritatis quam ipsi sunt absque ulla falsitate vera. Ut ea que
 prophete a Deo dicta referunt cum dicunt: «Hec dicit Dominus». Et
 similia. Et ea etiam que evangeliste a Christo dicta referunt. Ea etiam
 que referunt ab aliis dicta qui fuerunt equalis auctoritatis cum eis sunt 775
 absque ulla falsitate vera, ut ea que Johannes evangelista recitat dicta a
 Johanne Baptista, qui non fuit minoris auctoritatis quam ipse, et sic
 de aliis. Ea vero que scriptores recitant dicta ab aliis qui fuerunt mino-
 ris auctoritatis quam ipsi non oportet quod credantur inconcusse esse
 vera, nisi quantum rationabiliter poterit cognosci ipsa esse vera. Nec 780
 tunc ex hoc convincitur proprie quod alicui parti sacre scripture subsit
 falsum, quia quamvis dicta illorum sint in se interdum falsa, recitatio
 tamen illorum verborum a scriptoribus facta est vera. Sicut patet in
 scripturis allegatis. Nam quamvis falsum sit quod Christus habuerit
 demonium, tamen verum ait Johannes recitando iudeos Christo dixisse 785
 se: «Demonium habes». Et simili modo dicit verum *Mattheus* scriben-
 do milites dixisse quod eis dormientibus discipuli Christi venerunt
 etc. Hinc Augustinus in *Epistola ad Hieronymum* ait: «Solis eis scriptu-
 rarum libris qui canonici appellantur didici hunc honorem deferre, ut
 nullum auctorem eorum scribendo errasse firmissime credam... Alios 790
 autem ita lego ut quantalibet sanctitate prepolleant non ideo verum
 putem quia illi ita senserunt».

Sequitur secunda regula.

Omnis sensus manifeste falsus est a qualibet parte sacre scripture
 repellendus. Nam per primam nulli parti sacre scripture subest fal- 795

---

769 refferunt   771 refferunt   773 refferunt
 774 refferunt   775 refferunt   786 Matheus
 788 Jeronimum   790 actorem
 793 *in marg* Secunda regula

789-792 De la mateixa manera que el transcriu Ribot, el text d'Agustí es troba a la *Summa theologiae* de TOMÀS D'AQUINO, I. q. 1, c. 8, ad 2.

794-795 Jean de París havia formulat el mateix principi a propòsit del sentit literal: "Aliquando vero sensus litteralis importat notabilem ruditatem aut manifestam falsitatem ... In omnibus talibus omittendus est sensus litteralis, et quaerendus sensus spiritualis": *In I Sententiarum*, q. 2; ed. J. P. MULLER, 9-10. La doctrina d'aquesta regla també prové de TOMÀS D'AQUINO: "... duo etiam sunt vitanda. Quorum primum est ne aliquis id quod patet esse falsum dicat in verbis Scripturae ... debere intelligi": *De Potentia*, q. IV, c. 1, in c.; ed. Vivès, t. 13, París 1875, 118 b.

sum. Ergo nec scriptura est intelligenda secundum talem sensum per quem manifeste dinoscetur falsa. Quare omnis sensus manifeste falsus est a qualibet parte sacre scripture repellendus.

Tertia regula.

- 800 Nulla pars sacre scripture est secundum illum sensum intelligenda, cui sensui est recta ratio evidenter contraria. Nam per primam secundum nullum sensum est scriptura intelligenda per quem apparet evidenter falsa. Si vero intelligeretur secundum sensum recte rationi evidenter contrarium, apparet evidenter falsa, cum recta ratio que
805 illi sensui contrariatur [f. 10r] sit vera. Ergo secundum nullum talem sensum est scriptura intelligenda. Hinc Gregorius, quarto *Moralium*, capitulo secundo, probato quod verba que habentur *Job*, tertio capitulo, stare non possent secundum rectam rationem si secundum sensum litteralem acciperentur, concludit ita: «Quia ergo verba hec in superficie a ratione discordant, ipsa iam littera indicat quod in eis vir sanctus, scilicet, *Job* iuxta litteram nihil dicat». Ad hanc etiam intentionem ait Augustinus *secundo super Genesim*, capitulo septimo, quod si
810 illi qui dicunt celum esse spherice figure possint hoc probare talibus documentis quod inde dubitari non debeat illud quod *psalmo centesimo*
815 *tertio* scribitur, «*Extendens celum sicut pellem*», quod ad litteram videtur contrarium ei quod dictum est de spherica figura celi, quia pellis extensa non est figure spherice, oportet sic exponi quod non sit illi

---

799 in marg Tertia regula

805 post contrariatur seq sit vera cancell | sit interlin 811 nichil

---

806-811 GREGORIUS, *Moralium* lib. IV, c. 3 (PL 75, 636)

812-819 AUGUSTINUS, *De Genesi ad litteram*, lib. II, c. 9, 21-22 (PL 34, 271)

815 Ps 103 [104], 2

Aquesta formulació negativa és l'antecedent de la formulació positiva del mateix principi, de la qual Ribot fa la primera regla d'aquest capítol, supra, línia 740.

800-801 La doctrina d'aquesta regla és d'encuny tomista, tal com hom pot veure en la *Summa theologica* I, q. 68, a. 1, in c.: "Respondeo dicendum quod, sicut Augustinus docet, in huiusmodi quaestionibus duo sunt observanda. Primo quidem, ut veritas Scripturae inconcusse teneatur. Secundo, cum Scriptura divina multipliciter exponi possit, quod nulli expositioni aliquis ita praecise inhaereat quod si certa ratione constiterit hoc esse falsum, quod aliquis sensum Scripturae esse asserere praesumat". Tant el text tomista com el context de discussió agustianiana que s'hi evoca, sense coincidir literalment amb el text de Ribot, hi tenen un paral·lelisme frapant. Cf. també *ib.*, a. 3, in c.: "Sed quia ista positio per veras rationes falsa deprehenditur, non est dicendum hunc esse intellectum Scripturae".

documento contrarium. Unde dicit se allegorice exposuisse predictam scripturam, *tertio decimo Confessionum*.

Notandum autem quod licet a sensu litterali scripture cui recta ratio evidenter contrariatur sit discedendum, tamen a tali sensu non est discedendum propter solam rationem probabilem sive dialecticam, quia ut ait Augustinus, *secundo super Genesim*, capitulo septimo: «Hoc est verum quod divina dicit auctoritas potius quam id quod humana infirmitas convincit». Et in libro *De Moribus ecclesie* ait: «Potius audiamus divina oracula et nostras ratiunculas divinis subdamus affatibus». Nec etiam est a sensu litterali discedendum propter solam rationem sophisticam ei contrariam, etiam si nesciamus tali rationi respondere, quia ut ait Augustinus, *secundo super Genesim*, capitulo quinto: «Maior est huius scripture auctoritas quam omnis humani ingenii capacitas». Et in libro *De Baptismo contra donatistas* ait: «Ego etsi refellere istorum argumenta non valeam, video tamen inherendum esse hiis que in scripturis sunt apertissima, ut ex hiis revelentur obscura».

Quarta regula.

In nulla parte sacre scripture est ille sensus acceptandus qui dilectioni Dei vel proximi est oppositus. Nam omnis ille sensus est in sacra scriptura respuendus qui fini et intentioni cuiuslibet partis sacre scripture est oppositus; finis autem sacre scripture et cuiuslibet partis eius est dilectio Dei et proximi; ergo omnis sensus huic dilectioni oppositus est in qualibet parte sacre scripture respuendus. Maior est manifesta et minor probatur per Augustinum, *primo De Doctrina christiana*, capitulo quarto, dicentem: «Legis et omnium divinarum scripturarum plenitudo et finis est dilectio rei qua fruimur et rei que nobiscum ea frui potest. Quisquis igitur scripturas divinas vel quamlibet partem earum intellexisse sibi videtur ita ut intellectum non edificet istam geminam caritatem Dei et proximi, nondum intellexit. Itaque tria

822 probabilem in marg

834 in marg Quarta regula 843 rei ms dei

819 Cf. AUGUSTINUS, *Confessiones* XIII, c. 15 (PL 32, 851-853) 823-825
AUGUSTINUS, *De Genesi ad litteram*, lib II, c. 9, 21 (PL 34, 271) 825-826
AUGUSTINUS, *De Moribus Ecclesiae catholicae et de moribus manichaeorum*, I, c. 7, n. 12 (PL 32, 1361) 829-830
AUGUSTINUS, *De Genesi ad litteram* I. II, c. 5 (PL 34, 267) 831-833
AUGUSTINUS, *De peccatorum meritis et remissione et de baptismo parvulorum* III, c. 4, n. 7 (PL 44, 189)

841-848 AUGUSTINUS, *De doctrina christiana* I, XXXV, 39 (CC SL 32, 29), XXXVI, 40 (*ib.*), XXXVII, 41 (*ib.*, 30)

841-848 Text construït per acumulació de fragments pertanyents a capítols successius.

sunt hec quibus et scientia omnis et prophetia militat: fides, spes et caritas».

Quinta regula.

- 850 Nulla pars sacre scripture est intelligenda in sensu tali qui repugnat morum honestati. Vide exemplum de hoc capitulo quinto, § *Secundum*. Probatum autem regula: Nam per quartam nullus sensus dilectioni Dei vel proximi oppositus est in aliqua parte scripture acceptandus. Omnis autem sensus repugnans morum honestati est
- 855 dilectioni Dei vel proximi oppositus. Quare secundum eum nulla pars scripture est intelligenda. Minor patet per Augustinum, *tertio De Doctrina christiana*, dicentem: [f. 10v] «Quidquid in sermone divino neque ad morum honestatem neque ad fidei necessitatem proprie referri potest, figuratum esse cognoscas. Morum honestas ad diligendum
- 860 Deum et proximum, fidei veritas ad cognoscendum Deum et proximum pertinet. Sed omnia hec ad caritatem nutriendam atque roborandam et cupiditatem vincendam atque extinguendam valent». Item sacra scriptura est in sua doctrina immaculata, nihil turpe vel inhonestum suadens. Unde, *psalmo decimo octavo*, scribitur: «Lex Domini
- 865 immaculata, convertens animas; testimonium Domini fidele, sapientiam prestans parvulis. Iustitie Domini recte, letificantes corda; preceptum Domini lucidum, illuminans oculos». Et Augustinus, *secundo de Civitate*, capitulo vicesimo octavo, ait: «Nihil eis», scilicet hominibus, «turpe ac flagitiosum spectandum imitandumque proponitur»,
- 870 scilicet in sacra scriptura, «ubi veri Dei aut precepta insinuantur, aut miracula narrantur, aut dona laudantur aut beneficia postulantur». Ergo omnis sensus honestati morum contrarius est a quacumque parte scripture sacre repellendus, alioquin si admitteretur talis sensus, sequeretur quod scriptura aliquid turpe vel inhonestum suaderet.
- 875 Cuius oppositum statim est probatum.

Sexta regula.

Nulla pars sacre scripture est in sensu illo intelligenda cui manifeste repugnat alia pars scripture in sensu litterali inconcusse recipienda.

---

849 in marg Quinta regula

858-859 refferi 863 nichil 868 nichil

876 in marg Sexta regula

856-862 AUGUSTINUS, *De Doctrina christiana*, III, X, 14 (CC SL 32, 86, lin. 6-9), X, 15 (ib., 87, lin. 29-31) 866-867 Ps 18, 8-9 867-871 AUGUSTINUS, *De Civitate Dei* II, XXVIII (CC SL 47, 63, lin 14-17)

851-852 Cf. supra, líneas 619-638.

Si enim due partes scripture in sensu aliquo ad invicem repugnent, non possunt ambe simul in suis sensibus esse vere, quia verum vero non repugnat, ut dicitur *primo Ethicorum*. Ergo sensus unius earum erit falsus et per consequens relinquendus per secundam regulam. Potius autem est illius partis sensus relinquendus de qua minus apparet quod sit in illo sensu intelligenda quam sensus illius partis de qua potius apparet quod sit in suo sensu intelligenda. Quare patet quod nulla pars scripture est in sensu illo intelligenda cui manifeste repugnat alia pars potius in sensu litterali vel alio intelligenda. Hinc Gregorius, *primo Moraliū*, in prologo, capitulo tertio, ait: «Verba nimirum littere dum collata sibi convenire nequeunt, aliud in se quod queratur ostendunt, ac si quibusdam vocibus dicant: Dum nostra nos superficie conspicitis, destrui hoc in nobis querite, quod ordinatum sibi congruens apud nos valeat intus inveniri». Exemplum de hoc. *Marcus* vult Christum fuisse crucifixum hora tertia, dicens decimo quarto capitulo: «Erat autem hora tertia et crucifixerunt eum». *Johannes* vero vult eum fuisse crucifixum hora sexta. Scribitur enim *Jobannis*, decimo nono capitulo: «Erat autem parasceve pasche, hora quasi sexta. Tunc ergo tradidit Pilatus eis Ihesum ut crucifigeretur». Et ita patet quod una istarum scripturarum videtur in sensu litterali repugnare alteri de hora crucifixionis Christi. Sed quia ex pluribus circumstantiis littere

---

896 pasche in marg

---

881 ARISTOTELES, *Ethicorum Nicomachaeorum*, lib. I, 8; cf. *Aristoteles Graece ex recessione Immanuelis Bekkeri*, vol II, Berlín 1831, 1098 B, 11-12 887-892 GREGORIUS, *Moraliū lib. I Ep. missoria*, c. III (PL 75, 514 C) 892-894 Mc 15,25 892-897 Io 19, 14.16

885-887 En reprendre la regla en forma de conclusió, Ribot n'atenua una part, car primer ha dit "in sensu litterali inconcusse recipienda", i ara matitza "potius in sensu litterali vel alio intelligenda". De fet, i el recurs de la línia 900 a la "circumstantia litterae" ho confirma, Ribot converteix en regla la segona de les coses que cal evitar, segons diu TOMÀS D'AQUINO a continuació del text supra citat del *De Potentia*: "Aliud est, ne aliquis ita Scripturam ad unum sensum cogere velit, quod alios sensus qui in se veritatem continent, et possent, salva circumstantia litterae, Scripturae aptari, penitus excludantur": *ed. c., ib.* "Unde omnis veritas quae, salva litterae circumstantia, potest divinae Scripturae aptari, est eius sensus": *ed. c., 119 a.*

892-906 Cf. TOMÀS D'AQUINO, *Catena Aurea, In Marci Evangelium*, c. XV; *ed. c., t. 16*, París 1876, 646b-647b; *In Jobannis Evangelium*, c. XIX; *ed. c., t. 17*, París 1876, 669 a; *Commentarii super Johannem*, c. XIX; *ed. c., t. 20*, París 1876, 332 b.

899 ex pluribus circumstantiis littere. El principi és perfectament augustiniana: "Et cum divinos libros legimus in tanta multitudine verorum intellectuum, qui de pau-

- 900 patet quod scriptura Johannis est recipienda potius in sensu litterali quam scriptura Marci, ideo relicto sensu litterali est tenendus sensus tropologicus in scriptura Marci. Nam per hoc quod ait: «Crucifixerunt eum» intellexit Marcus non actum crucifixionis sed nequam desiderium et malam voluntatem iudeorum appetentium hora tertia [f. 11r]
- 905 Christi crucifixionem et clamantium illa hora: «Crucifige, crucifige», ut ait Augustinus, *tertio De consensu evangelistarum*, capitulo nono.
- Septima regula.
- Omnis sensus circumstantiis littere sacre scripture omnino oppositus est in qualibet parte sacre scripture vitandus. Si autem fuerit circumstantiis littere omnino oppositus, nunquam patebit quod ipse sit sensus potius illius partis scripture, sed alterius alie ac diverse, cum non appareat habere cum ea maiorem convenientiam quam cum alia, immo forte minorem, ex quo ponitur circumstantiis littere esse omnino oppositus. Ergo, licet fuerit verus, erit tamen vitandus, cum sit illi
- 915 scripture impertinens et ineptus. Hinc Hieronymus de quibusdam iungentibus ineptos sensus sacre scripture ait in *Epistola ad Paulinum*,

---

901 Marchi 902 Marchi 903 Marchus

907 in marg septima regula

909 post autem seq si iter 913 ymo | post ymo seq forte cancell 915 Jeronimus

---

902-903 Mc 12, 25 905 Lc 23,21; Io 19,6 906 Cf. AUGUSTINUS, *De consensu evangelistarum* lib. III, c. 13, 41-44 (PL 34, 1183-1185)

915-920 HIERONYMUS, *Epistola LIII (e) ad Paulinum de studio Scripturarum*, 7 (PL 22, 544)

---

cis verbis eruuntur, et sanitate fidei catholice muniuntur, id potissimum deligamus, quod certum apparuerit eum sensisse quem legimus; si autem hoc latet, id certe quod circumstantia Scripturae non impedit, et cum sana fide concordat; si autem et Scripturae circumstantia pertractari ac discuti non potest, saltem id solum quod fides sana praescribit": *De Genesi ad litteram* I, c. 21, n. 41 (PL 34, 262). SEDULI SCOT sembla haver estat dels primers medievals a cridar l'atenció sobre la importància del context en ordre a interpretar correctament un text escripturístic: cf. *In Argumentum secundum Matthaeum Expositiuncula*, PL 103, 273. Els victorins també n'assenyalen la importància en ordre a determinar el sentit volgut per l'autor: HUG DE SANT VÍCTOR, *Explanatio in Canticum b. Mariae*, PL 175, 413; *Eruditio didascalica*, I, VI, c. 3 (PL 176, 799); RICARD DE SANT VÍCTOR, *Declarationes nonnullarum difficultatum Scripturae*, (PL 196, 265); *De Emmanuele*, lib. I, c. 8 (PL 196, 614); *De Scripturis et scriptoribus sacris*, PL 175, 21 A. Sant TOMÀS en fa ús repetidament: *In Johannem*, c. 13, lect. 3, 1-2; *ed. c.*, t. 20, París 1876, 209-211.

908 ss La regla és una crida el bon sentit hermenèutic i deriva, en definitiva, de la primacia donada al sentit literal. Les circumstàncies de la lletra, és a dir, el context, delimiten amb tota propietat el sentit literal. Qualsevol interpretació que forci el context, força necessàriament el sentit literal. La regla té una evident filiació agustiniana: cf. *De Genesi ad litteram*, lib. I, c. XXI, n. 41 (PL 34, 262).

capitulo sexto: «Nec scire dignantur quid prophete, quid apostoli senserint, sed ad sensum suum incongrua aptant testimonia, quasi grande sit et non vitiosissimum dicendi genus depravare sententias et ad voluntatem suam sacram scripturam trahere repugnantem».

Octava regula.

In nulla parte sacre scripture est sensus litteralis tenendus, si rei de qua in ea est sermo repugnet ille sensus. Nam per primam regulam omnis ille sensus est in scriptura vitandus ad quem, si admitteretur, sequeretur scripturam esse falsam. Si autem admitteretur sensus repugnans rei de qua est in scriptura sermo, sequeretur scripturam esse falsam, quia in ea affirmaretur quod de re est negandum vel negaretur quod de re est affirmandum. Ergo nullus talis sensus est in scriptura tenendus. Exemplum de hoc habes quinto capitulo, § *Tertium*. Nam cum Deo in natura divina repugnet habere os et dexteram vel sinistram et sedere vel stare, cum sit incorporeus, ideo scriptura in predicto § allegata, que videtur talia attribuere Deo, non est in sensu litterali tenenda, ut fuit ibi ostensum. Cum etiam repugnet Deo quod sit ignis et quod habeat pedes vel manus aut brachia et sic de aliis membris corporalibus, et cum repugnet Christo quod sit leo vel vitis aut vermis, ideo in nullis scripturis que hec asserunt est sensus litteralis tenendus. Et eodem modo est intelligendum de aliis rebus quando in scriptura sacra affirmantur vel negantur de eis illa que repugnant

---

921 *in marg* Octava regula

923 repugnet *litt n interlin* 932 attribuere

922-923 A part de solventar el problema dels antropomorfismes i l'ús abundós de metàfores i paràboles en la Bíblia, en aquesta regla hi ha un ressó dels ensenyaments d'HUG DE SANT VÍCTOR: "Divina pagina multa secundum naturalem sensum continet, quae et sibi repugnare videntur, et nonnumquam absurditatis aut impossibilitatis aliquid afferre": *Eruditio didascalica*, l. VI, c. 4; PL 176, 802 D. I encara: "Sententia divina nunquam absurde, nunquam falsa esse potest; sed cum in sensu, ut dictum est, multa inveniantur contraria; sententia nullam admittit repugnantiam, semper congrua est, semper vera": *Eruditio didascalica*, l. VI, c. 11; PL 176, 808.

929 Cf. supra, línies 673-700.

- 940 eis. Hinc Augustinus, *tertio De Doctrina christiana*, capitulo vicesimo nono, ait: «Cum sensus scripture, si accipiatur ad proprietatem verborum, absurdus est, querendum utique est ne hoc forte aliquo tropo dictum sit», quia, ut subdit, «sic pleraque inventa sunt que latebant».

Septimum capitulum

- 945 *De regulis ostendentibus qui sensus sunt in singulis partibus sacre scripture recipiendi.*

Dande sunt in hoc ultimo capitulo regule per quas dinoscatur qui sensus sunt in singulis partibus sacre scripture recipiendi. De quo sit ista prima regula.

Prima regula.

- 950 Ubique in sacra scriptura est sensus historicus tenendus, nisi deprehendatur clare quod sit falsus vel honestati morum contrarius. Nam nisi aliqua obviet repugnantia ne sensus historicus debeat recipi, ipse non est in scriptura deserendus. Sed ubi ipse non est falsus nec honestati morum [f. 11v] contrarius, nulla ei ne debeat recipi obviiat
955 repugnantia. Ergo, nisi fuerit falsus vel honestati morum contrarius, erit ubique recipiendus.

- Maiores propositio probatur per Gregorium super illud *Luce*, decimo sexto capitulo: «Homo quidam erat dives», etc., in *Homilia* dicentem: «In verbis sacri eloquii prius servanda est veritas historie et postmodum requirenda spiritualis intelligentia allegorie». Et *primo Moralium*, in prologo, capitulo tertio, ait: «Qui verba historie accipere iuxta litteram negligit, oblatum sibi veritatis lumen abscondit. Cumque laboriose invenire aliud intrinsecus appetit, hoc quod foris sine difficultate

---

949 Prima regula in marg

957 Maior ms minor

939-942 AUGUSTINUS, *De Doctrina christiana*, III, XXIX, 41 (CC SL 32, 102, lin. 38-41) 957-958 Lc 16,1 958-960 GREGORIUS, *Homiliarum in Evangelia* lib. II, *Hom. XL*, 1 (PL 76, 1302) 960-964 GREGORIUS, *Moralium lib I, Epistola missoria*, c. IV (PL 75, 514)

950-951 Ribot va més enllà que la major part dels seus predecessors que havien insistit en la importància del sentit literal com a fonament de la intel·ligència completa de l'Esclitura (p. ex., [Hug de Sant Víctor,] *De scripturis et scriptoribus sacris*, PL 175, 13; *Eruditio didascalica*, lib. VI, c. 3; PL 176, 799; l. VI, C. IV; PL 176, 802). L'Esclitura sempre té un sentit literal, llevat dels casos en els quals el sentit literal entri en contradicció amb la regla de la fe i amb la de la moral. En un mot: que sigui impossible.

assequi poterat amittit». Et in fine *primi Moralium* dicit: «Hoc magno opere petimus ut qui ad spiritualement intelligentiam mentem subleuat a veneratione historie non recedat». Ex quibus omnibus verbis patet quod si nulla obviet repugnantia, sensus historicus non est in scriptura deserendus. Et sic est maior propositio probata. 965

Minor etiam probatur. Nam si sensus historicus non fuerit falsus, ipse non repugnabit rei de qua in scriptura est sermo, ut patet in octava regula sexti capituli. Nec etiam illi sensui repugnabit recta ratio, ut patet in III regula VI capituli. Nec ei repugnabit alia pars scripture in sensu litterali, ut patet in VI regula VI capituli. Nam omnia hec non repugnant nisi falso. Similiter, si ille sensus non fuerit honestati morum contrarius, non repugnabit dilectioni Dei vel proximi, ut est de se notum. Et clarum est quod sensus historicus non est circumstantiis littere oppositus. Cum ergo nulla alia preter hic enumerata repugnent ne sensus historicus sit in scriptura recipiendus, patet quod si non est falsus vel honestati morum contrarius, nihil impedit ne debeat recipi. Quare erit ubique in scriptura recipiendus. 970 975 980

Notandum autem quod refert loqui sensum historicum esse recipiendum et refert dicere ipsum esse observandum. Nam in pluribus partibus sacre scripture est sensus historicus recipiendus in quibus nunc non est observandus, ut in omnibus ceremonialibus veteris legis.

---

966 veneratione *ms* vera ratione

975 Dei *in marg* 977 alia preter *in marg*

979 nichil

964-966 GREGORIUS *Moralium* lib I, c. XXXVII, 56 (PL 75, 554)

---

969 *falsus* Significa fals o contrari a la fe, tal com es veu per les regles anteriors que són citades.

976-977 Evoca la regla setena del capítol anterior.

981-984 La distinció entre sentit literal *recipiendus* i *observandus* és un contrapunt agosarat a la pràctica medieval de donar sentits místics a aquelles parts de l'escriptura que no contenen un sentit literal *actual*. Sant BONAVENTURA encara n'era partidari: "Quando aliqua Scriptura habet aliquem intellectum litteralem et spiritualement, debet discutere expositor, utrum illa attributio conveniat historico an spirituali significato, si forte utrique non poterit convenire; si autem utrique competit, tunc litteraliter et spiritualiter debet affirmari; si vero altero modo tantum, tunc spiritualiter solum debet intelligi: sicut Sabbatum legis esse perpetuum, sacerdotium aeternum, possessionem terrae aeternam, et pactum circumcissionis esse aeternum; quae omnia ad spiritualement significatum referenda sunt": *Breviloquium*, proemium, 6, n. 3; ed. Quaracchi, vol V, 1891, 208a.

985 Secunda regula.

Cum sensus historicus scripture patet, nemo eum ulterius exponere debet. Cum vero obscurus est, non aliunde quam ex divinis scripturis proprie probandus est. Prima pars regule probatur per Augustinum dicentem, *quinto Contra Julianum*: «Ubi manifesta est res scripture divine, sensum nostrum addere non debemus». Et *Homilia prima super Johannem* dicit: «Quedam in scripturis ita manifesta sunt, ut potius auditorem quam expositorem desiderent». Et in libro *De Opere monachorum* contra quosdam qui manifesta dicta apostoli volebant exponere aliter quam littera pretendebat, positus multis claris verbis apostoli, 995 ait: «Quid hoc clarius, quid apertius? Vereor ut forte... volens illud exponere, obscurum fiat quod per se lucet». Secunda vero pars regule probabitur infra in quarta regula, in versu *Si ergo debeat*.

Tertia regula.

Quelibet pars sacre scripture non habens sensum historicum continet in se sensum mysticum. Nam quilibet sacre scripture auctor per ea que scripsit aliquem sensum legentibus tradere intendit. Alioquin vane ac oti-[f. 12r]-ose scripsisset, quod nefas est sentire de auctoribus sacre scripture, quoniam Apostolus ait *Ro.*, decimo quinto capitulo: «Quecumque scripta sunt ad nostram doctrinam scripta sunt». Talis 1005 ergo auctor per sua scripta vel intendit legentibus tradere sensum historicum vel mysticum, quia non sunt sensus alii in scriptura tenendi. In parte vero scripture non habentis sensum historicum auctor eius non intendit legentibus tradere sensum historicum, quia sic eos fallere

---

985 Secunda regula *in marg*

988 quinto *ms* nono

998 Tertia regula *in marg*

1000 actor 1002 actoribus

989-990 AUGUSTINUS, *Contra Iulianum* lib. V, c. II, n. 7 (PL 44, 786) 990-

992 AUGUSTINUS, *Tractatus in Iohannis evangelium*, L, 1 (CC SL 36, 433, lin. 3-

4) 992-996 AUGUSTINUS, *De opere monachorum*, c. IX, n. 10 (PL 40, 556)

1003-1004 Rom 15,4

986-987 La regla sembla referir-se a la necessitat, ja assenyalada per Agustí, d'interpretar els llocs dubtosos a base de llocs més clars. Cf. p. ex., la manera com Tomàs d'Aquino explica Mt 5, 39, a la llum de Joan 18, 23: *In Joannem*, cap. XVIII, lect. 4; *ed. c.*, t. París 18.

997 versu *si ergo debeat*: cf. infra, línies 1035ss., on el verb té incontestablement forma passiva, així com ací la té activa.

999-1000 Ribot redueix els sentits espirituals de l'Escriptura a la mínima expressió, quan, per defecte del literal, un o altre n'hi ha d'haver. No explica ací quan és que un pas escripturístic no té sentit literal, perquè això ha quedat clar en les regles del capítol anterior.

intenderet, quod omnino de auctoribus sacre scripture negandum est, quia ut ait Augustinus in *Epistola ad Hieronymum*: «Si in scripturis 1010 sanctis admissa fuerint officiosa mendacia, nihil in eis remanebit auctoritatis». Relinquitur ergo quod in parte scripture non habentis sensum historicum intendat eius auctor tradere solum sensum mysticum. Et per consequens scriptura continet talem sensum. Hinc Gregorius, *quarto Moraliū*, capitulo primo ait: «Non numquam sibi littere verba 1015 contradicunt, sed dum a semetipsis per contrarietatem dissidunt, lectorem ad intelligentiam veritatis mittunt». Et infra: «Que nimirum veritatis intelligentia, cum per humilitatem cordis queritur, legendi assiduitate penetratur. Sicut enim ignotorum hominum faciem cernimus et corda nescimus, sed si familiari eis locutione iungimur, usu 1020 colloquii etiam cogitationes indagamus, ita cum in sacro eloquio sola historia aspicitur, nihil aliud quam facies videtur. Sed si huic... usu assiduo coniungimur, eius nimirum mentem quasi ex colloquutionis familiaritate penetramus. Dum enim alia ex aliis colligimus, facile ex eius verbis agnoscimus aliud quidem esse quod intimant, aliud quod 1025 sonant. Tanto autem quisque est notitie illius extraneus, quanto in sola eius superficie ligatur».

Quarta regula.

Ex sensibus mysticis ille solus debet in quacumque parte sacre scripture recipi qui ex aliis partibus scripture potest clare probari. 1030 Nam nullus sensus mysticus in aliqua parte scripture recipiendus continetur in prima significatione littere illius scripture, quia sic non esset mysticus sed historicus, ut ostensum est in tertio capitulo. Nullus ergo sensus mysticus contentus in aliqua parte scripture continetur in ea manifeste, sed occulte et obscure. Si ergo debeatur probari 1035 quod talis sensus contineatur in illa parte scripture, oportet hoc manifestare et probare ex aliis partibus scripture vel aliunde. Sed non

---

1010 Jeronimum 1011 admissa *ms* ad missa 1013 actor 1027 ligatur *ms* eligatur *cum e cancell*

1028 Quarta regula *in marg*
1035 occulte

1010-1012 AUGUSTINUS, *Epistola XXXVII*, c. III, 4 (PL 33, 113) 1014-1017 GREGORIUS, *Moraliū* lib. IV, c. I (PL 75, 633 B) 1017-1027 GREGORIUS, *ib.*, (PL 75, 633 B-634 B)

1029-1030 La regla es una formulació molt tallant d'un principi comú a Agustí i a Tomàs d'Aquino. Per AGUSTÍ, cf. *De doctrina christiana*, III, c. 26, n. 37 (CC SL 32, 99); per a TOMÀS D'AQUINO, cf. *Quodlibet VII*, q. 6, a. 14, ad 3; *ed. c.*, t. 15, París 1875, 513b.

- potest aliunde probari, quia ut ait Hieronymus in *Epistola ad Demetriadem* virginem: «Quod de scripturis sacris auctoritatem non
 1040 habet eadem facilitate contemnitur qua probatur». Ergo oportet quod talis sensus probetur ex aliis scripture partibus. Et sic patet quod si sensus mysticus debeat in aliqua parte sacre scripture admitti, oportet eum ex aliis partibus scripture deduci. Vide de hoc exemplum quarto capitulo, § *Aliter*. Hinc in *Decretis*, D. trigesima septima, capitulo
 1045 *Relatum*, dicitur: «Sunt multa verba in scripturis divinis que possunt trahi ad eum sensum quem sibi unusquisque sponte [f. 12v] presumpserit, sed non oportet. Non enim sensum extrinsecus alienum et extraneum debetis querere ut quoquomodo ipsum ex scripturarum auctoritate confirmetis. Sed ex ipsis scripturis sensum capere veritatis oportet». Cuius ratio est quia nihil fere continetur in aliqua parte obscure quod in alia non contineatur manifeste, ex qua non poterit exponi clare. Unde Augustinus, *secundo De Doctrina christiana*, capitulo secundo, ait: «Magnifice et salubriter Spiritus Sanctus ita sacras scripturas modificavit ut locis apertioribus fami occurreret, obscurioribus autem
 1055 fastidia detergeret. Nihil enim fere de illis obscuritatibus eruitur quod non planissime dictum alibi reperiatur».

- Sed contra predicta obicitur: Videtur quod aliunde quam ex aliis partibus scripture possit pars obscura exponi. Ait enim Augustinus, *tertio De Doctrina christiana*, capitulo vigesimo octavo: «Ubi talis sensus eruitur cuius incertum certis scripturarum locis non possit aperiri,
 1060 restat ut ratione reddita manifestus appareat, etiam si ille cuius verba intelligere querimus, eum forte non sensit». Ad hoc dico quod licet sensus scripture obscure ex ratione superius interdum tolleretur, tamen regulariter non debet admitti, immo est periculosum ipsum
 1065 admittere. Unde consequenter Augustinus subiungit: «Sed hec consuetudo periculosa est; per scripturas enim divinas multo tutius ambulatur».

1038 Jeronimus 1050 nichil 1055 nichil
 1064 ymo 1064-1065 ymo ... admittere in marg

1038-1040 HIERONYMUS, *Commentariorum in Matthaeum* lib. IV [ad 23, 35] (CC SL 77, 220, lin. 304-306) 1044-1050 *Decret*, I, dist. XXXVII, c. 14 (FRIEDBERG I, 139-140)

1052-1056 AUGUSTINUS, *De Doctrina christiana*, lib. II, c. VI, 8 (CC SL 32, 36, lin. 38-42)

1058-1062 AUGUSTINUS, *De Doctrina christiana*, lib. III, c. XXVIII, n. 39 (CC SL 32, 100, lin. 1-4) 1065-1067 *Id.*, *ib.*, lin. 4-6

Quinta regula.

In qualibet parte sacre scripture est ille sensus potius querendus et precipue tenendus quem habuit ille qui eam scripsit, si hoc discerni 1070 possit. Hec regula patet per Augustinum, *septimo Super Genesim*, in fine, dicentem: «Cum divinos libros legimus, in tanta multitudine verorum intellectuum qui de paucis verbis eruuntur et sanitate catholice fidei muniuntur, id potissimum eligamus quod certum apparuerit eum sensisse quem legimus». Et *secundo de Doctrina christiana*, capitulo 1075 sexto, ait: «Scripturam divinam legentes nihil aliud appetant quam cognitionem voluntatemque illorum a quibus conscripta est invenire, et per illos voluntatem Dei per quam tales homines loquutos credimus».

Sexta regula.

1080

Si mens auctoris latet in obscura parte scripture, non incongrue sibi datur sensus ille qui eius veritati ostenditur convenire ex aliis partibus scripture. Hec regula patet per Augustinum, *tertio De Doctrina christiana*, capitulo vigesimo septimo, dicentem: «Quando ex scripture verbis non unum aliquod sed duo vel plura sentiuntur, etiam si latet, 1085 quid senserit ille, qui scripsit, nihil periculi est, si quodlibet eorum congruere veritati ex aliis locis sanctarum scripturarum doceri potest». Et *primo super Genesim*, in fine, dicit: «Aliud est quid potissime scriptor senserit non dignoscere, aliud autem a regula pietatis errare. Si utrumque vitetur, perfecte se habet fructus legentis. Si vero utrumque 1090 vitari non potest, etiam si voluntas scriptoris incerta sit, sane fidei congruam non inutile est eruisse sententiam. [f.13r] Illa autem sententia est sane fidei congrua que ex aliis locis manifestis scripture eruitur». Igitur et cet.

1068 Quinta regula *in marg*

1076 nichil

1080 Sexta regula *in marg*

1086 nichil

1071-1075 AUGUSTINUS, *De Genesi ad litteram*, lib I, c. XXI, 41 (PL 34, 262) 1075-1079 AUGUSTINUS, *De Doctrina christiana* lib. II, V, n. 6 (CC SL 32, 35, lin. 5-9)

1083-1087 AUGUSTINUS, *De doctrina christiana*, lib. III, c. XXVII, n.38 (CC SL 32,99, lin. 1-5) 1088-1093 AUGUSTINUS, *De Genesi ad litteram*, lib I, c. XXI, n. 41 (PL 34, 262)

1069-1071 És la regla o principi que exigeix de deixar-se guiar per la intenció de l'autor. Cf. SPICQ, *o. c.*, 110, 215, 249-250, 285, amb els textos que s'hi citen.

1095 Septima regula.

Cum auctoris scripture mens nescitur, ille sensus melius scripture additur qui circumstantiis littere convenit et ab aliis partibus scripture manifestis clare descendit. Hec regula patet per Augustinum, *primo Super Genesim*, in fine, dicentem: «Cum divinos libros legimus, in
1100 tanta multitudine verorum intellectuum, qui de paucis verbis eruuntur et sanitate catholice fidei muniuntur, id potissimum eligamus quod certum apparuerit eum sensisse quem legimus. Si autem hoc latet, id certe quod circumstantia scripture non impedit et cum sana fide concordat. Si autem scripture circumstantia pertractari ac discuti
1105 non potest, saltem id solum quod fides sana prescribit. Constat autem quod illud cum sana fide concordat quod ex manifestis scripture locis probatur».

Tunc patet quod si mens auctoris scripture nescitur, melius ille sensus scripture additur qui circumstantiis littere convenit et ab aliis
1110 manifestis scripture partibus descendit.

Notandum in sensibus sacre scripture indagandis hunc ordinem esse tenendum. Nam si possit sciri sensus quem habuit auctor scripture, ille sensus est aliis preferendus et ante alios indagandus et tenendus, sive fuerit litteralis, sive mysticus, ut patet per quintam regulam.
1115 Nec est estimandum sensum qui est de mente auctoris esse semper sensum litteralem, sicut quidam errore decepti estimaverunt. Nam sunt aliquę scripture sacre que non habent sensum litteralem, ut ostensum fuit in quinto capitulo, § *Secundum* et duobus aliis sequentibus. Et tamen ille scripture habent sensus mysticos qui sunt de mente
1120 auctoris, ut patet in tertia regula huius capituli. Secundo autem loco, cum latet mens auctoris scripture, est ille sensus aliis preferendus qui circumstantiis littere magis convenit et ab aliis manifeste locis scripture descendit, ut patet per septimam regulam huius capituli. Tertio

---

1095 Septima regula *in marg*

1096 actoris

1108 actoris

1112 actor 1115 actoris 1120 actoris 1121 actoris

1098-1105 AUGUSTINUS, *De Genesi ad litteram*, lib I, c. XXI, n. 41 (PL 34, 262)

1130-1133 AUGUSTINUS, *De Genesi ad litteram*, lib I c. XXI, n. 41 (PL 34, 262)

1096-1098 Pel que fa a la regla del context, cf. SPICQ, *o.c.*, 45, 50, 81, 98, 207, 250, 282, 284, amb els textos que s'hi esmenten.

1116 *quidam*: Es refereix a l'error d'Orígenes i d'algun altre, els quals, interpretant literalment algun text neotestamentari, van mutilar llur cos.

1118 *Secundum*: Cf. supra, línies 619ss.

autem loco cum mens auctoris latet et circumstantia littere discuti non potest, est ille sensus indagandus et tenendus qui veritati scripturae ostenditur convenire ex aliis manifestis partibus sacre scripture, ut patet per sextam regulam huius capituli. Et hunc ordinem docet Augustinus, ut patet in auctoritate eius allegata in septima regula huius capituli. Preter autem hos sensus nullus alius est indagandus in sacra scriptura neque tenendus. Unde Augustinus, figens terminum in tertio, ait in predicta auctoritate allegata in septima regula: «Si scripture circumstantia pertractari ac discuti non [f. 13v] potest, saltem id solum eligamus quod sana fides perscribit». Dicendo autem *solum*, docet in sensibus non esse ulterius procedendum.

Notandum etiam quod volens ab aliqua parte sacre scripture eruere sensum mysticum seu tropologicum aut anagogicum, vel allegoricum septem debet considerare: primo, ne ille sensus sit falsus, ut patet per secundam regulam sexti capituli. Secundo, ne sit recte rationi contrarius, ut patet per tertiam regulam sexti capituli. Tertio, ne sit caritati oppositus, ut patet per quartam regulam sexti capituli. Quarto, ne repugnet morum honestati, ut patet per quintam regulam sexti capituli. Quinto, ne ei repugnet aliqua pars sacre scripture in suo vero sensu, ut patet per sextam regulam sexti capituli. Sexto, ne sit circumstantiis littere oppositus, ut patet per septimam regulam sexti capituli. Nam nisi ab hiis omnibus fuerit predictus sensus immunis, non potest recte ab aliqua parte sacre scripture erui, ut patet in predictis regulis, nec aliqua pars scripture contineret ipsum. Alio modo oportet quod talis sensus possit ex aliis partibus scripture probari, ut patet per quartam regulam huius capituli. Et si omnia hec simul concurrunt, talis sensus secure a scriptura eruitur et ipsum scriptura continet et secundum sensum illum recte exponitur. Quando autem scriptura contineat sensum historicum, dictum est in prima regula huius capituli.

Et hec de sensibus sacre scripture pro nunc dicta breviter sufficiant.

Explicit tractatus de sensibus sacre scripture editus a fratre Philippo Riboti, magistro in sacra pagina, ordinis fratrum beate Marie de Monte Carmeli.

1124 actoris

1136 mysticum seu *in marg* 1146 sacre scripture *interlin*

TAULA DE MOTIS

- a* 24, 31, 36, 43, 94, 159, 256, 296, 303, 350, 397, 407, 416, 675, 696, 773, 774, 776, 783, 794, 798, 810, 820, 821, 827, 872, 966, 1016, 1077, 1089, 1150, 1156
ab 53, 252, 278, 312, 323, 326, 333, 389, 408, 472, 762, 767, 771, 775, 778, 1097, 1109, 1122, 1135, 1145, 1146
(abeo) *abiero* 445; *abierunt*, 391, 436, 472
Abraham 170, 175, 178
abs 622, 645
(abscido) *abscidere* 629; *abscidit* 628
(abscondo) *abscondit* 962
absque 763, 772, 776
(abstinentia) *abstinentiam* 497
absurde 372
absurdus 941
(abundans) *abundantius* 40-41
ac 247, 264, 458, 869, 890, 911, 1002, 1104, 1132
(accipio) *accepit* 157; *acceptandus* 835, 854; *accipere* 114, 118, 961; *acciperentur* 809; *accipiam* 446; *accipiatur* 940; *accipitur* 222, 532
(actio) *actiones* 262
(acutus) *acutissimis* 69, 235
ad 3, 13, 14, 18, 31, 35, 43, 44, 46, 60, 62, 64, 111, 131, 139, 142, 147, 152, 158, 161, 165, 174, 176, 177, 200, 204, 208, 219, 220, 221, 226, 227, 228, 229, 242, 243, 249, 256, 294, 303, 305, 312, 314, 317, 330, 330, 336, 339, 342, 364, 366, 387, 397, 404, 408, 409, 422, 427, 433, 446, 464, 465, 473, 474, 483, 484, 492, 501, 502, 504, 556, 626, 566, 642, 645, 656, 660, 676, 688, 690, 699, 705, 707, 712, 716, 717, 764, 788, 811, 815, 858, 859, 860, 861, 879, 916, 918, 919, 924, 940, 965, 1004, 1010, 1017, 1038, 1046, 1062
(addo) *addere* 990; *addidit* 133-134; *additi* 557; *additis* 567; *additum* 331; *additur* 328, 1097, 1109; *additus* 642
adduco 390
adhuc 309, 467, 594
(adimpleo) *adimpleretur* 158
(admiratio) *admiratione* 239
(admitto) *admissa* 1011; *admittendi* 738; *admittere* 1065; *admitteretur* 873, 924, 925; *admitti* 1042, 1064
(adoro) *adorando* 483; *adoraverunt* 395, 398, 454, 484
(adventus) *adventu* 167
(affatus) *affatibus* 826
(affectus) *affectu* 625
(affirmo) *affirmandum* 928; *affirmantur* 938; *affirmaretur* 927
Agar 171, 173
(aggravo) *aggravat* 20
(aggreddior) *agreditur* 742
(agnosco) *agnoscimus* 1025
(agnus) *agni* 139; *agno* 148
(ago) *actum* 903; *agenda* 212, 226, 227; *agendis* 288, 308, 421, 462, 635; *agere* 482; *agitur* 348
(aio) *ait* 25, 27, 33, 54, 64, 94, 119, 122, 164, 236, 243, 253, 262, 277, 321, 438, 487, 589, 620, 625, 626, 627, 696, 708, 712, 718, 722, 747, 749, 764, 785, 788, 812, 823, 825, 829, 831, 868, 888, 902, 906, 916, 940, 961, 995, 1003, 1010, 1015, 1038, 1053, 1058, 1076, 1131
alibi 40, 41, 1056
(alienus) *aliena* 324; *alienum* 323, 1047
alioquin 873, 1001
(aliquis) *alicui* 58, 756, 781; *alicuius* 60, *aliqua* 743, 853, 952, 1031, 1034, 1042, 1050, 1135, 1142, 1146, 1147; *alique* 1117; *aliquem* 668, 1001; *aliquibus* 583, 584, 673, 730, 760; *aliquid* 92, 247, 339, 496, 667, 767, 874; *aliquo* 341, 879, 941; *aliquod* 591, 765, 1085; *aliquos* 251
aliter 318, 430, 467, 571, 994, 1044
aliunde 987, 1037, 1038, 1057
alius 101, 106, 136, 187, 1129; *alia* 626, 725, 878, 886, 912, 972, 977, 1024, 1051; *alii* 325, 662, 1006; *aliis* 166, 288, 577, 729, 762, 768, 775, 778, 934, 1024, 1030, 1037, 1041, 1043, 1057, 1082, 1093, 1097, 1109, 1113, 1118, 1121, 1122, 1126, 1148; *alio* 198, 289, 887, 1147; *alios* 557, 567, 572, 790, 1113; *aliud* 198, 322, 324, 325, 329, 336, 609, 611, 889, 963, 1022, 1025, 1076, 1088, 1089; *alium* 79, 149, 163, 172, 177, 242, 249, 354, 358, 367, 598, 605, 614, 617

- (allego) *allegata* 932, 1128, 1131; *allegatis* 784
allegoria 198, 321, 323, 335, 344; *allegoriam* 182, 184, 325, 334; *allegorie* 960
allegorice 203, 520, 523, 525, 526, 528, 529, 530, 531, 731, 818
allegoricus 194, 217, 220, 299, 337, 344, 365, 416, 429, 463, 502, 508, 723; *allegorici* 369, 428, 633; *allegorico* 327, 363; *allegoricum* 177, 210-211, 300, 332, 377, 539, 551, 553, 554, 562, 563, 564, 571, 584, 634, 689, 702, 716, 1136-1137
alleon 323
(alter) *altera* 53; *alteri* 54, 59, 62, 898; *alterius* 911
altitudo 68; *altitudinem* 12, 18
(altus) *altissimis* 26-27
(ambo) *ambe* 880
(ambulo) *ambulatur* 1067
amen 97
(amicus) *amictibus* 263
amicus 644, 647; *amicum* 640
(amitto) *amittere* 643; *amittit* 964
an 508
ana 313
anagogia 200, 311, 312, 319; *anagogiam* 205, 334
anagogice 519, 522, 524, 526, 527, 528, 530, 531, 730
anagogicus 195, 216, 220, 230, 315, 319, 326, 329, 366-367, 425, 464, 500, 508-509, 700; *anagogici* 369, 424, 633; *anagogico* 363; *anagogicum* 210, 300, 375-376, 538, 550, 552, 554, 561, 562, 564, 570-571, 583, 635, 674, 691, 714, 1136
ancilla 171, 179; *ancillam* 175; *ancille* 175
(anhelo) *anhelat* 204
(anima) *animam* 20, 204; *animas* 865; *anime* 303, 307, 347, 352, 357, 374, 504
animalis 27, 28
(annosus) *annosissimis* 68-69
(annuntio) *annuntiant* 55-56
ante 353, 358, 1113
(antecedo) *antecedebat* 392, 441-442; *antecedit* 476; *antecesserit* 444
antequam 110, 478
(antiquus) *antiqui* 330
(aperio) *aperiri* 1060
aperte 335
(aperitus) *apertioribus* 1054; *apertis* 395, 412, 455, 484; *apertissima* 833; *apertius* 995
Apocalypsis 434, 438, 459
apostolus 28, 717, 1003; *apostoli* 56, 917, 993, 994; *apostolorum* 108, 186; *apostolum* 169
(appareo) *appareat* 912, 1061; *apparens* 223, 224; *appareret* 802-803, 804; *apparet* 883, 885; *apparuerit* 248, 1074, 1102
(appello) *appellantur* 789
(appeto) *appetant* 1076; *appetentium* 904; *appetit* 963
(applico) *applicare* 90
(apto) *aptant* 918
apud 279, 892
ara 495
(arcanus) *arcanorum* 218
(archidiaconus) *archidiacono* 7
(ardens) *ardentius* 266
(argumentum) *argumenta* 832
(armo) *armatur* 720
(ascendo) *ascende* 48; *ascenderit* 46
(aspicio) *aspicitur* 1022
(asequor) *asequi* 964
(assero) *asserunt* 936
(assiduitas) *assiduitate* 1019
(assiduus) *assiduo* 1023
(asigno) *assignans* 243
(assumo) *assumite* 718; *assumpsit* 15
(assumptio) *assumptione* 608
at 705
atque 766, 861, 862
attente 465-466
(attestor) *attestante* 487
(atingo) *attingit* 601
(attribuo) *attribuendo* 455; *atribuendum* 94; *attribuere* 932
auctor 1000, 1005, 1007, 1013, 1112; *auctorem* 790; *auctoribus* 1002, 1009; *auctoris* 658, 661, 1081, 1096, 1108, 1115, 1120, 1121, 1124
auctoritas 824, 830; *auctoritate* 747, 1048-1049, 1128, 1131; *auctoritatem* 1039; *auctoritatis* 769, 770, 772, 775, 777, 779, 1011-1012
(audio) *audiamus* 825-826; *audiat* 122, 123; *audiendi* 122, 123; *audiri* 626; *audissent* 391, 436, 470; *audiunt* 437
(auditor) *auditorem* 992
(augeo) *augendam* 642
Augustinus 64, 243, 253, 261, 321, 764, 788, 812, 823, 829, 867, 906, 939,

- 1010, 1052, 1058, 1065, 1128, 1130;
Augustini 639; Augustino 37; Augustinum 207, 608, 640, 741, 841, 856, 988 1071, 1083, 1098
- (auris) aures 122, 123
aurum 396, 413, 456, 486, 493; auro 487
aut 223, 224, 226, 228, 229, 508, 533, 534, 544, 870, 871, 934, 936, 1136
autem 23, 25, 30, 36, 49, 78, 119, 128, 134, 143, 180, 196, 214, 220, 222, 232, 251, 294, 311, 325, 384, 393, 416, 447, 460, 475, 478, 488, 499, 532, 543, 559, 569, 577, 590, 619, 673, 709, 716, 725, 729, 767, 770, 791, 820, 838, 852, 854, 883, 894, 896, 909, 925, 981, 1026, 1054, 1089, 1092, 1102, 1104, 1105, 1120, 1124, 1129, 1133, 1151
(auxilium) auxilio 707, 710
- (*baptisma*) baptisate 441, 475
(baptisum) baptismo 831
baptista 113, 129, 133, 777
(beatifico) beatificantur 449
(beatitudo) beatitudinem 436-437, 645
beatus 63, 64; beate 8, 609, 1157; beati 437, 440, 447; beato 37; beatos 444; beatum 137, 150
Beda 206; Bedam 196
bene 41, 140, 505, 754
(beneficium) beneficia 871
(Bertrandus) Bertrando 6
(bisuldunensis) bisuldunensi 7
(bonitas) bonitatem 219
(bonus) bonis 477, 697; bono 688; bonum 351, 484; melius 234, 241, 259, 1096, 1108
(brachium) brachia 943
(brevis) brevi 75
breviter 386, 1154
- cacumen* 14
(caligo) caliginem 254
(canonicus) canonici 789
capacitas 830
capere 1049; capientibus 708
capitulum 100, 140, 188, 270, 381, 510, 734, 943; capitula 78; capituli 146, 971, 972, 973, 1120, 1123, 1127, 1129, 1138, 1139, 1140, 1141-1142, 1143, 1145, 1149, 1153; capitulo 17, 19-20, 28, 33, 38, 47, 81, 82, 84, 86, 88, 90, 109-110, 114, 121-122, 125, 138, 142, 151, 153-154, 156, 170, 172, 178, 208, 236, 253, 284, 299, 308-309, 318, 342, 356, 361, 369, 371, 384, 391, 401-402, 419, 424, 428, 435, 437, 439, 445, 450, 459, 468, 542, 546, 572, 576-577, 589, 616, 618, 621, 633-634, 650, 684, 703, 718, 737, 746, 749, 752, 753, 757, 807, 807-808, 812, 823, 829, 842, 851, 868, 888, 893, 896, 906, 917, 929, 939, 946, 958, 961, 1003, 1015, 1033, 1044, 1052, 1059, 1075, 1084, 1118
(captio) captione 704
caritas 848; caritatem 846, 861; caritati 1139-1140
(Carmelus) Carmeli 8, 1158
(carnalis) carnalium 18
(caro) carnis 491, 495, 497; carnem 180
(catholicus) catholicam 409, 414; catholicis 1073-1074, 1101
(celestis) celeste 434, 496; celestem 452; celestia 312; celestibus 200, 421; celestium 205
celum 813, 815; celi 816; celis 23, 442
(censeo) censemus 699
(centesimus) centesimo 675, 814
centum 707
(ceremonialis) ceremonialibus 984
(cerno) cernimus 1019-1020
certe 27, 1103
(certo) certantibus 492
(certus) certa 744; certis 1060; certum 1074, 1102
(ceterus) ceteris 388
(christianus) christiana 38, 253, 841, 857, 939, 1052, 1059, 1075, 1084
Christus 112, 118, 131, 409, 443, 444, 589, 593, 597, 605, 620, 706, 722, 755, 784; Christi 135, 167, 218, 405, 406, 407, 448, 590, 704, 758, 787, 899, 905; Christo 6, 141, 147, 148, 156, 161, 162, 340, 449, 492, 591, 686, 754, 774, 785, 935; Christum 15, 107, 109, 126, 166, 186, 410, 438, 448, 451, 473, 586, 683, 685, 893
Chrysostomus 627, 708, 712
circa 346, 372
circumstantia 1103, 1104, 1124, 1132; circumstantiis 899, 908, 909-910, 913, 976-977, 1097, 1109, 1122, 1143-1144;
civitas 203; civitate 746, 868
(clamo) clamantium 905

- clare 951, 1030, 1052, 1098
 (claritas) claritate 494
 clarus 397; claram 452; claris 994; clarius
 995; clarum 351, 976
 (coapto) coaptet 234
 (cogitatio) cogitationes 495, 1021
 (cogiro) cogitantem 21
 (cognitio) cognitionem 1077
 (cognosco) cognita 407, 667; cognoscant
 450-451; cognoscas 859; cognoscendum
 860; cognoscere 279; cognosci 508, 780
 (coinquino) coinquinare 604; coinquinarent
 588; coinquinari 602; coinquinat 590,
 601
 (collatio) collationis 618; collationum 615
 (colligo) colligimus 1024
 (colloco) collocamus 700; collocet 679
 (collocutio) collocutionis 1023
 (colloquium) colloquii 1021
 (combinare) combinari 556, 566
 (commendo) commendantur 265
 (comminuo) comminuetis 145
 communis 290
 communiter 192, 288
 (comparatio) comparatione 35, 454
 (competere) competit 679, 681
 complexio 667
 (concipio) concepit 246-247
 (concludo) concludit 809
 (concordo) concordat 1104, 1106
 (concurro) concurrunt 1149-1150
 (condivido) dividunt 333
 (confero) collata 889
 (confessio) confessionem 457; confessionum
 751, 819
 (confido) confidentibus 2- 3
 (confirmo) confirmetis 1049
 (confringo) confringetis 138-139, 146
 (confundo) confundunt 331; confunduntur
 289
 (congruo) congruens 891-892; congruere
 1087
 (congruus) congrua 1093; congruam 1091,
 1092
 (coniugatus) coniugatorum 433
 (coniungo) coniungimur 1023
 (conscendo) conscendere 13, 14, 31
 conscientia 477, 479; conscientis 456, 485
 (conscribo) conscribebat 279; conscripta 766,
 1077
 (consensus) consensu 906
 (consentio) consentiendo 471
 consequenter 24, 182, 191, 1065
 (consequor) consequens 653, 882, 1014; con-
 sequenti 273; consequi 695
 (considero) considerantes 372; consideranti
 422-423, 462-463; considerantibus 104;
 considerare 1137
 consiliarius 644; consiliarium 640
 (conspicuo) conspectu 490, 493-494
 (conspicio) conspicietis 891
 (consto) constabat 115-116; constat 1105
 consuetudo 1065-1066
 (consummo) consummaverit 70
 (consurgo) consurgens 157
 (contemno) contemnitur 1040
 (contemplo) contemplandum 387
 (contineo) contenta 720; contentus 1034; con-
 tineat 244, 536, 537, 538, 539, 543,
 547, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 561,
 562, 563, 564, 569, 570, 586, 1152; con-
 tineatur 359, 417, 460, 500, 1036, 1051;
 continentium 433; continentur 636; con-
 tinere 545; contineret 1147; continet 85,
 190, 232, 240, 250, 258- 259, 269, 282,
 286, 296, 353, 382, 507, 533, 544, 559,
 581, 612, 614, 624, 630, 634, 999-1000,
 1014, 1150-1151; continetur 277, 400,
 1031-1032, 1034-1035, 1050
 (contingo) contingat 69-70
 (continuus) continuum 457
 contra 241, 247, 261, 334, 371, 374, 376,
 650, 720, 749, 753, 831, 989, 993,
 1057
 (contradico) contradicunt 1016
 (contrarietas) contrarietatem 1016
 (contrarior) contrariatur 805, 821
 contrarius 872, 951, 954, 955, 975, 979,
 1138-1139; contraria 801; contrariam
 828; contrarium 804, 816, 818
 (conveniens) convenientius 75
 convenienter 709, 710-711
 (convenientia) convenientiam 912
 (convenio) convenire 889, 1082, 1126; con-
 venit 1097, 1109, 1122; conveniens 245
 conversio 304
 conversus 304; converso 286, 289
 convertibilis 688, 716
 (convertio) convertatur 504; convertens 865;
 convertit 303; convertitur 306
 (convinco) convincit 684, 825; convincitur
 781
 cor 604; corda 866, 1020; corde 30, 617; cor-
 dis 123, 495, 1018

- (corinthius) corinthiorum 28
 (corporalis) corporalibus 935
 corporaliter 442
 corpus 20, 623, 648, 759
 (corrumpo) corrumpitur 20
 (credo) credam 790; credantur 779, credenda 226, 228, 229, 502; credendis 316, 317, 338, 632; credendum 336; credentibus 587; crederetur 751; credi 765; credimus 1078-1079
 (crucifigo) crucifige 905; crucifigeretur 897; crucifixerunt 894, 902; crucifixum 893, 895
 (crucifixio) crucifixionem 905; crucifixionis 899, 903
 (crus) crura 144
 culmen 36, 44
 cum 9, 14, 22, 36, 40, 60, 64, 70, 96, 131, 133, 143, 173, 174, 176, 213, 242, 260, 261, 339, 359, 391, 394, 410, 411, 417, 420, 426, 436, 453, 460, 462, 463, 464, 470, 471, 476, 482, 499, 500, 502, 504, 600, 631, 635, 669, 671, 677, 680, 689, 690, 698, 706, 710, 714, 715, 742, 773, 775, 804, 911, 912, 914, 930, 931, 933, 935, 940, 962, 977, 986, 987, 1018, 1021, 1072, 1096, 1099, 1103, 1106, 1121, 1124
 (cupiditas) cupiditate 69; cupiditatem 862
 cupidus 31
 (*damno*) damnatur 39
 David 439
 de 4, 6, 8, 26, 38, 76, 99, 112, 113, 118, 129, 131, 139, 141, 147, 148, 152, 156, 161, 162, 166, 171, 172, 179, 180, 189, 199, 200, 228, 229, 243, 253, 274, 275, 284, 287, 288, 300, 307, 308, 314, 316, 318, 338, 339, 340, 341, 342, 347, 348, 349, 352, 356, 362, 364, 365, 374, 375, 377, 397, 404, 421, 422, 426, 427, 431, 462, 463, 464, 465, 468, 482, 483, 491, 501, 502, 508, 576, 577, 579, 608, 615, 625, 632, 635, 641, 652, 658, 661, 676, 682, 686, 689, 690, 713, 714, 722, 735, 741, 746, 758, 778, 816, 825, 831, 841, 851, 856, 868, 883, 884, 892, 898, 906, 915, 922, 926, 927, 928, 929, 934, 937, 938, 939, 944, 947, 970, 976, 992, 1002, 1009, 1039, 1043, 1052, 1055, 1059, 1073, 1075, 1083, 1100, 1115, 1119, 1154, 1156, 1157
 (debeo) debeat 814, 952, 954, 979, 997, 1042; debeatur 1035; debemus 990; debent 482, 485; debet 45, 347, 357, 360, 364, 366, 625, 670, 672, 744, 987, 1029, 1064, 1137; debetis 1048; debitos 90
 decem 558, 567
 (decimus) decimo 125, 142, 170, 444, 450, 526, 529, 530, 531, 589, 746, 752, 819, 864, 893, 895, 957, 1003
 (decipio) decepti 1116
 (declaro) declarans 63; declaratum 731-732; declaratur 137, 150, 169, 416-417
 (declino) declina 350
 (decretum) decretis 1044
 (deduco) deduci 368, 1043
 (defectus) defectui 93
 (defendo) defendatur 241; defenditur 247
 (defero) deferre 789
 (deitas) deitatem 443
 (Demetrias) Demetriadem 1039
 (demoniacus) demoniace 629
 demonium 755, 756, 785, 786
 (demonstro) demonstrat 121
 (densus) densissimam 254
 (depravo) depravare 919
 (deprehendo) deprehendatur 951
 (deprimo)deprimit 21
 (descendo) descendit 95, 1098, 1110, 1123
 (describo) describitur 82-83; describuntur 271; descripsi 290
 descriptio 290; descriptione 355, 368, 632-633; descriptionem 361, 401, 419, 423, 427-428
 (desero) deseratur 168; deserendus 953, 968
 desiderabilis 488
 desiderium 496, 903-904
 (desidero) desiderata 266; desiderent 992; desiderentur 266
 (designo) designatur 487
 (destino) destinandum 76
 (destituo) destitutus 24
 (destruo) destrui 891
 (desum) deese 745; deest 722
 (detergo) detergeret 1055
 Deus 2, 213, 432, 459, 677; Dei 29, 153, 220, 438, 473, 717, 719, 746, 836, 839, 846, 853, 855, 870, 975, 1078; Deo 25, 488, 676, 773, 930, 932, 933; Deum 152, 206, 431, 436, 451, 616, 685, 860
 dexter 621, 640, 642, 644; dexteram 678, 697, 699, 930; dextris 675, 696; dextrum 643

- diabolus 15; diaboli 721; diabolo 476; diabololum 406, 468, 471
 (dialectica) dialecticam 822
 dico 128, 134, 192, 334, 656, 659, 665, 681, 1062; dicant 890; dicas 690; dicar 23, 600, 678, 811; dicendi 919; dicendo 118, 709, 711, 712, 1133; dicendum 301; dicens 114, 142, 156, 178, 182, 445, 893; dicente 449; dicentem 159, 197, 208, 609, 741-742, 842, 857, 958, 989, 1072, 1084, 1099; dicentes 458; dicere 323, 641, 692, 982; dicimus 754; dicit 154, 160, 314, 489, 492, 591, 751, 773, 786, 818, 824, 964, 991, 1088; dicitur 17, 42, 50, 73, 153, 154, 278, 296, 303, 305, 312, 322, 324, 431, 434, 437, 459, 469, 603, 881, 1045; dicta 67, 183, 254, 384, 650, 762, 768, 769, 771, 773, 774, 775, 776, 778, 782, 993, 1154; dicte 400; dicti 434; dictorum 231; dictum 50, 120, 140, 159, 229, 362, 595, 650, 816, 942, 1056, 1152; dicunt 126, 762, 763, 773, 813; dixerunt 704, 754; dixi 124, 669, 671; dixisse 757, 785-786, 787; dixisset 129; dixit 131, 174, 593, 675, 691, 692, 705
 dictio 324; dictiones 666; dictionum 283
 (dies) die 458; dies 110
 differentia 768; differentiam 291-292
 (difficilis) difficile 21
 (difficultas) difficultate 260, 963
 (dignitas) dignitatem 243-244; dignitatis 698
 (digno) dignantur 917
 (dignosco) dignoscatur 737, 946; dignoscere 1089; dignoscetur 797; dignoscitur 735
 (dignus) dignum 93
 dilectio 839, 843; dilectioni 835-836, 839, 853, 855, 975; dilectionis 642
 diligenter 112, 462, 503
 diligo 641; dilecto 641; diligendum 859; diliges 616
 directe 715
 (dirigo) directi 398; direxit 474; dirigatur 387, 490; dirigens 24-25; dirigit 473
 (discedo) discedendum 821, 822, 827
 (discerno) discernere 389; discerni 1070
 (discipulus) discipuli 128-129, 595, 704, 758, 787; discipulis 125-126, 590; discipulos 706
 (disco) didicerit 39; didici 789; didicit 40; discendi 69; discentibus 264
 (discordo) discordant 810
 (discutio) discuti 1104, 1124, 1132
 (disingo) disiuuncta 57
 (dissideo) dissidunt 1016
 (distillo) distillaverunt 493
 (distinguo) distinctum 78; distinguitur 334, 374, 376; distinguntur 327
 (diversus) diverse 911; diversis 245, 515; diversum 743
 dives 958
 (divido) dividitur 299
 divinus 236; divina 57, 201, 246, 741, 748, 824, 826, 930; divinam 679, 683, 1076; divinarum 842; divinas 61, 844, 990, 1066; divine 990; divinis 826, 987, 1045; divino 857; divinos 1072, 1099; divinum 455
 (divinitas) divinitate 407
 divinitus 255
 (divitia) divitias 35
 (do) dande 946; dandum 385; dantur 88; dare 579, 692; datum 95, 576; datur 1082; datus 33; dederis 26; dedit 693
 (doceo) doceat 632; docentes 88, 90; docere 45; doceri 1087; docet 112, 141, 155, 1127, 1134; docuit 117
 (doctor) doctores 192, 291, 330, 332; doctori 47
 doctrina 38, 253, 723, 841, 857, 863, 939, 1052, 1059, 1075, 1083; doctrinam 108, 135, 186, 1004
 (documentum) documentis 814; documento 818
 Dominus 154, 458, 675, 693, 694, 773; Domine 704; Domini 111, 121, 864, 865, 866, 867; Domino 6, 159, 496, 675, 693; Dominum 47, 616
 (domus) domum 394, 409, 452, 481
 (donatista) donatistas 831
 donum 95; dona 871
 (dormio) dormientibus 758, 787
 (dualitas) dualitate 555, 556
 (dubito) dubitamus 748; dubitandum 255; dubitari 814
 dubium 725
 (duco) ducimur 201; ducit, 312, 315; duxi 35
 ductio 313, 313-314
 ductivus 217
 dum 247, 392, 408, 442, 477, 889, 890, 1016, 1024
 dumtaxat 584, 702, 731

- duo 183, 233, 251, 704, 719, 721, 1085;
 due 879; duobus 708, 719, 1118; duos
 178, 544, 547
 duodecimi 146; duodecimo 138, 528; duo-
 decimum 140
 dupliciter 226, 228, 657
- e* 286, 289
 ecce 110, 130, 136, 145, 160, 175, 391,
 440, 474, 704, 721
 ecclesia 229, 230, 340, 375, 377, 411, 491,
 503, 720, 721-722; ecclesiam 203, 317,
 336-337, 339, 364, 366, 409, 422, 427,
 464, 465, 502, 690; ecclesie 7, 218, 481,
 722, 825
 (edifico) edificet 845
 (edissero) edissere 592
 (edo) editus 1156
 (edomo) edomandam 256
 ego 110, 130, 136, 439, 447, 831; me 34;
 mihi 33, 697, 727, 764; nos 747, 754,
 890, 892; nobis 283, 307, 316, 338,
 352, 592, 651, 668, 699, 766, 891;
 nobiscum 843
 (egoipse) meipsum 446-447
 (egyptius) egyptie 173
 (Egyptus) Egypto 151, 153, 155, 159, 165;
 Egyptum 158
 (elevo) elevatis 44
 Elias 115, 116, 118, 127, 128, 132, 134;
 Elia 112, 131; Eliam 110, 117, 120,
 124, 126
 (eligo) eligamus 1074, 1101, 1133
 (eloquium) eloquia 57; eloquii 959; eloquio
 1021
 (emitto) emittitur 600
 enim 29, 32, 51, 57, 109, 138, 144, 166,
 183, 286, 370, 397, 443, 595, 622, 629,
 641, 646, 650, 699, 706, 717, 879, 895,
 1019, 1024, 1047, 1055, 1058, 1066
 (numero) enumerantur 81; enumerata 977
 enuntiativus 218
 (ephesius) Ephesios 718
 epistola 64, 764, 788, 916, 1010, 1038
 equalis 697, 770, 775; equalem 695; equales
 699
 equalitas 698
 ergo 42, 213, 275, 281, 302, 306, 315, 337,
 493, 542, 585, 605, 614, 643, 669, 692,
 712, 719, 721, 756, 760, 771, 796, 805,
 809, 839, 872, 881, 896, 914, 928, 955,
 977, 997, 1005, 1012, 1034, 1035, 1040
 (erro) errare 1089; errasse 790; erraverunt
 372
 (error) errore 646, 1116
 (erudio) erudiri 31
 (eruo) erue 621, 645; eruere 1135-1136; erui
 626, 1146; eruisse 1092; eruitur 1055,
 1060, 1093, 1150; eruuntur 1073,
 1100-1101
 (esca) esce 587
 (estimo) estimandum 1115; estimantes 22;
 estimantibus 590; estimaverunt 1116
 et 2, 16, 20, 21, 22, 26, 27, 29, 30, 33,
 34, 35, 40, 52, 56, 58, 62, 72, 95, 96,
 102, 106, 109, 111, 125, 127, 132,
 134, 141, 144, 147, 155, 157, 158,
 166, 167, 171, 175, 179, 185, 186,
 187, 189, 192, 194, 195, 200, 203,
 214, 215, 218, 223, 224, 225, 229,
 230, 235, 238, 242, 252, 256, 259,
 260, 263, 264, 268, 269, 271, 274,
 277, 280, 286, 289, 290, 293, 296,
 298, 299, 300, 303, 304, 309, 312,
 313, 317, 319, 322, 323, 324, 326,
 329, 330, 334, 344, 350, 351, 353,
 362, 363, 372, 375, 376, 379, 386,
 389, 390, 391, 394, 395, 396, 398,
 400, 408, 412, 413, 414, 426, 433,
 439, 440, 445, 446, 447, 449, 451,
 453, 455, 456, 474, 475, 481, 483,
 484, 486, 506, 507, 521, 522, 523,
 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530,
 531, 542, 549, 550, 551, 552, 553,
 554, 556, 561, 562, 563, 564, 567,
 571, 574, 576, 577, 580, 598, 599,
 600, 611, 622, 627, 629, 637, 645,
 653, 659, 665, 668, 671, 680, 687,
 694, 698, 700, 704, 718, 723, 731,
 738, 744, 746, 748, 751, 755, 757,
 758, 759, 773, 774, 777, 786, 825,
 826, 831, 837, 838, 839, 841, 842,
 843, 846, 847, 860, 862, 867, 882,
 894, 897, 904, 905, 915, 919, 930,
 931, 934, 935, 937, 959, 960, 964,
 968, 976, 982, 990, 992, 1014, 1017,
 1020, 1035, 1037, 1041, 1047, 1053,
 1069, 1073, 1075, 1078, 1088, 1094,
 1097, 1101, 1103, 1109, 1113, 1118,
 1119, 1122, 1124, 1125, 1127, 1149,
 1150, 1151, 1154
 etc 131, 136, 155, 161, 165, 184, 607, 617,
 631, 654, 661, 670, 787, 958, 1094
 etenim 628

- (eternus) eterna 209, 450; eternam 204, 449
 (ethica) ethicam 414
 (ethicus) ethicorum 881
 etiam 55, 68, 73, 116, 240, 250, 258, 376,
 420, 421, 631, 679, 687, 713, 715, 774,
 811, 827, 828, 933, 969, 971, 1021,
 1061, 1085, 1091, 1135
 etsi 57, 745, 831
 Etymologiarum 278
 evangelista 165, 776; evangelistam 137-138;
 evangelistarum 906; evangeliste 774
 evangelium 56; evangelii 142, 156, 587
 (evangelizo) evangelizas 48
 evidententer 801, 803, 804, 821
 ex 130, 145, 151, 152, 155, 159, 161, 162,
 165, 198, 248, 355, 368, 378, 432,
 617, 630, 631, 632, 652, 728, 731,
 762, 763, 781, 833, 899, 913, 966,
 987, 1023, 1024, 1029, 1030, 1037,
 1041, 1043, 1048, 1049, 1051, 1057,
 1063, 1082, 1084, 1087, 1093, 1106,
 1126, 1148
 (excelsus) excelsis 316, 464-465, 501, 690,
 714-715; excelsum 15- 16, 48
 exemplariter 382
 exemplum 284, 308, 318, 342, 385, 387,
 576, 615, 851, 892, 929, 1043; exempla
 578, 579, 725; exemplo 84, 506, 646
 (exerceo) exercent 263; exercet 237
 (exercito) exercitet 259
 (exhibeo) exhibet 56, 104
 (exilis) exilem 74
 (extinguo) extinguendam 862
 extra 39
 extraneus 1026; extraneum 1047, 1048
 extrinsece 103
 extrinsecus 603, 1047
 (exuo) exutus 30
 Ezechielis 54
- facies* 1022; facie 205, 223, 224, 283, 305,
 716, 727; faciem 1019
 (facilis) facile 257, 745, 1024; facilius 247,
 387
 (facilitas) facilitate 1040
 (facio) fac 351; faciunt 291; facta 144, 211,
 783
 (fallo) fallere 1008
 (falsitas) falsitate 763, 772, 776
 falsus 794, 797, 882, 951, 953, 955, 969,
 979, 1137; falsa 241, 377, 750, 755,
 782, 797, 803, 804; falsam 925, 927;
 falsissimum 748; falso 974; falsum 248,
 740, 756, 759, 760, 782, 784, 795-796
 (fames) fami 1054
 (familiaris) familiari 1020
 (familiaritas) familiaritate 1024
 fastidium 252; fastidia 1055; fastidio 256
 (Faustus) Faustum 749
 (fecundus) fecunda 234
 fere 1050, 1055
 (fio) fiant 385, 996
 fidelis 204; fidele 865
 fideliter 2
 fides 750, 847, 1105, 1133; fide 744, 1104,
 1106; fidei 858, 860, 1074, 1091, 1093,
 1101; fidem 64, 405, 410, 414, 440
 (figo) figens 1130
 figura 816; figure 813, 817; figuris 262
 (figuro) figuratum 859; figuratur 491
 filius 153, 154, 175, 698; filiis 404; Filio 96,
 174, 176, 679, 682, 692, 694; filios
 178, 469; filium 151, 160, 171, 172,
 173, 175, 221, 676, 679, 695
 finis 838, 843; fine 964, 1072, 1088, 1099;
 finem 60, 62; fini 837
 (firmus) firmissime 790
 (flagitiosus) flagitiosum 869
 (flagrans) flagrantissimis 69
 (flecto) flectitur 52
 foris 963
 (formido) formidant 643
 forte 287, 913, 941, 995, 1062
 (frango) frangerunt 143
 frater 7; fratre 1156; fratrum 8, 1157
 frequenter 104
 fructus 1090
 (fruor) frui 844; fruimur 843
 (fulcio) fulti 747
 (furor) furati 758
- (galate)* Galatas 177
 Gaudeo gavisus 393, 448, 479
 (gaudium) gaudio 393, 448, 479
 (gehenna) gehennam 623, 649
 (geminus) geminam 846
 generaliter 325
 (generatio) generatione 691; generationem
 692, 693, 695
 (genero) generans 184; generat 283, 668
 (Genesis) Genesios 170, 181, 197; Genesim
 208, 812, 823, 829, 1071, 1088, 1099
 (gens) gentes 408; gentium 167, 433
 (gentilis) gentilem 404; gentili 341, 426

- genus 82, 439, 919; genera 81, 193
 (gero) gestarum 276; gestas 198, 287
 Gerundensis 7
 gladius 717; gladii 704-705, 707, 711, 719,
 721; gladiis 706, 709, 710, 713, 720;
 gladium 718
 gloria 96; gloriam 16
 glossa 54 196, 403, 415, 416, 592, 594,
 625, 626
 gogos 313
 gore 323
 (grandis) grande 918
 gratia 202, 350; gratiam 473; gratias 482
 grece 278, 297
 Gregorius 235, 486, 806, 887, 1014;
 Gregorium 957
 (gusto) gustarentur 588
 habeo 75; habeat 285, 298, 656, 657, 664,
 674, 702, 934; habeatur 242; habebimus
 558; habemus 542, 557, 567, 568;
 habens 999
 habent 458, 1117, 1119; habentis 1007,
 1012; habentur 807
 habere 249, 912, 930; haberi 765; habes
 647, 755, 786, 929
 habet 70, 122, 123, 238, 515, 573, 583,
 609, 610, 611, 654, 659, 670, 677, 678,
 687, 689, 690, 698, 713, 715, 716,
 1040, 1090; habetur 390, 703; habuerit
 784; habuerunt 176; habuit 170, 172,
 179, 756, 1070, 1112
 heres 175
 Herodes 406, 430, 467; Herode 472, 476;
 Herodi 470; Herodis 158
 hic 39, 41, 348, 400, 705, 721, 726, 977;
 hac 166, 448, 661; hanc 111, 160, 242,
 260, 373, 685, 811; hec 49, 144, 154,
 165, 176, 183, 206, 342, 351, 414, 440,
 450, 503, 653, 669, 676, 681, 686, 741,
 755, 773, 809, 847, 861, 936, 973,
 1065, 1071, 1083, 1098, 1149, 1154;
 hii 288; hiiis 130, 201, 254, 265, 422,
 427, 630, 731, 832, 833, 1145; hoc 19,
 55, 56, 69, 92, 94, 117, 119, 137, 150,
 164, 196, 207, 222, 225, 228, 247, 259,
 284, 308, 318, 330, 342, 355, 361, 369,
 385, 390, 436, 475, 534, 543, 547, 559,
 569, 588, 615, 625, 656, 670, 672, 697,
 737, 759, 781, 813, 823, 851, 891, 892,
 902, 929, 941, 946, 963, 964, 995,
 1036, 1043, 1062, 1070, 1102; horum
 222, 341, 532, 761; hos 330, 699, 1129;
 huic 839, 1022; huius 35, 74, 284, 396,
 830, 1120, 1123, 1127, 1129, 1149,
 1153; hunc 353, 668, 789, 1111, 1127
 Hieronymus 119, 164, 915, 1038;
 Hieronymum 764, 788, 1010
 hinc 45, 235, 252, 717, 764, 788, 806, 887,
 915, 939, 1014, 1044
 historia 197, 274, 276, 278, 293, 747, 1022;
 historiam 181, 202, 279-280; historie
 167, 959, 961, 966
 historice 517, 521, 522, 523, 527, 528, 529,
 531, 729
 historicus 194, 216, 219, 225, 281, 285,
 286, 293, 360, 402, 420, 460, 499, 508,
 950, 952, 967, 969, 976, 978, 983, 986,
 1033;
 historici 361, 401, 419; historicum 101,
 106, 211, 290, 294, 536, 549, 550, 551,
 561, 562, 563, 570, 624, 981, 999,
 1005-1006, 1007, 1008, 1152
 (homicida) homicidarum 628
 homilia 486, 958, 990
 homo 24, 27, 28, 38, 71, 602, 686, 958;
 hominem 588, 590, 601, 603, 684;
 homines 643, 766, 1078; hominibus
 868-869; hominum 13, 17, 235, 245,
 1019
 honestas 859; honestatem 858; honestati
 851, 854, 872, 951, 954, 955, 974, 979,
 1141
 honor 96; honorem 455, 789; honoris 698
 honorifice 698
 hora 893, 894, 895, 896, 899, 904, 905
 horribilis 111
 hucusque 181
 (Hugo) Hugonem 275
 (humanus) humana 824; humananm 681,
 682; humani 830; humano 706-707,
 710
 (humilitas) humilitatem 1018
- Iacobus* 94
 iam 128, 133, 134, 143, 443, 650, 810
 ibi 64, 158, 184, 209, 612, 933
 ibidem 618
 idem 137, 150, 207, 308, 608, 751; eandem
 132; eodem 937
 ideo 240, 289, 333, 354, 360, 401, 427,
 632, 690, 791, 901, 931, 936
 idolatria 408
 igitur 74, 92, 293, 844, 1094
 ignis 934

- (ignotus) ignotorum 1019
 Ihesus 127, 478, 684; Ihesum 142, 157, 398, 451, 453, 480, 897
 ille 281, 295, 306, 315, 337, 347, 364, 651, 660, 665, 705, 835, 836, 923, 924, 974, 1029, 1061, 1069, 1070, 1082, 1086, 1096, 1108, 1113, 1119, 1121, 1125, 1137; illa 136, 354, 766, 905, 938, 1036, 1092; illam 34, 145, 155, 695; illi 29, 87, 792, 805, 813, 817, 914, 971; illis 751, 1055; illius 35, 138, 146, 215, 358, 360, 418, 494, 883, 884, 911, 1026, 1032; illo 877, 884, 886; illorum 82, 272, 769, 782, 783, 1077; illos 85, 1078; illud 92, 615, 814, 957, 995, 1106; illum 349, 367, 800, 1151
 illic 59
 (illudo) illudunt 471; illuserunt 470
 (illumino) illuminans 867
 (imus) ima 14; ime 45
 (imitor) imitandum 869
 (immaculatus) immaculata 863, 865
 (immineo) imminente 703
 immo 359, 694, 913, 1064
 immunis 1145
 (impedimentum) impedimento 645
 (impedio) impedit 979, 1103
 (impendo) impendendo 453
 impertinens 915
 (impleo) impleteretur 144-145
 (impono) imponere 59
 (imputo) imputandum 93
 in 2, 6, 10, 15, 22, 23, 30, 34, 35, 42, 52, 53, 54, 60, 64, 67, 68, 72, 75, 78, 79, 81, 82, 84, 86, 88, 90, 92, 93, 96, 101, 106, 116, 121, 124, 133, 136, 158, 166, 183, 184, 186, 189, 191, 196, 198, 199, 208, 214, 217, 232, 236, 238, 239, 240, 241, 243, 246, 250, 253, 260, 261, 269, 276, 282, 283, 285, 288, 295, 296, 298, 299, 305, 322, 327, 329, 355, 359, 361, 369, 370, 382, 384, 385, 388, 392, 400, 401, 407, 409, 410, 417, 419, 424, 428, 435, 436, 440, 441, 442, 448, 460, 475, 477, 478, 486, 488, 490, 493, 495, 500, 506, 507, 511, 513, 515, 516, 533, 540, 541, 546, 555, 556, 566, 571, 572, 576, 580, 581, 582, 583, 585, 589, 590, 592, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 606, 608, 610, 611, 614, 615, 619, 623, 636, 644, 648, 650, 659, 663, 665, 668, 669, 672, 673, 677, 678, 696, 697, 701, 714, 717, 719, 721, 726, 728, 729, 730, 733, 735, 737, 738, 741, 743, 747, 749, 751, 760, 764, 765, 767, 768, 782, 783, 788, 809, 810, 825, 831, 832, 835, 836, 840, 850, 853, 857, 863, 870, 877, 878, 879, 880, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 891, 898, 900, 902, 909, 916, 922, 923, 924, 926, 927, 928, 930, 931, 932, 936, 938, 944, 946, 947, 950, 953, 958, 959, 961, 964, 967, 970, 972, 973, 978, 980, 982, 983, 984, 991, 992, 997, 1000, 1006, 1010, 1011, 1012, 1021, 1026, 1029, 1031, 1032, 1033, 1034, 1035, 1036, 1038, 1042, 1044, 1045, 1050, 1051, 1069, 1071, 1072, 1081, 1088, 1099, 1111, 1118, 1120, 1128, 1129, 1130, 1131, 1134, 1142, 1146, 1152, 1157
 (incendo) incendimus 496; incenditur 489
 incensum 490
 (incertus) incerta 1091; incertum 1060
 (incipio) incipiet 71; incipit 3, 99
 (includo) includuntur 327
 inconcusse 740, 779, 878
 (inconcussus) inconcussa 744
 incongrue 1081
 (incongruus) incongrua 918
 incorporeus 678, 680, 931
 (increpo) increpans 593
 (indago) indagamus 1021; indagandi 512; indagandis 1111; indagandus 1113, 1125, 1129
 inde 16, 297, 814
 (indico) indicat 810
 (indignus) indignum 92
 (induco) inducta 726
 ineptus 915; inepto 88, 916
 (inferior) inferiora 43; inferiores 37
 (infidelis) infideles 241, 247
 infirmitas 825
 (infigo) infixus
 infra 997, 1017
 (ingenium) ingenii 830
 inhabitatio 21
 (inhereo) inherendum 832
 (inhonestus) inhonestum 863-864, 874
 (iniquus) inique 629
 initium 59, 62
 (innumerabilis) innumerabilia 759
 (inquiri) inquire 351
 (insidia) insidias 720
 (insinuo) insinuantur 870

- (instruo) instruebat 596-597
 intellectus 745-746; intellectibus 235, 245;
 intellectu 322, 329, 594; intellectum
 256, 259, 845; intellectuum 1073, 1100
 intelligentia 296, 593, 960, 1018; inte-
 lligentiam 298, 965, 1017
 (intelligo) intellexerunt 128; intellexisse
 845; intellexit 131, 712, 846, 903; inte-
 lligat 124; intelligenda 66, 162, 312,
 314, 636, 686, 729, 796, 800-801, 802,
 806, 850, 856, 877, 884, 885, 886, 887;
 intelligendam 19, 113, 141-142, 147,
 156, 161; intelligende 68; intelligendi
 61, 123, 516; intelligendorum 31-32,
 44, 46; intelligendum 362, 371, 937;
 intelligere 30, 248, 1062; intelligeretur
 117, 803; intelligi 575, 657, 664, 671,
 672, 705-706; intelligitis 598-599;
 intelligitur 139, 147, 152, 198, 325,
 397, 676
 intendo 579; intendat 1013; intenderet
 1009; intendit 1001, 1005, 1008
 (intentio) intentionem 811-812; intentioni
 837
 inter 291
 interdum 104, 106, 286, 782, 1063
 interior 224, 225; interius 714
 (interrogo) interrogantibus 125
 (intersum) interfuisset 280
 (intimo) intimant 1025; intimentur 209
 (intro) intrantes 394, 410, 452, 481; intrat
 589, 599, 606
 intrinsece 104
 intrinsecus 963
 (introeo) introiens 603; introit 604
 (intueor) intuenti 112, 140, 418, 466, 503,
 505, 632; intueri 209
 intus 892
 (inutilis) inutile 1092
 (invenio) invenerit 40, 260; invenerunt 394,
 398, 410, 452, 481; inveniat 93; inve-
 niantur 266; inveniet 41; invenimus 22;
 invenire 41, 246, 963, 1077; inveniri
 892; invenitur 39-40; inventa 942
 (investigo) investigabit 23; investigari 386;
 investigata 257; invicem 331, 333, 389,
 556, 566, 879
 (invideo) invident 264
 (invoco) invocavi 33-34
 (iocundus) iocundius 260, 266-267
 ipse 114, 118, 469, 777, 910, 953, 970; ipsa
 281, 307, 397, 631, 780, 810; ipsi 770,
 772, 779; ipsis 1049; ipsum 3, 9, 78,
 982, 1048, 1064, 1147, 1150
 ipsemet 443, 444
 is 280; earum 62, 63, 667, 845, 881; ei 16,
 52, 395, 413, 453, 455, 456, 471, 482,
 485, 704, 748, 816, 828, 954, 972,
 1142; eis 54, 591, 598, 757, 771, 775,
 787, 788, 810, 868, 897, 938, 939,
 1011, 1020; eius 12, 14, 46, 47, 144,
 157, 175, 340, 394, 412, 453, 454,
 482, 541, 546, 583, 591, 601, 604,
 658, 701, 733, 759, 760, 838, 1007,
 1013, 1023, 1025, 1027, 1082, 1128;
 eo 60, 93, 252, 327, 472; eorum 16,
 790, 1086; eos 291, 389, 392, 432,
 442, 477, 597, 710, 765, 1008; eum
 143, 395, 407, 454, 463, 466, 474,
 482, 484, 503, 505, 604, 622, 641,
 645, 708, 855, 894, 903, 986, 1043,
 1046, 1062, 1075, 1102; id 123, 174,
 199, 259, 297, 302, 305, 311, 314,
 335, 409, 411, 412, 413, 440, 455,
 457, 474, 476, 484, 644, 647, 648,
 692, 696, 721, 824, 1074, 1101, 1103,
 1105, 1132; iis 937
 Isaac 172, 174, 176
 (Isaias) Isaia 47
 Isidorus 277
 (Ismael) Ismaelem 171
 Israel 152, 155, 162
 iste 416, 460, 499; ista 67, 739, 948; istam
 592, 845; istarum 898; isti 485; isto
 119; istorum 831
 istorin 278
 ita 17, 43, 53, 60, 72, 104, 166, 214, 230,
 289, 309, 344, 362, 379, 444, 485, 506,
 567, 667, 687, 791, 792, 809, 845, 897,
 991, 1021, 1053
 itaque 846
 item 862
 iterum 446
 (iudaicus) iudaico 341, 426
 (iudeus) iudei 754; iudeis 587; iudeorum
 411-412, 904; iudeos 785
 (iungo) iungentibus 916; iungimur 1020
 (iustitia) iustitiae 866
 iuxta 811, 961
Jherusalem 202
 Job 468, 807, 811
 Johannes 114, 117, 141, 147, 776, 785, 894;
 Johanne 113, 118, 129, 133, 777;

- Johannem 120, 124, 137, 991; *Johannis* 444, 450, 753, 895, 900
Joseph 157, 411
Julianum 989
- (*labor*) *labore* 23
laboriose 962-963
(lateo) *lateat* 714; *latebant* 942; *latens* 224, 225; *latere* 590; *latet* 68, 1081, 1085, 1103, 1121, 1124
latenter 105, 336, 338
latine 279, 297
(laudo) *laudantur* 871
(laus) *laudem* 3; *laudis* 456
lector 387, 577, 742; *lectorem* 1016-1017; *lector* 252; *lectoris* 259
lego 791; *legendi* 1018; *legendo* 587; *legentes* 1076; *legentibus* 1001, 1005, 1008; *legentis* 1090; *legimus* 1072, 1075, 1099, 1102
leo 935
(letifico) *letificantes* 866
lex 55, 864; *lege* 340; *legem* 587; *legis* 842, 984
(liber) *libera* 173, 179, 180; *libri* 20, 33, 140, 146, 181; *libris* 208, 765, 767, 789; *libro* 243, 261, 275, 615, 741, 825, 831, 992; *libros* 1072, 1099
licet 820, 914, 1062
(ligo) *ligatur* 1027
(liqueo) *liquet* 378
littera 189, 232, 240, 244, 250, 269, 610, 612, 810, 994; *litteram* 111, 131, 139, 148, 152, 161-162, 176, 208, 397, 610, 626, 705, 713, 811, 815, 961-962; *litterarum* 412-413, 743; *littere* 277, 282, 295, 305, 359, 400, 417, 461, 500, 888-889, 889, 908, 910, 913, 977, 1015, 1032, 1097, 1109, 1122, 1124, 1144; *litteris* 751
litteralis 194, 225, 281, 285, 286, 360-361, 396, 596, 666, 922, 936-937, 1114; *litteralem* 79, 103-104, 105-106, 135, 149, 163, 187, 287, 307, 315-316, 328, 332, 337-338, 349, 370, 374-375, 376, 581, 586, 605, 612, 617-618, 624, 630, 651, 653, 654, 656, 657-658, 659-660, 660, 663, 665, 668, 670, 672, 677, 687, 809, 1116, 1117; *litterali*, 291, 597, 820, 827, 878, 887, 898, 900, 901, 933, 973
litteraliter 729
- (*locus*) *locis* 1054, 1060, 1087, 1093, 1106, 1122; *loco* 70, 750, 1120, 1124; *locum* 445, 446
locutio 199, 302, 311, 321-322, 324, 335; *locutione* 1020; *locutiones* 262
(logica) *logicam* 414
logos 304
(loquor) *loquatur* 421, 426, 462, 463, 464, 501, 635, 689, 690; *loquendi* 631; *loquente* 676; *loqui* 981; *loquitur* 112, 198, 682; *loquos* 1078
(Lucas) *Luce* 437, 703, 957
(luceo) *lucet* 996
(lucidus) *lucidiora* 384-385; *lucidum* 867
(ludo) *ludentem* 174
lumen 962; *luminum* 94
- magis* 265, 327, 397, 643, 725, 1122
(magister) *magistro* 1157
(magnitudo) *magnitudinem* 745
magnus 111; *magno* 393, 448, 479, 964; *maior* 829, 840, 957, 968; *maiorem* 912; *maioris* 769, 771-772; *minor* 841, 856, 969; *minorem* 913; *minoris* 771, 777, 778-779
(magus) *magi* 408, 469, 472, 485; *magorum* 483; *magos* 474
(Malachias) *Malachie* 109, 115, 130
(maledico) *maledicto* 627
(malus) *malam* 904; *malo* 350
mane 696
(manifesto) *manifestare* 1036-1037; *manifestas* 3
manifestus 215-216, 1061; *manifesta* 214, 840-841, 989, 991, 993; *manifestiorem* 354, 358-359; *manifestis* 1093, 1098, 1106, 1110, 1126
manifeste 251, 258, 311, 353, 636, 794, 797, 877-878, 886, 1035, 1051, 1122
manus 492, 943
Marcus 892, 903; *Marci* 603, 901, 902
Maria 394, 410, 452, 482; *Marie* 8, 609, 1157
(materialis) *materialibus* 713
(materia) *materiam* 373
(mater) *matre* 394, 411, 453, 482; *matrem* 157
Mattheus 155, 160, 786; *Matthei* 17, 113, 121, 125, 390, 589, 616, 621, 684, 757; *Mattheum* 150, 164, 627
membrum 626, 628; *membra* 629; *membris* 341, 407, 625, 935; *membrorum* 622, 646-647, 647-648

- mendacium 261-262, 765; mendacia 1011
 mens 1081, 1096, 1108, 1121, 1124; mente
 246, 658, 661, 1115, 1119; mentem
 600, 965, 1023; mentes 239
 (mentior) mentitos 767
 meus 154, 694; mea 490; mee 492; meis
 675, 696, 697; meo 93, 176, 675, 693;
 meum 151, 160, 642
 (miles) milites 757, 787
 (milito) militante 228, 377, 503; militantem
 336, 339, 364, 427, 464, 690; militan-
 tis 218; militat 847
 (ministro) ministrata 766
 minus 710, 883
 (miraculum) miracula 871
 (miror) miretur 245-246
 (mirus) mirum 479
 (mitto) miseris 26; misisti 451; mittam 110,
 130, 136; mittatur 648; mittunt 1017
 (modernus) moderni 192, 291, 332
 (modifico) modificavit 1054
 modus 215; modis 265, 540, 555, 556, 565,
 566, 575, 579; modo 222, 570, 576,
 631, 664, 671, 672, 688, 786, 937,
 1147; modorum 532; modos 516, 542,
 557, 567; modum 483
 (monachus) monachorum 992-993
 (moneo) moneantur 212
 mons 42, 73; monte 6, 8, 76, 183, 1157;
 montem 13, 15, 31, 46, 46; monti 10,
 11, 12, 49, 50; montis 43, 51, 58, 74
 (monstro) monstratur 84
 (monumentum) monumento 758-759
 moralis 199; moralium 236, 806, 888, 960,
 964, 1015
 moraliter 204
 (mos) mores 303, 305, 504, 596, 688, 716;
 moribus 199, 307, 347, 349, 352, 356,
 374, 652, 825; morum 219, 851, 854,
 858, 859, 872, 951, 954, 955, 975, 979,
 1141
 (mors) mortem 492
 (mortifico) mortificamus 497-498
 mortificatio 491
 (mortuus) mortuum 143
 (multiplex) multiplicibus 65-66
 multipliciter 637
 (multitudo) multitudine 1072, 1100
 multotiens 330
 (multus) multa 21, 65, 1045; multi 372;
 multis 659, 994; multo 40, 710, 1066;
 multos 244; multum 641
 (mundus) mundi 16; mundo 436; mundum
 56-57
 (munus) munera 396, 398, 413, 456, 485
 (munio) munitur 723; muniuntur 1074,
 1101
 (myrrha) mirrham 396, 413, 457, 486, 490,
 493, 497
 mysterium 611; mysteriis 237; mysteriorum
 66
 mysticus 102, 107, 136, 187, 294, 297, 299,
 348, 357, 367, 1031, 1033, 1034, 1042,
 1114; mystica 593; mystice 113, 117,
 133, 343, 403, 430, 467; mysticen 297;
 mystici 194, 326, 370, 662, 669, 671;
 mysticus 1029; mysticos 1029; mysti-
 cum 105, 149, 163, 182, 331, 591, 594,
 595-596, 606, 1000, 1006, 1013, 1136
 nam 24, 42, 47, 105, 150, 169, 223, 327,
 417, 457, 480, 515, 540, 545, 565, 586,
 620, 639, 674, 683, 697, 703, 753, 784,
 795, 801, 836, 852, 902, 923, 930, 952,
 969, 973, 982, 1000, 1031, 1112, 1116,
 1145
 narratio 276
 (narro) narrantur 871; narrat 287; narrentur
 211
 (nascor) natus 180
 nato 493
 natura 677, 930; naturam 679, 681, 682
 ne 263, 646, 941, 952, 954, 978, 979, 1137,
 1138, 1139, 1140, 1142, 1143
 nec 138, 353, 358, 365, 421, 425, 461, 463,
 479, 500, 502, 555, 571, 634, 658, 660,
 661, 678, 689, 707, 715, 750, 780, 796,
 827, 917, 954, 971, 972, 1115, 1147
 (necessarius) necessario 59, 62
 (necessitas) necessitatem 858
 nedum 10, 49, 72
 nefas 1002
 (nego) negandum 927, 1009; negandus 666;
 negantur 938; negaretur 927-928
 (negligo) negligit 962
 nemo 279, 986; nemini 75
 nequam 903
 neque 18, 512, 514, 658, 733, 858, 1130
 (nequeo) nequeunt 889
 (nescio) nesciamus 828; nescimus 1020; nes-
 citur 1096, 1108
 nihil 35, 287, 421, 454, 462, 632, 689, 714,
 722, 811, 863, 868, 979, 1011, 1022,
 1050, 1055, 1076, 1086

- nimirum 888, 1017, 1023
 nisi 25, 280, 348, 367, 541, 545, 612, 780,
 950, 952, 955, 974, 1145
 (nobilis) nobiliorem 601-602
 (noceo) noceat 646
 Noe 404
 (nolo) nolebat 710
 non 12, 17, 18, 23, 27, 29, 65, 67, 86, 124,
 143, 145, 146, 147, 162, 168, 175, 252,
 255, 258, 264, 284, 286, 295, 327, 346,
 353, 357, 363, 372, 417, 420, 425, 458,
 460, 463, 499, 501, 502, 511, 513, 540,
 541, 545, 556, 565, 566, 582, 589, 596,
 598, 600, 601, 603, 604, 606, 609, 611,
 612, 624, 625, 634, 635, 654, 656, 657,
 659, 660, 665, 670, 677, 678, 679, 682,
 685, 687, 688, 691, 695, 705, 709, 712,
 713, 715, 725, 730, 732, 738, 745, 748,
 756, 777, 779, 791, 808, 814, 817, 821,
 832, 845, 880, 881, 903, 912, 919, 932,
 953, 966, 967, 969, 970, 973, 974, 975,
 976, 979, 984, 987, 990, 999, 1006,
 1007, 1012, 1015, 1032, 1037, 1039,
 1047, 1051, 1056, 1060, 1062, 1064,
 1081, 1085, 1089, 1091, 1092, 1103,
 1105, 1117, 1125, 1132, 1134, 1146
 nondum 846
 (nonnullus) nonnullis 701, 730-731
 (nonus) nono 19, 142, 525, 675, 752, 895,
 906, 940
 (nosco) notum 418, 976
 (noster) nostra 890; nostram 699, 1004; nos-
 tras 826; nostre 491, 747; nostrum 990
 (notitia) notitiam 74; notitie 1026
 (noto) notandum 213, 346, 761, 820, 981,
 1111, 1135
 (novus) nova 340
 (nox) nocte 157, 458
 (noxius) noxium 39
 (nudus) nuda 264
 nullus 45, 852, 928, 1031, 1034, 1129;
 nulla 51, 53, 666, 800, 835, 850, 855,
 877, 885, 922, 954, 967, 977; nullam
 291; nulli 740, 795; nullis 582, 936;
 nullos 572; nullum 598, 614, 617, 626,
 630, 664, 790, 802, 805
 numerus 268; numeri 222, 231, 532; nume-
 ro 189
 numquam 62, 1015
 nunc 300, 513, 579, 639, 984, 1154
 (nuncupo) nuncupamini 77
 nunquam 910
 nusquam 41, 60, 744-745
 (nutrio) nutriat 238; nutriendam 861
 (*obduco*) obducunt 255
 (obicio) obicitur 650, 753, 1057
 (obitus) obitum 158
 obnoxius 628
 (obscuritas) obscuritatibus 1055
 (obscurus) obscurantur 265
 obscurus 987; obscura 833, 1058, 1081; obs-
 cure 254, 1035, 1050, 1063; obscuriori-
 bus 1054, 1055; obscurum 996
 (obseruo) observandum 982; observandus
 984
 (obtego) obteguntur 263
 (obtimeo) obtinent 449
 (obvio) obviat 954; obviet 952, 967
 occulte 251, 259, 296, 302-303, 305, 307,
 349, 353, 367, 636, 652, 1035
 occultus 107, 216, 298, 357-358; occulta
 214
 (occurro) occurrat 746; occurreret 1054; ocu-
 rrerunt 727
 (octavus) octava 921, 970-971; octave 618;
 octavo 524, 746, 749, 753, 757, 864,
 868, 1059
 oculus 621, 631, 640, 643, 653, 661, 670;
 oculos 867; oculum 641, 643
 (offero) oblatum 962; obtulerunt 395, 399,
 413, 456, 485; offerimus 493, 494-495,
 497; offerre 485
 (officiosus) officiosa 1011
 omnis 285, 432, 794, 797, 830, 836, 839,
 847, 854, 872, 908, 924; omne 95, 599,
 603; omnes 36, 45, 87, 258, 511, 514,
 732; omnia 14, 16, 40, 43, 127, 132,
 377, 503, 861, 973; omnibus 208, 697,
 966, 984, 1145; omnia 1149; omnium
 13, 17, 205, 694, 842
 omnino 908, 910, 913-914, 1009
 omnipotens 459
 (opaco) opacata 66
 (operarius) operariis 492
 oporteat 126; oportet, 209, 661-662, 779,
 817, 1036, 1040, 1042, 1047, 1049-
 1050
 (oppono) oppositum 294, 875; oppositus
 836, 838, 839-840, 853, 855, 908-909,
 910, 914, 977, 1140, 1144
 (optimus) optimum 95
 (opto) optavi 33
 (opus) opere 965, 992; operibus 477

- (opusculum) opusculo 92
 (oraculum) oracula 826
 oratio 490; orationis 489; orationum 495
 (ordo) ordinandis 199, 307, 347, 352;
   ordinandos 303, 504; ordinatum 891
 ordinativus 219
 (ordo) ordine 273; ordinem 300-301, 1111,
   1127; ordinis 8, 1157
 (orior) oriente 392, 440, 475
 (ortus) ortu 441; ortum 406
 os 589, 599, 678, 930; ore 488, 691
 os 138; osse 139
 (Oseas) Osee 145, 146, 151, 166
 (ostendo) ostendam 580; ostendens 16, 685,
   694; ostendentia 726; ostendentibus
   944; ostendere 513; ostendit 133, 146;
   ostenditur 79, 271, 382, 618, 1082,
   1126; ostendunt 890; ostensum 541,
   546, 572, 933, 1033, 1118
 otiose 1002
- pagina* 1157
 palam 302
 (parabola) parabolam 592
 parasceve 896
 (pario) pariat 349, 367; parit 307, 354, 373,
   375, 652
 pariter 611
 (paro) parare 445
 pars 51, 53, 533, 800, 850, 855, 877, 878,
   886, 887, 972, 988, 996, 999, 1058,
   1142, 1147; parte 86, 511, 513, 666,
   733, 735, 738, 794, 798, 835, 840, 853,
   872, 909, 922, 1007, 1012, 1029, 1031,
   1034, 1036, 1042, 1050, 1069, 1081,
   1135, 1146; partem 602, 844; partes
   879; parti 58, 59, 91, 740, 756, 781,
   795; partibus 388, 515, 580, 581-582,
   583, 584, 585-586, 614, 619, 659, 673,
   701, 728, 729-730, 731, 760, 944, 947,
   983, 1030, 1037, 1041, 1043, 1058,
   1082-1083, 1097, 1110, 1126, 1148;
   partis 837, 838, 883, 884, 911
 (parvulus) parvulis 866; parvulus 238
 paschalis 139-140; paschali 148
 (pascha) pasche 896
 (passio) passione 704
 (patens) patentiorem 368
 (pateo) patebit 910; patebunt 37; patent 15,
   45, 503; patet 72, 112, 130, 134, 140,
   148, 153, 163, 185, 230, 268, 293, 309,
   319, 344, 354, 361, 379, 401, 419, 422,
   427, 462, 465, 505, 506, 574, 605, 614,
   630, 632, 687, 700, 723, 728, 741, 783,
   856, 885, 897, 900, 906, 970, 972, 973,
   978, 986, 1041, 1071, 1083, 1098,
   1108, 1114, 1120, 1123, 1127, 1128,
   1137, 1139, 1140, 1141, 1143, 1144,
   1146, 1149; patuit 661
 pater 76, 677, 693, 694; patre 676, 692,
   699; patrem 220; patris 6, 94, 96
 (paucus) paucis 1073, 1100
 (Paulinus) Paulinum 916
 Paulus 177; Paulum 169
 (pax) pacem 204, 351
 (pecco) peccarent 478
 peccatum 471, 480
 pellis 816; pellem 815
 (penetro) penetramus 1024; penetratur 1019
 (peniteo) penitentes 470, 473, 475
 (penitentia) penitentiam 472, 481
 penitus 168, 664
 per 47, 56, 107, 109, 115, 117, 137, 150,
   152, 159, 169, 180, 182, 196, 200, 207,
   247, 259, 294, 300, 311, 324, 361, 386,
   401, 410, 419, 423, 427, 440, 452, 471,
   472, 480, 481, 490, 495, 496, 497, 586,
   587, 608, 653, 684, 692, 693, 695, 697,
   735, 737, 741, 766, 795, 796, 801, 802,
   841, 852, 856, 882, 902, 923, 946, 957,
   988, 996, 1000, 1005, 1014, 1016,
   1018, 1066, 1071, 1078, 1083, 1098,
   1114, 1123, 1127, 1138, 1139, 1140,
   1141, 1143, 1144, 1149
 (percipio) perceperant 475; percipit 29
 (perdo) perdiderant 476; perditum 480
 (perduco) perductus 36
 (pereo) pereat 622, 646
 perfecte 1090
 (perfectus) perfectum 95
 (perfidia) perfidiam 412
 (periculosus) periculosa 1066; periculosum
   1064
 (periculum) periculi 1086
 peritia 413
 (pergo) perrexerunt 408
 (perscribo) perscribit 1133
 (persequor) persequentem 174; persequere
   351; persequitur 407
 persona 124
 (pertineo) pertinens 336; pertinent 422, 427;
   pertinentibus 317, 338, 342, 364, 365-
   366, 463, 465, 501, 689; pertinet 244,
   861

- (pertracto) pertractari 1104, 1132
 (pervenio) pervenerint 14; pervenerunt 409-410; pervenientes 42-43; perveniet 63; pervenire 19; pervenisse 61; perveniunt 434
 (pes) pedes 934
 (peto) petimus 965
 Petrus 591
 (phariseus) phariseos 683
 Philippus 8; Philippo 1156
 (physica) physicam 414
 pie 65, 263
 (pietas) pietatis 625, 1089
 Pilatus 897
 planissime 1056
 plenitudo 843
 (plerique) pleraque 942; plerisque 581, 619
 plerumque 237, 257
 plures 189-190, 232, 240, 269, 534, 543; plura 1085; pluribus 540, 555, 555-556, 565, 899, 982
 plus 285
 (pono) ponam 639; ponende 737; ponit 182; ponitur 615, 913; ponuntur 90; posita 356, 369, 634; positam 362, 402, 419, 424-425, 428, 994; positus 416
 (populus) populo 152, 162, 341, 411, 426; populum 404
 (possum) posse 246; possent 808; possint 813; possit 249, 1058, 1060, 1071, 1112, 1148; possunt 556, 566, 880, 1045; poterat 964; poterit 577, 780, 1051; potest 30, 368, 508, 534, 540, 543, 545, 547, 555, 559, 565, 569, 571, 574, 602, 604, 657, 664, 705, 844, 859, 1030, 1038, 1987, 1091, 1105, 1125, 1132, 1146; potuisset 685; potuit 41
 post 307, 331, 349, 367, 651
 postmodum 959-960
 (postulo) postulantur 871
 (potior) potioribus 696
 potissime 1088
 potissimum 1074, 1101
 potius 824, 825, 882, 884, 887, 900, 911, 991, 1069
 (prebeo) prebet 105
 (precedo) precedenti 299, 384
 (precipio) precepta 870; preceptum 866-867; precipiantur 212; precipitur 627
 (precipuus) precipue 1070
 precise 527, 528, 529, 530, 534, 583, 639, 674, 730
 (predestinatio) predestinatione 741
 (predico) predicant 56; predicat 55, 625; predicta 116, 430, 467, 606, 630, 634, 635, 713, 1057, 1131; predictam 115, 181, 403, 818; predicte 461, 499, 700, 724; predicti 514, 566; predictis 591, 592, 1146-1147; predicto 932; predictorum 273-274, 383, 597-598; predictos 333, 574; predictum 423; predictus 356, 402, 417, 420, 425, 426, 428-429, 1145
 (prefari) prefati 512; prefatos 387-388, 507; prefatus 359
 (prefero) preferendus 1113, 1121
 (prelibo) prelibati 385-386; prelibatos 515
 (premitto) premissa 346, 372, 726; premissis 378, 728
 (prenuntio) prenuntientur 210
 (preparo) preparavero 446
 (prepolleo) prepolleant 791
 (prepono) preposuit 34
 (prescribo) prescribit 1105
 (presumo) presumit 629; presumpserit 1046-1047
 (presuppono) presupponant 662-663; presupponit 358, 653; presupponunt 370, 669, 671
 (presto) prestans 866
 (pretendo) pretendebat 994
 preter 79, 101, 105, 135, 148, 163, 186, 335, 337, 605, 617, 977, 1129
 (primus) prima 213, 223, 224, 243, 261, 276, 282, 283, 295, 305, 359, 400, 417, 461, 500, 716, 727, 739, 948, 949, 988, 990, 1032, 1152; primam 795, 801, 923; prime 28; primi 236, 557, 964, 567, 579; primo 12, 55, 79, 109, 126, 172, 196, 207, 208, 234, 252, 274, 277, 468, 517, 536, 549, 561, 580, 657, 671, 841, 881, 888, 960, 1015, 1088, 1098, 1137; primum 185, 217, 585, 615
 primogenitus 154
 (principalis) principale 185, 268, 379, 506, 732
 principium 217; principio 196
 prius 480, 959
 priusquam 46
 pro 289, 390, 492, 591, 739, 761, 1154
 (probabilis) probabilem 822
 (probo) proba 620, 702; probabitur 997; probandus 988; probare 813, 1037; probari 1030, 1035, 1038, 1148; probata 968; probato

- 807; probatum 875; probatur 86, 107, 196, 207, 586, 608, 674, 841, 852, 957, 969, 988, 1107; probetur 1040, 1041
- (procedo) procedendum 1134
- (provido) procidentes 395, 453, 483
- (procreo) procreatum 404
- (prodo) prodit 316, 373-377
- (proficio) proficientibus 66
- (profiteor) profitentem 406
- (prohibeo) prohibite 587
- (proicio) proice 622, 645
- (prologus) prologo 236, 888, 961
- (promptus) prompta 264
- (promptitudo) promptitudine 9
- (pronuntio) pronuntiat 167
- (propheta) prophetam 110, 159; prophete 55, 773, 917
- prophetia 166, 847
- propheticæ 262
- (propheticus) propheticum 405
- (propono) proponitur 869; propositis 708; propositum 169, 725 propositio 957, 968; proprie 73, 284, 595, 714, 762, 763, 781, 858, 988
- (proprietas) proprietatem 940
- proprius 50
- propter 12, 15, 51, 54, 233, 251, 330, 412, 745, 822, 827
- propterea 262, 347, 418, 423, 636
- (prospectus) prospectu 22
- (prospicio) prospicientibus 103
- (protendo) protenditur 52
- prout 290, 374, 376
- (provideo) provisum 255
- (proximus) proximi 836, 839, 846, 853, 855, 975; proximum 860, 860-861
- (prudens) prudentes 237
- psalmista 489
- (psalmus) psalmo 350, 431, 674, 814, 864; psalmum 321
- (publicus) publico 238
- puer 393, 443, 478; puerum 394, 452, 482
- pulchre 10, 63, 72
- (purus) purum 683
- (puto) putantes 373, 683; putatis 594; putaverit 61; putem 792
- (*quadragesimus*) quadragesimo 47, 431, 468, 747
- quadrupliciter 534-535, 560
- qualiter 84, 134, 145, 160, 371, 382, 506, 507
- quamvis 356, 782, 784
- quando 937-938, 1084, 1151
- quandoque 609, 610
- (quantuslibet) quantalibet 791
- (quantus) quanto 1026; quantum 780
- quare 148, 189, 269, 708, 797, 855, 885, 980
- (quartus) quarta 834, 997, 1028; quartam 852, 1140, 1149; quarto 17, 84, 109, 153, 169, 178, 236, 284, 308, 318, 342, 445, 459, 520, 530, 539, 552, 564, 576, 583, 806, 842, 893, 1015, 1043, 1140; quartum 381, 506, 701
- quasi 23, 201, 265, 304, 313, 324, 592, 600, 896, 918, 1023
- (quaternitas) quaternitate 571
- quatinus 241
- quattuor 4, 193, 197, 201, 380, 383, 386, 507, 511, 514, 541, 542, 544, 545, 557, 567, 569, 574, 579, 732
- quattuordecim 568
- que (encl.) 65, 67, 173, 262, 869, 891, 962, 1077
- quemadmodum 51
- (quero) queratur 889; querebant 595; querendi 514, 733; querendum 606, 610, 611, 941; querendus 102, 106, 187, 596, 1069; querentibus 746; querentis 263; querere 598, 1048; querimus 1062; querite 891; queritur 1018
- qui 2, 24, 48, 76, 115, 118, 122, 123, 153, 179, 180, 205, 217, 219, 280, 287, 397, 407, 432, 435, 437, 438, 469, 470, 473, 487, 489, 628, 658, 691, 694, 735, 737, 742, 771, 775, 777, 778, 789, 813, 835, 837, 850, 944, 946, 961, 965, 993, 1030, 1070, 1073, 1082, 1086, 1097, 1100, 1109, 1115, 1119, 1121, 1125; cui 96, 257, 398, 801, 820, 877, 886; cuius 642, 875, 1050, 1060, 1061; qua 65, 198, 199, 409, 602, 678, 750, 843, 883, 884, 923, 926, 970, 1040, 1051; quam 72, 74, 76, 107, 200, 246, 285, 355, 369, 391, 410, 424, 440, 474, 476, 610, 612, 623, 633, 648, 698, 770, 772, 777, 779, 824, 830, 884, 901, 912, 987, 992, 994, 1022, 1057, 1076, 1078; quas 735, 737, 946; que 22, 23, 29, 40, 41, 68, 111, 139, 151, 161, 176, 182, 198, 204, 209, 210, 211, 213, 276, 280, 302, 311, 314, 322, 335, 377, 384, 390, 422, 427, 486, 617, 623, 628, 635, 676, 705,

- 722, 763, 767, 771, 772, 774, 775, 776, 778, 804, 807, 832, 843, 932, 936, 938, 942, 1001, 1017, 1045, 1093, 1117; quem 75, 281, 282, 295, 306, 315, 337, 398, 451, 647, 651, 797, 802, 924, 1046, 1070, 1075, 1102, 1112; quibus 14, 67, 300, 388, 483, 557, 567, 720, 722, 847, 966, 983, 1077; quo 94, 122, 162, 348, 382, 385, 408, 431, 441, 468, 482, 652, 739, 913, 947; quod 20, 55, 63, 70, 159, 248, 255, 260, 278, 297, 302, 304, 305, 311, 313, 314, 323, 335, 370, 386, 416, 488, 589, 595, 599, 606, 610, 612, 685, 718, 814, 815, 816, 824, 889, 891, 902, 927, 928, 963, 996, 1002, 1009, 1025, 1051, 1055, 1074, 1102, 1103, 1105, 1106, 1133; quorum 79, 769; quos 593, 699, 766
- quia 12, 17, 27, 37, 121, 124, 165, 226, 228, 279, 285, 288, 291, 298, 305, 314, 324, 332, 353, 357, 363, 400, 434, 437, 448, 479, 532, 540, 544, 545, 555, 565, 572, 594, 596, 599, 601, 604, 626, 642, 660, 666, 677, 688, 691, 711, 722, 754, 755, 768, 782, 792, 809, 816, 823, 829, 880, 899, 927, 942, 1006, 1008, 1010, 1032, 1038, 1050
- (quicumque) quacumque 872, 1029; quemcumque 533, 1004; quemcumque 331, 373, 375, 376
- quidam 3, 768, 770, 958, 1116; quedam 254, 762, 991; quibusdam 201, 580, 585, 614, 728, 890, 915; quodam 70, 75; quosdam 250, 258, 993
- quidem 12, 127, 132, 183, 214, 215, 234, 576, 1025
- quilibet 742, 1000; qualibet 86, 511, 513, 733, 735, 738, 794, 798, 840, 909, 1069; quamlibet 844; quelibet 52, 54, 999; quodlibet 508, 1086
- quin 725
- quindecim 516, 575
- quinque 545
- (quintus) quinta 849, 1068; quintam 1114, 1141; quinto 86, 371, 521, 531, 553, 577, 589, 621, 829, 851, 929, 989, 1003, 1118, 1142; quintum 510, 732
- quis 23, 25, 36, 61, 625; quid 92, 126, 271, 273, 293, 292, 309, 319, 344, 379, 917, 995, 1086, 1088
- quisque 64, 248, 1026
- quisquis 844; quiquid 38, 648, 748, 857
- quoad 209, 210, 211, 212
- quod 15, 45, 54, 60, 86, 101, 105, 116, 126, 128, 129, 130, 134, 148, 163, 170, 172, 185, 192, 213, 265, 284, 289, 335, 346, 351, 356, 373, 402, 420, 425, 428, 443, 511, 513, 574, 580, 581, 582, 583, 585, 587, 605, 614, 619, 630, 634, 651, 652, 654, 656, 657, 659, 662, 664, 665, 669, 671, 673, 681, 686, 687, 701, 728, 732, 749, 753, 757, 761, 779, 781, 784, 787, 807, 810, 812, 814, 817, 820, 874, 883, 885, 897, 900, 910, 933, 934, 935, 951, 967, 976, 978, 981, 1012, 1036, 1040, 1041, 1057, 1062, 1106, 1108, 1135, 1148
- ratio 801, 804, 821, 971, 1050; ratione 810, 1061, 1063; rationem 242, 261, 808, 822, 827; rationi 803-804, 828, 1138
- rationaliter 780
- (ratiuncula) ratiunculas 826
- (recedo) recedat 966; recedunt 472; recesserunt 408
- (recipio) recipi 952, 954, 980, 1030; recipienda 878, 900; recipiendi 945, 947; recipiendum 658, 663, 981-982; recipiendus 665, 956, 978, 980, 983, 1031; recipit 149, 163, 507, 618; recipitur 289
- recitatio 782
- recitative 762-763, 768
- (recito) recitando 785; recitans 778; recitat 776; recitavit 181
- (recondo) reconditam 298
- recte 65, 803, 866, 1138, 1146, 1151
- (rectus) recta 801, 804, 820, 971; rectam 808
- (recupero) recuperaverunt 480
- recursus 242, 249
- (reddo) reddita 1061
- (redoleo) redolere 496-497
- (refello) refellere 831
- (refero) referri 858-859; refert 981, 982; refertur 221, 226, 227, 228, 229; referunt 762, 768, 769, 771, 773, 774, 775; referentur 165; relatum 1045
- (refoveo) refovet 238
- (regno) regnabunt 435
- regnum 433-434, regna 16; regnis 34
- regula 739, 793, 799, 834, 849, 852, 876, 907, 921, 948, 949, 971, 972, 973, 985, 997, 998, 1028, 1068, 1071, 1080, 1083, 1089, 1095, 1098, 1120, 1128,

- 1131, 1152; regulam 882, 923, 1114, 1123, 1127, 1138, 1139, 1140, 1141, 1143, 1144, 1149; regule 88, 90, 737, 946, 988, 996; regulis 735, 944, 1147
- regulariter 1064
- (religio) religione 243; religionis 747
- (relinquo) relicto 901; relinquendus 882, 883; relinquitur 1012
- (remaneo) remanebit 1011; remaneret 750
- Remigius 122
- (renovo) renovati 441
- (repello) repellendus 795, 798, 873
- (reperibilis) reperibiles 388
- (reperio) reperiantur 726; reperitur 92, 1056; reperiens 60; reperietis 78; reperire 578; reperiretur 750; reperitur 11
- (reprobo) reprobans 588
- (repromissio) repromissionem 18
- (repugno) repugnabit 970, 971, 972, 975; repugnans 854, 926, 938, 974; repugnantem 920; repugnantia 952, 955, 967; repugnare 989; repugnat 850-851, 878, 881, 886; repugnet 879, 977-978; repugnet 923, 930, 933, 935, 1141, 1142
- (reputo) reputantes 454; reputari 348, 357, 360, 365, 366
- (requies) requiem 457
- (requiesco) requiescit 488
- (requiro) requirenda 593, 960
- res 198, 989; re 927, 928; rebus 68, 937; rei 745, 843, 922, 926, 970; rerum 276
- (resero) reseravi 75
- (resisto) resistendum 707; resistit 748
- (resplendo) resplendemus 494
- (respondeo) respondere 828; respondisset 709, 711; respondit 127
- (respuo) respuendus 837, 840
- (resto) restant 67, 1060-1061
- (restituo) restituet 127, 132
- (restringo) restringendo 333
- (retineo) 260, 620; retinet 582, 584
- (revelo) revelata 205; revelentur 833
- (reverendus) reverende 76; reverendo 6
- (reverentia) reverentiam 453-454
- (revoco) revocandum 256-257
- rex 430, 431, 468, 469; regem 391, 436, 470; reges 403, 432, 434; regi 493
- Riboti 8, 1157
- (romanus) Romanos 1003
- (roboro) roborandam 861-862
- (robustus) robustorum 13
- (rota) rotis 201
- (rotunditas) rotunditatem 51-52
- rotundus 73; rotundi 51, 58, 74; rotundo 7, 10-11, 50, 77
- (sacer) sacra 10, 42, 49, 72, 84, 89, 101, 103, 186, 232, 248, 250, 288, 328, 382, 506, 580, 585, 609, 726, 728, 749, 836, 863, 870, 938, 950, 1130, 1157; sacram 742, 920; sacrarum 743; sacras 1053; sacre 4, 18, 32, 44, 53, 81, 86, 91, 99, 189, 191, 197, 223, 269, 271, 281, 295, 306, 315, 319, 326, 337, 344, 380, 511, 513, 533, 578, 733, 735, 738, 740, 756, 761, 781, 794, 795, 798, 800, 835, 837, 838, 840, 850, 873, 877, 908, 909, 916, 922, 944, 947, 983, 999, 1000, 1003, 1009, 1029, 1042, 1069, 1111, 1117, 1126, 1135, 1142, 1146, 1154, 1156; sacri 959; sacris 1039; sacro 1021
- (Salamon) Salamone 487
- saltem 348, 668, 680-681, 1105, 1132
- salubriter 1053
- samaritanus 754
- (sanus) sana 1103, 1105, 1106, 1133
- (sanctitas) sanctitate 791
- sanctus 458, 810-811, 1053; sancta 491, 495; sanctorum 1087; sanctis 209, 765, 767, 1011; sancto 24, 31, 44, 96, 275; sanctum 26, 221
- sane 1091, 1093
- (sanitas) sanitate 1073, 1101
- sapiens 32; sapiente 19; sapientis 488
- sapientia 487; sapientiam 26, 865-866; Sapientie 20, 33, 34, 68, 494
- Sarra 173
- satis 397, 705, 709, 711, 712, 722
- (scandalizo) scandalizat 621, 644
- scientia 847; scientie 37, 45, 215
- scilicet 114, 120, 164, 166, 171, 172, 177, 185, 193, 194, 209, 216, 268, 326, 379, 433, 447-448, 456, 506, 570, 585, 619, 673, 693, 701, 721, 732, 811, 868, 870
- (scio) sciat 389; sciet 25; scire 917; sciri 112
- (scriba) scribe 126
- (scribo) scribenda 280; scribendo 786, 790; scribitur 109, 138, 150, 170, 172, 350, 674, 753, 757, 815, 864, 895; script 1070; scripsisset 1002; scripsit 1001, 1070, 1086; scripta 1004, 1005; scriptum 178

- scriptor 1088; scriptores 761, 767, 769, 770, 771, 778; scriptoribus 783; scriptoris 1091
 scriptura 10, 42, 49, 70, 72, 80, 84, 89, 101, 103, 116, 136, 139, 144, 152, 186, 202, 232, 246, 248, 250, 283, 287, 288, 295, 316, 328, 329, 338, 346, 348-349, 352, 354, 363, 367, 370, 373, 382, 430, 467, 507, 515-516, 559, 569, 574-575, 580, 585, 606, 609, 611, 617, 619, 624, 631, 634, 635, 651, 653, 656, 659, 661, 663, 664, 669, 670, 672, 673, 676, 682, 686, 701, 705, 713, 717, 726, 728, 749, 755, 760, 766, 796, 802, 806, 837, 863, 870, 874, 900, 901, 902, 924, 926, 928-929, 931, 938, 950, 953, 967, 970, 978, 980, 1006, 1014, 1130, 1150, 1152; scripturam 111, 115, 130, 132-133, 145, 155, 160, 390, 403, 685, 742, 819, 920, 925, 926, 1076
 scripturarum 788, 842, 898, 1048, 1060, 1087; scripturas 61, 844, 1053, 1066; scripture 4, 19, 32, 44, 53, 81, 87, 91, 99, 189, 192, 193, 197, 223, 244, 269, 271, 281, 295, 306, 315, 320, 326, 332, 337, 345, 358, 360, 380, 385, 388, 396, 401, 418, 461, 499, 511, 513-514, 533, 578, 666, 700, 724, 733, 735-736, 738, 740, 756, 761, 781, 794, 795, 798, 800, 820, 830, 835, 837-838, 838, 840, 850, 853, 856, 873, 877, 878, 879, 886, 908, 909, 911, 915, 916, 922, 940, 945, 947, 972, 983, 986, 989, 999, 1000, 1003, 1007, 1009, 1012, 1030, 1031, 1032, 1034, 1036, 1037, 1041, 1042, 1043, 1058, 1063, 1069, 1081, 1083, 1084, 1093, 1096, 1097-1098, 1103, 1104, 1106, 1108, 1109, 1110, 1111, 1112-1113, 1117, 1119, 1121, 1122-1123, 1125-1126, 1131-1132, 1135, 1142, 1146, 1148, 1154, 1156; scripturis 784, 833, 936, 987-988, 991, 1010, 1039, 1045, 1049
 se 8, 61, 103, 104, 176, 234, 246, 285, 298, 358, 454, 507, 533, 762, 763, 782, 818, 889, 976, 996, 1000, 1090; sibi 37, 290, 681, 695, 708, 845, 889, 891, 962, 1015, 1046, 1082; sibi 891; sui 51, 142, 156, 296, 515, 580, 581, 584, 585, 614, 619, 659, 673, 728
 (secedo) secessit 157
 (secessus) secessum 599
 secreta 312, 316; secreta 296; secretam 298; secreto 239; secretum 297
 (seculum) secula 96, 435; seculorum 97, 435
 (secundus) 793, 985, 996; secundam 882, 1138; secundo 28, 38, 81, 137, 156, 207, 240, 253, 258, 390, 435, 439, 518, 537, 541-542, 546, 550, 562, 572, 581, 608, 616, 663, 672, 684, 703, 807, 812, 823, 829, 867, 1052, 1052-1053, 1075, 1120, 1138; secundum 188, 268, 619, 852, 1117
 secundum 135, 179-180, 185, 202, 203, 205, 275, 443, 515, 574, 637, 639, 679, 680, 681, 682, 683, 686, 796, 800, 802, 803, 805, 808, 855, 1151
 secure 1150
 sed 10, 13, 50, 52, 54, 73, 116, 124, 148, 162, 179, 221, 258, 265, 287, 288, 296, 327, 332, 352, 371, 464, 503, 604, 611, 635, 636, 639, 650, 682, 690, 691, 726, 753, 861, 899, 903, 911, 918, 953, 1016, 1020, 1022, 1033, 1035, 1037, 1047, 1049, 1057, 1065, 1085
 (sedis) sede 675, 696; sedibus 34-35
 (sedo) sedere 680, 681, 931
 (seiungo) seiungitur 53
 (semetipse) semetipsi 1016
 (semovere) semoto 411
 semper 662, 1115
 sensus 33, 60, 85, 87, 88, 91, 101, 107, 136, 187, 190, 191, 193, 197, 223, 225, 227, 229, 232, 240, 244, 250, 258, 269, 271, 281, 285, 288-289, 293, 294, 299, 306, 309, 315, 319, 326, 328, 330, 333, 337, 344, 347, 355, 356, 359, 361, 364, 366, 368, 369, 386, 388, 396, 400, 401, 402, 416, 417, 419, 420, 420-421, 424, 425, 426, 428, 429, 460, 499, 507, 512, 514, 515, 540, 541, 543, 546, 547, 559, 566, 569, 572, 574, 596, 633, 651, 652, 660, 662, 666, 669, 671, 700, 723, 732, 735, 737, 794, 797, 835, 836, 839, 852, 854, 872, 873, 881, 883, 884, 901, 908, 911, 916, 922, 923, 924, 925, 928, 936, 940, 944, 947, 950, 952, 967, 969, 974, 976, 978, 983, 986, 1006, 1031, 1034, 1036, 1041, 1042, 1059, 1063, 1069, 1082, 1096, 1109, 1112, 1113, 1119, 1121, 1125, 1129, 1137, 1145, 1148, 1150; sensibus 4, 10, 42, 49, 53, 57, 72, 99, 234, 880, 1029, 1111, 1134, 1154, 1156; sensu 241, 597, 820, 821, 827, 850, 877,

- 878, 879, 884, 885, 886, 887, 898, 900, 901, 932, 973, 1143; sensui 62, 291, 801, 805, 971; sensum 21, 25, 79, 101, 103, 105, 135, 149, 163, 177, 182, 187, 210, 211, 212, 249, 263, 287, 290, 294, 328, 331, 347, 349, 352, 353, 354, 358, 363-364, 365, 367, 368, 370, 373, 423, 533-534, 536, 581, 582, 584, 586, 595, 605, 612-613, 615, 617, 620, 624, 630, 634, 637, 654, 654-655, 656, 657, 659, 660, 663, 664, 668, 670, 672, 674, 676-677, 687, 688, 689, 691, 702, 714, 715, 716, 796, 800, 802, 803, 806, 808, 918, 981, 990, 999, 1000, 1001, 1005, 1007, 1008, 1012-1013, 1013, 1014, 1046, 1047, 1049, 1115, 1116, 1117, 1136, 1151, 1152; sensuum 18, 32, 44, 46, 63, 74, 81, 82, 189, 193, 222, 231, 268, 272, 274, 380, 383, 555, 571
- sententia 744, 751, 1092; sententiam 1092; sententiarum, 276;
- sententias 919
- (sentio) senserint 917-918; senserit 1086, 1089; senserunt 792; sensisse 1075, 1102; sensit 1062; sentire 1002; sentiuntur 1085
- septem 78, 1137
- (septimus) septima 907, 1044, 1095, 1128, 1131; septimam 1123, 1144; septimo 32, 90, 125, 450, 523, 603, 751, 812, 823, 1071, 1084; septimum 943
- (sequor) sequens 120; sequentibus 577, 1118-1119; sequeretur 874, 925, 926; sequitur 121, 144, 423, 481, 632, 652, 654, 731, 793
- sermo 121, 236, 304, 305, 923, 926, 970; sermone 608, 857; sermonem 25, 405
- (servo) servanda 959; servat 238
- (servio) serviendi 9
- (servitus) servitutem 184
- seu 106, 107 193, 225, 226, 227, 281, 282, 339, 340, 341, 342, 360, 422, 509, 1136
- sex 557
- (sextus) sexta 876, 895, 896, 1080; sextam 1127, 1143; sexti 1071, 1138, 1139, 1140, 1141, 1143, 1144; sexto 88, 170, 253, 431, 522, 554, 718, 917, 958, 1076, 1143; sextum 734
- sextupliciter 547-548
- si 39, 92, 93, 114, 118, 224, 225, 227, 241, 247, 445, 493, 495, 497, 534, 543, 547, 557, 559, 569, 587, 621, 625, 631, 643, 644, 653, 661, 670, 680, 686, 706, 709, 749, 803, 808, 812, 828, 873, 879, 890, 909, 922, 924, 925, 940, 967, 969, 974, 978, 997, 1010, 1020, 1022, 1035, 1041, 1061, 1070, 1081, 1085, 1086, 1089, 1090, 1091, 1102, 1104, 1108, 1112, 1131, 1149
- sic 32, 59, 134, 176, 185, 224, 227, 229, 230, 234, 237, 240, 245, 268, 319, 403, 416, 430, 467, 486, 532, 542, 556, 574, 657, 659, 665, 700, 723, 777, 817, 934, 942, 968, 1008, 1032, 1041
- sicut 12, 42, 58, 103, 153, 192, 237, 362, 368, 472, 474, 485, 490, 666, 783, 815, 1019, 1116
- (significatio) significacione 277, 282, 283, 295-296, 359-360, 400, 418, 461, 500, 667, 1032
- (significo) significant 404, 432, 470, 667, 719; significat 203, 322, 330, 336, 339, 405, 406, 430-431, 438, 468, 473, 640, 717; significatur 698
- (signum) signis 254
- similis 11, 50; simili 786; similia 774
- similiter 974
- (simplex) simplices 237; simplicibus 235
- simul 242, 261, 880, 1149
- sine 65, 594, 963
- (signibus) singulis 944, 947
- (sinister) sinistram 678, 931
- Sion 48
- (sisto) sistere 597
- sive 194, 316, 465, 501, 624, 665, 729, 822, 1114
- (soleo) solemus 641
- (sollicito) sollicitatur 744
- solus 1029; sola 602, 1021, 1027; solam 822, 827; solis 788; solum 67, 451, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 533, 534, 536, 537, 538, 539, 547, 560, 575, 579, 581, 586, 612, 729, 1013, 1105, 1132, 1133
- (solutio) solutione 761
- (sono) sonant 1026; sonante 743; sonat 302, 312, 322, 329, 335, 610, 612
- (sophisticus) sophisticam 828
- (spero) spectandum 869; sperandis 317
- spes 847
- (sphericus) spherica 816; spherice 813, 817
- spiritualis 960; spiritualem 965; spirituali 441
- spiritualiter 120, 588, 601, 602

- Spiritus 29, 34, 718, 1053; spiritu 24, 31, 36, 43, 96, 124-125; spiritum 26, 221
 (splendidus) splendida 439-440
 sponte 1046
 statim 875
 (status) statu 432
 stella 391, 397-398, 405, 438, 439, 440, 473, 474; stellam 393, 447, 478
 (sto) stando 476; stare 680, 808, 931; staret 392, 442; stet 477
 (studium) studia 495
 studiosus 387, 577
 stultitia 29
 (suadeo) suadens 864; suaderet 874
 (suavis) suave 496
 sub 244
 (subdo) subdamus 826; subdit 264, 942; subditur 483
 (subiungo) subiungit 1065; subiunxit 598
 (sublevo) sublevar 965
 (sublimis) sublimium 239
 (subsum) subesse 740; subest 756, 760, 795; subsit 781
 (subtraho) subtracta 266
 succinte 386
 sufficientia 222, 230, 532
 (sufficio) sufficissent 707; sufficient 1154-1155
 sum 439, 447; erant 280; erat 158, 393, 442, 478, 596, 894, 896, 958; erit 175, 881, 914, 956, 980; es 754; esse 35, 80, 113, 120, 124, 141, 147, 161, 255, 374, 375, 377, 534, 543, 547, 559, 569, 606, 683, 685, 692, 693, 748, 779, 780, 813, 832, 859, 880, 913, 925, 927, 981, 982, 1025, 1112, 1115, 1134; esset 116, 687, 750, 1033; est 13, 18, 24, 29, 33, 39, 45, 50, 92, 94, 96, 101, 114, 115, 118, 119, 123, 127, 132, 135, 159, 162, 174, 178, 180, 187, 191, 199, 202, 213, 215, 217, 219, 223, 224, 225, 227, 229, 230, 255, 273, 276, 278, 281, 286, 290, 293, 295, 297, 299, 301, 302, 304, 306, 309, 311, 313, 315, 319, 321, 323, 335, 337, 344, 351, 357, 362, 385, 397, 402, 409, 411, 412, 413, 416, 418, 420, 425, 429, 441, 450, 455, 457, 460, 461, 463, 464, 469, 475, 476, 484, 499, 500, 502, 504, 541, 546, 572, 576, 595, 629, 630, 636, 642, 644, 645, 647, 648, 650, 651, 660, 666, 686, 688, 691, 692, 693, 694, 696, 697, 705, 709, 711, 712, 718, 721, 722, 725, 729, 740, 755, 759, 766, 783, 794, 796, 798, 800, 801, 802, 806, 816, 817, 822, 824, 827, 830, 835, 836, 838, 839, 843, 850, 853, 854, 856, 863, 872, 875, 877, 883, 886, 900, 901, 909, 922, 923, 924, 926, 927, 928, 932, 936, 937, 941, 950, 953, 959, 967, 968, 970, 975, 976, 979, 983, 984, 987, 988, 989, 1002, 1009, 1026, 1033, 1050, 1064, 1066, 1069, 1077, 1086, 1088, 1092, 1093, 1113, 1115, 1121, 1125, 1129, 1152; estis 594; esto 697; fore 120; fuerint 557, 1011; fuerit 36, 665, 909, 914, 955, 969, 974, 1114, 1145; fuerunt 441, 758, 769, 771, 775, 778; fuisse 767, 893, 895; fuissent 711-712; fuit 777, 933, 1118; futura 210; sint 782; sit 106, 213, 225, 271, 273, 356, 371, 379, 508, 593, 658, 677, 680, 739, 784, 805, 817, 821, 884, 885, 910, 914, 919, 931, 934, 935, 942, 947, 951, 978, 1091, 1137, 1138, 1139, 1143; sitis 447; sunt 22, 23, 29, 57, 58, 67, 68, 87, 144, 183, 191, 193, 197, 314, 377, 384, 388, 393, 448, 479, 511, 514, 541, 545, 628, 733, 735, 737, 738, 760, 763, 768, 772, 775, 833, 847, 942, 944, 946, 947, 991, 1004, 1006, 1045, 1117, 1119
 (sumo) sumendo 325
 (summus) summis 200; summam 219
 super 48, 119, 122, 164, 207, 315, 321, 328, 469, 627, 812, 823, 829, 957, 990, 1071, 1088, 1099
 (superbia) superbiam 256; superbie 469
 (superficies) superficiei 237, 809-810, 890, 1027
 (superior) superiora 201; superius 1063
 (supernus) superne 494
 (supersum) superest 513
 (supervacuum) supervacui 711
 (suppono) supposita 282
 supra 355, 361, 369, 392, 442, 477
 sursum 217, 313, 314
 (suspicio) suspecta 750
 (suspendo) suspendat 239
 (suus) sua 171, 173, 411, 677, 863, 1005; suam 920; suarum 275; suis 10, 42, 49, 72, 395, 407, 412, 455, 484, 491, 880; suo 30, 174, 631, 694, 885, 1142; suum 918
 Syna 184
 synagoga 339

- talis* 366, 628, 691, 873, 928, 1004, 1036, 1041, 1059, 1148, 1150; *talem* 663, 796, 805, 1014; *tales* 1078; *tali* 821, 828, 850; *talia* 759, 932; *talibus* 813; *tam* 65, 107, 325, 355, 368, 424, 633
tam 65
tamen 14, 141, 147, 155, 161, 176, 755, 759, 783, 785, 821, 832, 914, 1064, 1119
tandem 471
(tango) tangens 261
(tanta) tanta 67, 1072, 1100; *tanto* 1026; *tantum* 13, 517, 518, 519, 520, 544, 544-545, 547, 559, 569-570, 582, 620, 637, 730
(tempus) tempore 587; *temporibus* 57
(temptatio) temptationis 629
(teneo) tenenda 660, 933; *tenendi* 87, 512, 514, 733, 1006; *tenendum* 80, 658, 740, 1112; *tenendus* 102, 106, 135, 187, 901, 922, 929, 937, 950, 1070, 1113-1114, 1125, 1130; *tenent* 192, 744; *tenuerit* 65
(terminus) terminum 59, 1130
terra 22; *terre* 432
(terrenus) terrena 21; *terrenis* 27, 30, 314; *terrenorum* 18
(tertius) tertia 799, 893, 894, 904, 998, 1120; *tertiam* 1139; *tertio* 82, 150, 275, 350, 401, 419, 424, 428, 519, 529, 538, 551, 563, 582, 618, 633, 650, 807, 815, 819, 856, 888, 906, 939, 961, 1933, 1059, 1083, 1123, 1131, 1139; *tertium* 270, 379, 673, 929
(testamentum) testimonia 183, 721, 723; *testamentis* 719-720
testimonium 865; *testimonia* 918; *testimonio* 164
(restor) testante 19, 37, 489; *testatur* 444
thesaurus 487; *thesauris* 395, 412, 455, 484
thus 396, 413, 456, 486, 494; *thure* 488
titulus
(rollo) rollatur 252; *tolleretur* 1063
(totus) tota 201, 750; *toto* 617; *totum* 255, 623, 648
tractatus 3, 99, 1156; *tractatu* 75
(tracto) tractatur 199-200; *tractaturi* 200
(trado) tradere 1001, 1005, 1008, 1013; *trahidit* 897
(traho) trahatur 502; *trahere* 920; *trahi* 1046; *trahit* 177
tres 194, 403, 432, 544, 559, 846; *tribus* 404
(trigesimus) trigesima 1044; *trigesimo* 350
(trinitas) trinitate 214, 565, 566; *trinitatis* 414, 457
trinus 215, 216; *trina* 213
(triplex) triplici 432, 768
tripliciter 543
(triumpho) triumphante 230, 375; *triumphantem* 317, 366, 422, 465, 501
(tropus) tropo 941
tropologia 199, 302, 303, 309; *tropologiam* 203, 334; *tropologie* 355
tropologice 518, 521, 524, 525, 527, 529, 530, 531, 638, 730
tropologicus 194-195, 218, 221, 227, 306, 309-310, 326, 328-329, 348, 357, 425, 461, 504, 509, 651, 652, 662, 902; *tropologici* 355, 424; *tropologico* 362; *tropologicum* 212, 300, 374, 537, 549, 552, 553, 561, 563, 564, 570, 582, 620, 637, 655, 688, 715, 1136
tropos 303-304
tu 25, 48; *te* 2, 3, 451, 621, 622, 644, 645, 648; *tibi* 622, 645, 646; *vobis* 76, 110, 128, 134, 136, 445, 446; *vos* 446, 447, 594
tunc 61, 71, 128, 707, 711, 781, 896, 1108
(turpis) turpe 863, 869, 874
(tutus) tutius 1066
tuus 621, 631, 644, 654, 661, 670; *tuam* 3; *tuo* 490, 617; *tuorum* 623, 647; *tuum* 25, 26, 616, 623, 648
typice 165
ubi 154, 271, 328, 392, 442, 447, 478, 596, 611, 870, 953, 989 1059
ubicumque 58, 346, 363, 365
ubique 950, 956, 980
(ullus) ulla 772, 776
(ulterior) ulterius 986, 1134
(ultimus) ultimo 38, 576, 946
ultra 52, 763
(umbraculum) umbraculis 66
unde 119, 164, 219, 238, 239, 491, 597, 602, 624, 637, 818, 864, 1052, 1065, 1130
(undecimus) undecimo 113, 121, 151, 437, 627, 748-749
(unitas) unitate 214, 540; *unitatem* 220
(unio) unita 58; *unitur* 53, 54
(universus) universo 191, 516, 541; *universos* 469

- unus 193, 215, 289; una 214, 244, 897;
 unius 881; uno 241, 570, 750; unum
 171, 179, 183, 385, 533, 534, 622, 646,
 647, 1085
 unusquisque 245, 272, 273, 397, 1046;
 unumquemque 383; unumquodque 82
 usque 158, 392, 442, 477, 492
 (usus) usu 1020, 1022
 ut 17, 27, 50, 68, 94, 112, 140, 143, 144,
 158, 167, 234, 240, 244, 245, 252, 259,
 263, 265, 277, 299, 321, 334, 339, 361,
 377, 384, 418, 422, 434, 437, 447, 450,
 459, 462, 465, 496, 503, 504, 536, 537,
 538, 539, 541, 546, 549, 550, 551, 552,
 553, 554, 561, 562, 563, 564, 570, 572,
 618, 622, 626, 632, 641, 646, 647, 661,
 678, 703, 708, 712, 772, 776, 789, 791,
 823, 829, 833, 845, 881, 897, 906, 933,
 942, 965, 970, 971, 973, 975, 984, 991,
 995, 1010, 1033, 1038, 1048, 1054,
 1061, 1114, 1117, 1120, 1123, 1126,
 1128, 1137, 1139, 1140, 1141, 1143,
 1144, 1146, 1148
 (uterque) utriusque 723; utrumque 1089-
 1090, 1090
 uti 707, 710
 (utilis) utile 39
 utiliter 40
 utique 623-624, 941
 (utor) utitur 165
 (uxor) uxore 173

vado 445; vadat 600; vadit 599
 valde 16, 393, 448, 479
 (valeo) valeam 832; valeamus 497; valeant
 386, 892; valent 862; valet 31
 vane 1002
 varie 575
 (vario) variari 540, 555, 565, 572
 vel 212, 279, 288, 308, 323, 324, 329, 340,
 341, 414, 421, 462, 508, 640, 644, 646,
 662, 678, 680, 765, 836, 844, 853, 855,
 863, 874, 887, 927, 930, 931, 934, 935,
 938, 951, 955, 975, 979, 1005, 1006,
 1037, 1085, 1136
 velut 263, 720, 743
 (veneratio) veneratione 966
 (venio) venerunt 758, 878; veniam 446;
 veniat 110; veniens 392, 442, 477;
 venientem 405; venissent 143; venit 34,
 128, 134; venturus 115, 116, 117, 119,
 127, 132
 (venter) ventrem 599, 600, 604
 veraciter 406
 verbum 438, 717, 719; verba 719, 807, 809,
 888, 961, 1015, 1045, 1061; verbi 202,
 350; verbis 67, 130, 302, 311, 322, 329,
 335, 591, 592, 959, 966, 994, 1025,
 1073, 1085, 1100; verbo 119; verborum
 254, 598, 783, 940-941
 vere 880
 vereor 995
 (verifico) verificandam 131; verificatam 133
 veritas 213, 860, 959; veritatem 246, 745;
 veritati 1082, 1087, 1125; veritatis 215,
 962, 1017, 1018, 1049
 vermis 936
 (versus) versu 997
 (vertex) verticem 43
 verus 914; vera 243, 763, 772, 776, 780,
 783, 805; veram 645; veri 870; vero 93,
 216, 220, 225, 321, 403, 426, 491, 579,
 701, 730, 731, 762, 770, 778, 803, 880,
 894, 987, 996, 1007, 1090, 1142; vero-
 rum 1073, 1100; verum 67, 451, 785,
 786, 791, 824, 880
 (vetus) veteres 279; veteri 340; veteris 984
 (vicesimus) vicesimo 171, 435, 438-439,
 616, 684, 703, 757, 868, 939
 (Victor) Victore 275
 video 832; vide 184, 284, 308, 318, 342,
 371, 851, 1043; videatur 715; viden-
 dum 191, 273; vident 43, 206; videntes
 393, 447, 478; viderant 391-392, 440;
 videre 278; videretur 242; viderunt 143,
 474; videtur 764, 815, 845, 898, 932,
 1022, 1057; vidiset 173, 280
 (vigesimalis) vigesimalis 1059, 1084
 (villesco) vilescent 264; vilescent 252; viles-
 cunt 257
 (vis) vim 642
 (vinco) vincendam 862
 vir 30, 810; viris 43
 (virgo) virginem 1039; virginum 433
 virtus 489
 (visio) visione 449, 452
 vita 450; vitam 205, 449
 (vito) vitanda 226, 227; vitandi 736, 738;
 vitandis 308, 421, 462; vitandus 909,
 914, 924; vitare 88; vitari 1090; vitetur
 1090
 (vitium) vitia 497; vitii 30
 (vitiosus) vitiosissimum 919
 vitis 935

- (vivo) vivitur 65
(vocatio) vocatione 167
(voco) vocantes 332; vocato 153, 151, 160
(volo) velit 248; volebant 993; volebat 706;
volens 597, 995, 1135; volueris 58; vult
605, 892, 894; vultis 114, 118
- (volumen) voluminibus 743
(voluntas) voluntas 1091; voluntatem 904,
920, 1077, 1078;
(Volusianus) Volusianum 64
(volvo) volvitur 202
(vox) vocibus 890